ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ — ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ — ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Διδακτόρων τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 19

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ ΙΖ' — ΚΑ'

Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σχόλια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Γ. ΣΤΑΜΟΥ
Θεολόγου - Γυμνασιάρχου

Κείμενον: **B. Montfaucon**

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

.ερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφημέριος Ἱ. Ν. Ἁγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν
Γραμματεὺς Συντάξεως

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΑΣ, ΠΟΥ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ, Ε ΕΛΛΕΒΙΧΟΝ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΗΛΑΤΗΝ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΕΙΟΝ ΤΟΝ ΜΑΓΙΣΤΡΟΝ, ΔΙΑ ΝΑ ΕΞΕΤΑΣΟΥΝ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΠΤΑΙΣΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΑΝΤΩΝ.

1. Σὲ κατάλληλον καιρὸν ὑπεψάλαμεν ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ σήμερα· Εὐλογητὸς ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὁ ὁποῖος μόνος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κάνῃ θαυμάσια καὶ ἔργα καταπληκτικὰ (Ψαλμ. 71, 18). Διότι καὶ θαυμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα ἔχουν γίνει. Πόλις ὁλόκληρος καὶ λαὸς τόσον πολύς, ἐνῷ ἔμελλε νὰ καταποντισθῇ 171 Α καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν βυθὸν καὶ νὰ χαθῇ τελείως καὶ ὁλοκληρωτικά, σὲ ἕνα λεπτὸ τῆς ὥρας ἀπὸ κάθε κίνδυνον ναυαγίου τὸν ἀπήλλαξε. Ἂς τὸν εὐχαριστήσωμεν λοιπὸν ὄχι μόνον διότι τὴν τρικυμίαν κατέπαυσεν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπέτρεπεν αὐτὴ νὰ γίνῃ· ὄχι μόνον διότι ἀπὸ τὸ ναυάγιον μᾶς ἐγλύτωσεν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπέτρεψε σὲ τόσον μεγάλην ἀγωνίαν νὰ καταπέσωμεν καὶ νὰ κρεμασθῇ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μας ὁ ἔσχατος κίνδυνος. Ἔτσι παρήγγειλε καὶ ὁ Παῦλος, διὰ κάθε τι νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν. Ὅταν δὲ εἴπῃ· «διὰ κάθε τι νὰ εὐχαριστῆτε τὸν Θεὸν» (Α΄ Θεσ. 5, 18) τοῦτο λέγει, δηλαδὴ νὰ μὴ εὐχαριστῆτε μόνον, ὅταν περάσουν τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χρόνον ποὺ ὑπάρχουν. «Διότι εἰς ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὸν Θεὸν ὅλα συνεργοῦν διὰ τὸ καλό τους» (Ρωμ. 8, 28). Β

Ἂς εὐχαριστήσωμεν αὐτὸν διὰ τὴν λύσιν τῶν πειρασμῶν καὶ ἂς μὴ λησμονήσωμεν τούτους ποτέ. Ἂς καταγινώμεθα μὲ προσευχάς, μὲ συνεχεῖς ἱκεσίας, μὲ εὐσέβειαν πολλήν. Εἰς τὴν ἀρχήν, ὅταν ἡ φοβερὰ τῶν κακῶν τούτων πυρκαϊὰ ἄναψε, ἔλεγον ὅτι δὲν εἶναι καιρὸς διδασκαλίας, ἀλλὰ καιρὸς προσευχῶν. Τοῦτο λοιπὸν καὶ τώρα ποὺ ἔσβυσε λέγω, ὅτι τώρα κυρίως εἶναι καιρὸς προσευχῶν παρὰ πρωτύτερα, τώρα κυρίως εἶναι καιρὸς δακρύων καὶ κατανύξεως καὶ ψυχῆς συντετριμμένης καὶ πολλῆς προθυμίας καὶ πολλῆς ἀσφαλείας. Διότι τότε μὲν αὐτὴ τῶν θλίψεων ἡ φύσις καὶ χωρὶς νὰ θέλωμεν μᾶς ἔκαμε νὰ εἴμεθα συνεσταλμένοι καὶ σώφρο-

νες καὶ μᾶς ὡδηγοῦσε σὲ μεγαλυτέραν εὐσέβειαν· τώρα ὅμως ἐπειδὴ ἀφηρέθη ὁ χαλινὸς καὶ τὸ σύννεφον τῶν θλίψεων ἐπέρασεν, C ὑπάρχει φόβος μήπως κλίνωμεν πρὸς τὴν ραθυμίαν, μήπως ἡ ἄνεσις μᾶς κάμῃ ἀμελεστέρους, μήπως καὶ δι' ἡμᾶς εἴπῃ κάποιος· «Ὅτε τοὺς παρέδιδεν εἰς θάνατον, τότε ἀπὸ τὸν φόβον τους ἐζήτουν αὐτὸν καὶ ἐπέστρεφον εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ἁμαρτίας, τὸν ὁποῖον ἐβάδιζον καὶ ἀπὸ ὄρθρου βαθέος κατέφυγον πρὸς τὸν Θεόν» (Ψαλμ. 77, 34). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς συνεβούλευε τοὺς Ἰουδαίους λέγων· «Ἀφοῦ φάγῃς καὶ πίῃς καὶ χορτάσῃς, θυμήσου Κύριον τὸν Θεόν σου» (Δευτ. 8, 12 - 13). Τώρα ἡ εὐγνωμοσύνη σας θὰ φανῇ, ἂν ἐξακολουθήσετε νὰ παραμένετε εἰς τὴν ἰδίαν εὐλάβειαν. Διότι τότε μὲν πολλοὶ εἰς τὸν φόβον καὶ τὴν ἔφοδον τῶν κακῶν ἀπέδιδον τὸν ζῆλον, ποὺ εἴχατε, τώρα ὅμως θὰ ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς σὲ σᾶς τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ἂν ἐξακολουθήσετε νὰ διατηρῆτε τὴν ἰδίαν πρὸς τὴν ἀρετὴν προθυμίαν. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὰ παιδιά. Τὸ παιδὶ ἐφ' ὅσον διατελεῖ ὑπὸ τὴν παιδαγωγίαν αὐστηροῦ παιδαγωγοῦ καὶ ζῇ μὲ σωφροσύνην καὶ κοσμιότητα, D δὲν προξενεῖ κανενὸς τὸν θαυμασμόν διότι ὅλοι εἰς τὸν φόβον τοῦ παιδαγωγοῦ ἀποδίδουν τὴν ἀρετὴν τοῦ νέου· ὅταν ὅμως ἀποβάλῃ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκείνου ἐπιρροὴν καὶ μείνῃ εἰς τὴν ἰδίαν σεμνότητα, τότε καὶ τὴν σωφροσύνην, ποὺ εἶχε προηγουμένως εἰς αὐτὸ ὅλοι ἀποδίδουν. Τοῦτο λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἂς κάμωμεν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἂς μείνωμεν εὐλαβείας, διὰ νὰ λάβωμεν πολὺν τὸν ἔπαινον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν προηγουμένην μας προθυμίαν. E Ἀναρίθμητα κακὰ περιμέναμεν νὰ μᾶς εὕρουν. αἱ περιουσίαι ὅλων μας νὰ διαρπαγοῦν, τὰ σπίτια μας μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους των νὰ καοῦν, ἡ πόλις μας νὰ καθῇ ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ τὰ λείψανά της νὰ ἐξαφανισθοῦν τελείως, τὸ δὲ ἄροτρον νὰ διαδεχθῇ τὸ ἔρημον κατοίκων ἔδαφος αὐτῆς. Ἰδοὺ ὅμως ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν προσδοκίαι μόνον καὶ δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστόν, ὅτι δηλαδὴ τόσον μεγάλον κίνδυνον ἀπεμάκρυνεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ μεγάλως μᾶς εὐεργέτησε, καὶ τὴν πόλιν μας ἐστόλισε καὶ διὰ τοῦ πειρασμοῦ τούτου 172 A καὶ τῆς συμφορᾶς δοκιμωτέρους μᾶς ἔκανε. Μὲ ποῖον τρόπον, θὰ σᾶς τὸ εἴπω τώρα.

Ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι παρὰ τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ κάμουν ἀνακρίσεις διὰ τὰ γεγονότα, συνεκρότησαν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον καὶ ὅλους ἐκαλοῦσαν νὰ δώσουν λόγον δι' ὅσα εἶχον γίνει καὶ διάφορα εἴδη θανάτων ἀνέμενον ὅλοι, τότε οἱ μοναχοί, ποὺ κατοικοῦσαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐπέδειξαν τὴν ἰδικήν των φιλοσοφίαν. Ἐνῷ ἐπὶ τόσα ἔτη ἔμενον κλεισμένοι εἰς τὰς καλύβας των, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς

παρακαλέσῃ, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ, ἐπειδὴ εἶδον τόσον σύννεφον κακῶν νὰ περιβάλλῃ καὶ ἀπειλῇ τὴν πόλιν, ἀφήσαντες τὰς σκηνὰς καὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν ἀπὸ παντοῦ συνηθροίσθησαν καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν ὡς ἄγγελοι ἐξ οὐρανοῦ. B Καὶ ἡ πόλις ὡμοίαζε τότε μὲ οὐρανόν, διότι πανταχοῦ οἱ ἅγιοι οὗτοι ἐφαίνοντο καὶ μόνον μὲ τὴν ὄψιν τους παρηγοροῦσαν ἐκείνους, ποὺ ὑπέφερον καὶ τοὺς ἔκανον νὰ περιφρονοῦν κάθε συμφοράν. Διότι ποῖος, βλέπων ἐκείνους, δὲν περιέπαιξε τὸν θάνατον; Δὲν ἔδειξε περιφρόνησιν πρὸς τὴν ζωήν; Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς ἄρχοντας ἀφοῦ ἐπῆγαν, μὲ θάρρος ὡμίλησαν ὑπὲρ τῶν ὑπευθύνων καὶ ἦσαν ἕτοιμοι τὸ αἷμά τους νὰ χύσουν καὶ τὸ κεφάλι τους νὰ χάσουν, C ὥστε τοὺς συλληφθέντας ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ τοὺς περίμεναν, νὰ τοὺς γλυτώσουν καὶ εἶπον ὅτι δὲν θὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' ἐκεῖ ἕως ὅτου, ἢ λυπηθοῦν τὸν λαὸν τῆς πόλεως οἱ δικασταὶ καὶ τὸν ἀπαλλάξουν πάσης κατηγορίας ἢ μαζὶ μὲ τοὺς ὑπευθύνους τοὺς στείλουν καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸν βασιλέα. Διότι θεοφοβούμενος εἶναι, λέγουν ὁ βασιλεύς μας, ποὺ ἐξουσιάζει τὴν Οἰκουμένην, πιστός, ζῇ μὲ εὐσέβειαν καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἐξάπαντος θὰ τὸν συμφιλιώσωμεν μὲ τὴν πόλιν. Δὲν θὰ σᾶς ἐπιτρέψωμεν οὔτε θὰ ἀνεχθῶμεν νὰ βάψετε τὸ ξίφος εἰς τὸ αἷμα, οὔτε νὰ κόψετε κεφάλια. Ἐὰν σεῖς δὲν ὑποχωρήσετε καὶ ἡμεῖς μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἐξάπαντος θὰ ἀποθάνωμεν. Φοβερὰ μὲν εἶναι ὅσα ἔχουν τολμηθῇ καὶ τοῦτο τὸ παραδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ δὲν ὑπερβαίνει τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέως ἡ γενομένη παρανομία. D Λέγεται ὅτι κάποιος ἐξ αὐτῶν εἶπε καὶ ἄλλον λόγον γεμᾶτον ἀπὸ φιλοσοφίαν, ὅτι οἱ μὲν ἀνδριάντες, ποὺ ἔπεσαν κάτω, ἐστήθηκαν πάλιν καὶ τὴν μορφήν, ποὺ εἶχαν ἐπῆραν καὶ ὅ,τι ἔγινε γρήγορα διωρθώθη· σεῖς ὅμως ἂν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ φονεύσετε, πῶς θὰ ἠμπορέσετε νὰ ἐπανορθώσετε τὸ κακό, ποὺ θὰ κάμετε; Πῶς θὰ ἠμπορέσετε νὰ ἀναστήσετε ἐκείνους, ποὺ θὰ φονεύσετε καὶ τὰς ψυχὰς εἰς τὰ σώματα νὰ ἀποδώσετε; Πολλὰ καὶ περὶ κρίσεως εἰς αὐτοὺς εἶπον.

2. Ποιὸς δὲν θὰ ἐκπλαγῇ, ποιὸς δὲν θὰ θαυμάσῃ τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων; Διότι ἐὰν τὸ παράδειγμα μιᾶς μητέρας ἑνὸς ὑποδίκου, ἡ ὁποία ἀφοῦ ἐξεσκέπασε τὸ κεφάλι της, καὶ ἔδειξε τὰ ἄσπρα μαλλιά της, E ἔπιασε τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου ἑνὸς ἐξ ἐκείνων, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ εἶναι δικασταὶ καὶ τρέχουσα μαζὶ μὲ αὐτὸν διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς κατώρθωσε διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ εἰσέλθῃ μαζὶ μὲ αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον, ἐξέπληξεν ὅλους καὶ ὅλοι ἐθαυμάσαμεν τὴν φιλοστοργίαν καὶ μεγαλοψυχίαν της, πῶς δὲν πρέπει περισσότε-

ρον νὰ θαυμάσωμεν αὐτοὺς καὶ ἐκπλαγῶμεν διὰ τὸ παράδειγμά των; Διότι ἐκείνη, ἐὰν ἤθελεν ἀποθάνει διὰ τὸ παιδί της, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἦτο καθόλου θαυμαστόν, ἐπειδὴ μεγάλη εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ δύναμις καὶ ἀκατάβλητος ἡ μητρικὴ στοργή· αὐτοὶ ὅμως ἐκείνους ποὺ δὲν ἐγέννησαν, οὔτε ἀνέθρεψαν, μᾶλλον δὲ οὔτε κἂν εἶδαν, τοὺς ὁποίους δὲν ἤκουσαν, τοὺς ὁποίους οὐδέποτε συνανεστράφησαν, τοὺς ὁποίους μόνον ἀπὸ τὴν συμφοράν των ἐγνώρισαν, τόσον πολὺ ἠγάπησαν, 173 A ὥστε καὶ ἀναριθμήτους ἂν εἶχαν ψυχάς, νὰ προτιμήσουν νὰ τὰς θυσιάσουν διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Μὴ μοῦ εἴπῃς δὲ ὅτι δὲν ἐσφάγησαν, οὔτε ἔχυσαν τὸ αἷμά τους· λάβε ὅμως ὑπ' ὄψιν σου ὅτι τόσον θάρρος ἔδειξαν ἀπέναντι ἐκείνων, ποὺ ἐδίκαζον, ὅσον μόνον ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀποφασίσει νὰ ἀποθάνουν ἦτο φυσικὸν νὰ δείξουν καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἔτρεξαν ἀπὸ τὰ ὄρη εἰς τὸ δικαστήριον. Διότι ἐὰν πρωτύτερα δὲν εἶχον προετοιμασθῆ διὰ κάθε σφαγὴν δὲν θὰ ἠμποροῦσαν τότε νὰ μεταχειρισθοῦν τόσην ἐλευθεροστομίαν καὶ νὰ δείξουν τόσην μεγαλοψυχίαν. Διότι ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπερνοῦσαν καθήμενοι ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας τοῦ δικαστηρίου, B ἕτοιμοι νὰ ἁρπάξουν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν δημίων ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρουν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως.

Ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποὺ φοροῦν τοὺς τρίβωνας[58α] καὶ ἐπιδεικνύοντες μεγάλην γενειάδα καὶ ρόπαλα εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα φέροντες οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἐθνικῶν, τὰ κυνικὰ[59] καθάρματα, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀθλιώτεροι ἀπὸ τὰ σκυλιά, ποὺ κάθονται κοντὰ εἰς τὸ τραπέζι, ὅταν τρώγωμεν, καὶ διὰ νὰ γεμίσουν τὸ στομάχι ὅλα τὰ κάνουν; Ὅλοι ἐγκατέλειψαν τότε τὴν πόλιν, ὅλοι ἔφυγαν μακρυά, εἰς τὰ σπήλαια ἐκρύβησαν, μόνοι δὲ ἐκεῖνοι, ποὺ μὲ τὰ ἔργα τους φανερώνουν τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν, σὰν νὰ μὴ εἶχε συμβῆ κανένα κακὸν εἰς τὴν πόλιν, μὲ τοιαύτην ἀφοβίαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνεφανίσθησαν. C Καὶ αὐτοὶ μὲν ποὺ κατοικοῦσαν εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰς ἐρήμους ἐπέταξαν οἱ δὲ πολῖται τῆς ἐρήμου εἰς τὴν πόλιν εἰσῆλθον, ἀποδεικνύοντες διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας δὲν ἔπαυα νὰ τονίζω, ὅτι ἐκεῖνον ποὺ ζῇ μὲ τὴν ἀρετὴν οὔτε ἡ κάμινος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν βλάψῃ. Τόσον ὑψηλοτέρα ὑπ' ὅλα γίνεται ἡ ψυχὴ ποὺ φιλοσοφεῖ καὶ ἀπὸ τὰ καλὰ καὶ

58α. Ὁ τρίβων ἦτο μάλλινον ἐπανωφόρι, τὸ ὁποῖον ἐφόρουν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, οἵτινες ἔτρεφον καὶ γενειάδα. Δι' ὃ καὶ ὁ Ἰουλιανός, θεωρῶν ἑαυτὸν φιλόσοφον, ἔτρεφε γένειον καὶ ἔγραψε σχετικὴν περὶ αὐτοῦ πραγματείαν.

59. Ἐννοεῖ τοὺς κυνικοὺς φιλοσόφους.

ἀπὸ τὰ λυπηρά, διότι οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα ἀποχαυνώνεται, οὔτε ἀπ' αὐτὰ καταπίπτει καὶ καταβάλλεται, ἀλλὰ μένει ἡ αὐτὴ εἰς ὅλα, ἐπιδεικνύουσα δι' αὐτῶν τὴν ἰδικήν της ἰσχὺν καὶ δύναμιν. Διότι ποῖον δὲν κατέβαλον αἱ σημεριναὶ δύσκολοι περιστάσεις; Ἐκεῖνοι ποὺ εἶχον τὰ πρῶτα πολιτικὰ ἀξιώματα μεταξύ μας, D οἱ εὑρισκόμενοι γενικῶς σὲ ἀξιώματα, οἱ ἔχοντες γύρω τους ἄπειρον πλοῦτον, οἱ ἔχοντες πολὺ θάρρος πρὸς τὸν βασιλέα,ἀφήσαντες ἔρημα ὅλα τὰ σπίτια των, ἐσκέπτοντο διὰ τὴν ἰδικήν των σωτηρίαν, καὶ κάθε φιλία καὶ συγγένεια τότε δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν καὶ ἐκείνους ποὺ ἀπὸ παλαιὰ ἐγνώριζον, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς ἤθελον νὰ μὴ γνωρίζουν καὶ ηὔχοντο καὶ αὐτοὶ νὰ ἀγνοοῦνται ἀπὸ ἐκείνους. Οἱ Μοναχοὶ ὅμως, ἄνθρωποι πτωχοί, μὴ ἔχοντες τίποτε πέραν ἀπὸ τὸ εὐτελὲς φόρεμά τους, ποὺ εἶχον ζήσει σὲ ἐξοχικὰ σπίτια, ποὺ τίποτε δὲν ἐθεωροῦντο πρωτύτερα ὅτι εἶναι, ποὺ ἔμενον σὲ βουνὰ καὶ χαράδρες, σὰν λέοντες, μὲ μεγάλο καὶ ὑψηλὸ φρόνημα, ἐνῷ ὅλοι ἦσαν φοβισμένοι καὶ ζαρωμένοι, E παρουσιάσθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τὸ κακὸν διώρθωσαν, ὄχι σὲ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ σὲ μιὰ στιγμή. Καὶ ὅπως οἱ γενναιότατοι ἐκ τῶν πολεμιστῶν χωρὶς κἂν νὰ συμπλακοῦν μὲ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ μόνον νὰ φανοῦν εἰς τὴν παράταξιν καὶ νὰ φωνάξουν τρέπουν εἰς φυγὴν αὐτούς, ἔτσι καὶ αὐτοὶ σὲ μιὰ ἡμέρα καὶ κατέβηκαν, καὶ συνωμίλησαν καὶ τὴν συμφορὰν ἔπαυσαν καὶ πρὸς τὰ καταφύγιά τους ἀνέβηκαν. Τόσον μεγάλο καὶ ἀποτελεσματικὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ φιλοσοφία, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς εἰσήγαγεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ διατί νὰ ἀναφέρω τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς ἀξιωματούχους; ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ποὺ εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ δικάζουν καὶ τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, 174 A παρακαλούμενοι ὑπὸ τῶν μοναχῶν νὰ ἐκδώσουν ἐπιεικῆ ἀπόφασιν εἶπον ὅτι δὲν εἶναι κύριοι τῆς ἀποφάσεως· διότι σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ ὑβρίζῃ κανεὶς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, ποὺ τὸν ὑβρίζουν, ὅταν τοὺς συλλάβῃ, νὰ μὴ τοὺς τιμωρήσῃ. Ἀλλ' οἱ μοναχοὶ μὲ τὸ μεγάλο τους κῦρος ἐπεβλήθησαν εἰς ὅλους καὶ διὰ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ ἐπιμονῆς των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ πράξουν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ κάμουν.

Κατώρθωσαν δηλαδὴ νὰ πείσουν τοὺς δικαστάς, ὅταν ἀπεδείχθη ποῖοι ἦσαν ἔνοχοι, νὰ μὴ ἐκδώσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ νὰ παραπέμψουν εἰς τὸν βασιλέα τὴν ὁριστικὴν ἀπόφασιν τῆς δίκης καὶ ὑπέσχοντο, B ὅτι ἐξάπαντος θὰ πείσουν ἐκεῖνον νὰ συγχωρήσῃ ἐκείνους, ποὺ τοῦ ἔπταισαν καὶ ἡτοιμάζοντο διὰ τὸ πρὸς τὸν βασιλέα ταξίδι. Ἀλλ' αὐτοί, ποὺ ἐδίκαζον, σεβασθέντες τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν καὶ ἐκπλαγέντες ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν φρόνημά των, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ κά-

μουν τὸ μεγάλο αὐτὸ ταξίδι. Τοὺς ὑπεσχέθησαν, ὅτι ἐὰν λάβουν γραπτὴν ἀναφορὰν αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἐκθέτουν ὅ,τι θὰ τοῦ ἔλεγον προφορικῶς, θὰ μεταβοῦν αὐτοὶ καὶ θὰ τοῦ τὴν δώσουν καὶ θὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ ἀφήση ὅλην τὴν ὀργήν του, τὸ ὁποῖον καὶ περιμένομεν ὅτι θὰ γίνῃ. Διότι ὅταν ἡ ἀπόφασις ἀπηγγέλλετο, εἰσελθόντες εἰς τὸ δικαστήριον εἶπον λόγια γεμᾶτα ἀπὸ φιλοσοφίαν χριστιανικὴν καὶ ἐγγράφως παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα, καὶ τὴν κρίσιν τοῦ ὑπενθύμισαν, καὶ τὰς κεφαλάς των εἶπον ὅτι δύναται νὰ πάρῃ ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο. **C** Καὶ τοὺς λόγους των τούτους ἀφοῦ ἔλαβον ἐγγράφως οἱ δικασταὶ ἀνεχώρησαν καὶ ἡ πρᾶξις αὐτὴ λαμπρότερον ἀπὸ κάθε στέφανον θὰ στολίσῃ τὴν πόλιν μας. Καὶ τώρα ὅσα ἐδῶ συνέβησαν θὰ ἀκούσῃ ὁ βασιλεύς, θὰ τὰ ἀκούσῃ καὶ ἡ μεγάλη πόλις, θὰ ἀκούσῃ καὶ ὅλος ὁ κόσμος, ὅτι τοιοῦτοι μοναχοὶ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀντιοχέων, ὥστε νὰ ἐπιδεικνύουν ἀποστολικὸν θάρρος. Καὶ τώρα, ποὺ διαβάζονται τὰ γράμματα εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅλοι θὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοψυχίαν αὐτῶν, ὅλοι τὴν πόλιν μας θὰ μακαρίσουν καὶ θὰ ἀποκρούσωμεν τὴν κακὴν περὶ ἡμῶν φήμην καὶ θὰ πεισθοῦν ὅλοι, ὅτι ὅσα ἔγιναν δὲν ἦσαν ἔργα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἀνθρώπων ξένων καὶ διεφθαρμένων **D** καὶ ὅτι ἀρκετὴ ἀπόδειξις τοῦ καλοῦ ἤθους τῆς πόλεως θὰ εἶναι ἡ μαρτυρία τῶν μοναχῶν.

Ἂς μὴ ἀνησυχοῦμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, ἀλλ᾽ ἂς εἴμεθα αἰσιόδοξοι. Διότι ἐὰν ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους παρρησία ἠμπόρεσε τόσον μεγάλο κακὸν νὰ ἐμποδίσῃ, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν παρρησία τί δὲν θὰ κατορθώσῃ; Ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἂς λέγωμεν, ὅταν τολμοῦν ὑπὲρ τῶν φιλοσόφων αὐτῶν νὰ μᾶς ὁμιλοῦν. Ἀπὸ τὴν τωρινὴν στάσιν των εἶναι πολὺ φανερόν, ὅτι καὶ ὅσα ἐλέγοντο ὑπὲρ αὐτῶν διὰ προηγουμένους χρόνους ἦσαν ψέματα. Ἀπὸ τούτων ἐπίσης εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ τὰ προηγούμενα περὶ ἡμῶν, **E** δηλαδὴ τὰ ὅσα ἐλέγοντο περὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ Παύλου καὶ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ὅλων ἦσαν ἀληθῆ. Διότι ἐπειδὴ τὴν εὐσέβειαν ἐκείνων διεδέχθησαν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν παρρησίαν ἐκείνων ἐπέδειξαν. Ἐπειδὴ μὲ τοὺς ἰδίους νόμους ἀνετράφησαν διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ἐζήλευσαν. Ὥστε δὲν ἔχομεν ἀνάγκην γραπτῶν ἀποδείξεων διὰ νὰ δείξωμεν τὴν ἀποστολικὴν ἀρετήν, διότι αὐτὰ τὰ πράγματα φωνάζουν καὶ οἱ μαθηταὶ τοὺς διδασκάλους δείχνουν. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην λόγων διὰ νὰ δείξωμεν τῶν Ἐθνικῶν τὴν φλυαρίαν καὶ τῶν φιλοσόφων αὐτῶν τὴν μικροψυχίαν, ἀφοῦ αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ σημερινὰ καὶ τὰ προηγούμενα φωνάζουν **175 A** ὅτι ὅλα τὰ ἀναφερόμενα εἰς αὐτοὺς εἶναι παραμύθια καὶ σκηνὴ καὶ ὑποκρισία.

Ὄχι μόνον δὲ οἱ Μοναχοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τὴν ἰδίαν ἐπέδειξαν μεγαλοψυχίαν καὶ ἐξ ἴσου εἰργάσθησαν διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Καὶ ὁ μὲν ἀρχιερεὺς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως ἐπῆγε, θέσας ὅλα εἰς δευτέραν μοῖραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν σας ἀγάπην καὶ ὁ ἴδιος ἕτοιμος εἶναι νὰ ἀποθάνῃ ἂν δὲν πείσῃ τὸν βασιλέα. Οὗτοι δὲ παραμείναντες ἐδῶ καὶ τὸν ἴδιον ζῆλον μὲ τοὺς μοναχοὺς ἐπιδείξαντες μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια των κρατοῦντες τοὺς δικαστάς, δὲν ἐπέτρεπον εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ δικαστήριον, πρὶν ὑποσχεθῶσιν εἰς αὐτοὺς τὰ τῆς ἐκβάσεως τῆς δίκης. Καὶ ὅταν μὲν τοὺς ἔβλεπον διὰ νεύματος νὰ δηλώνουν, ἄρνησιν, πολλὴν καὶ αὐτοὶ πάλιν παρρησίαν μετεχειρίζοντο· **B** ὅταν δὲ τοὺς ἔβλεπον νὰ δηλώνουν συγκατάθεσιν, τοὺς ἔπιαναν τὰ πόδια καὶ τὰ γόνατα, τοὺς φιλοῦσαν τὰ χέρια καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ τὰς δύο ἀρετὰς αὐτῶν ἔδειχναν μὲ ὑπερβολήν, τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἐπιείκειαν αὐτῶν. Ὅ,τι δὲ ἡ παρρησία αὐτὴ δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα θρασύτητος, ἐφάνη προπάντων ἐκ τοῦ ὅτι κατεφίλησαν τὰ γόνατα αὐτῶν καὶ ἔπιασαν τὰ πόδια των· ὅτι δὲ πάλιν ταῦτα δὲν ἦσαν κολακεία, οὔτε εἶδος δουλοπρεπείας, οὔτε προήρχοντο ἀπὸ ἀνελεύθερον φρόνημα, τὰ γεγονότα ἐμαρτύρησαν τὸ θάρρος των. Δὲν ἐκερδίσαμεν δὲ μόνον αὐτὰ τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦτον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν σωφροσύνην καὶ πολλὴν ἐπιείκειαν, καὶ ἔξαφνα ἡ πόλις μας μετεβλήθη εἰς μοναστήριον. **C** Δὲν ἤθελε δὲ στολίσει αὐτὴν κανεὶς τόσον, ἐὰν ἔστηνεν εἰς τὴν ἀγορὰν χρυσοῦς ἀνδριάντας, ὅπως τώρα εἶναι λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος, διότι τοὺς ὡραίους σὰν ἀνδριάντας καρποὺς τῆς ἀρετῆς ἔδωκε καὶ τὸν ἰδικόν της πλοῦτον ἐφανέρωσε.

Ἀλλὰ αἱ διαταγαὶ τοῦ βασιλέως μᾶς προξενοῦν λύπην θὰ μοῦ εἰπῆτε· ἀλλὰ οὔτε αὐταὶ εἶναι πολὺ βαρεῖαι καὶ ἐπὶ πλέον πολὺ μᾶς ὠφέλησαν. Διότι τί εἶναι φορτικόν, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ, ἀπ᾽ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν διὰ τῶν διαταγῶν τοῦ βασιλέως; Ὅτι τὴν ὀρχήστραν ἔκλεισε, ὅτι τὸν ἱππόδρομον τὸν ἔκαμεν ἄβατον, ὅτι ἀπέκλεισε καὶ κατέχωσε τὰς πηγὰς τῆς πονηρίας;

Μακάρι νὰ μὴ ἀνοιχθοῦν αὐτὰ ποτέ. Ἀπ᾽ ἐκεῖ αἱ ρίζαι τῆς ἁμαρτίας ἐβλάστησαν εἰς τὴν πόλιν, ἀπ᾽ ἐκεῖ προέρχονται ἐκεῖνοι, ποὺ διαβάλλουν τὸ ἦθος αὐτῆς, ποὺ πωλοῦν τὰς φωνάς των εἰς τοὺς χορευτάς, **D** ποὺ ἀντὶ τριῶν ὀβολῶν παραδίδουν εἰς ἐκείνους τὴν σωτηρίαν των καὶ τὰ κάνουν ὅλα ἄνω κάτω. Δι᾽ αὐτά, ἀγαπητέ μου, δυσανασχετεῖς; Δι᾽ αὐτὰ λοιπὸν πρέπει νὰ χαίρῃς καὶ εὐφραίνεσαι καὶ εὐχαριστῇς τὸν βασιλέα, ὅτι

ἡ ποινὴ αὐτοῦ μᾶς ἔγινε διόρθωσις, καὶ ἡ τιμωρία παιδαγωγία, καὶ ἡ ὀργὴ διδασκαλία. Ἀλλὰ τὸ ὅτι μᾶς ἔκλεισε τὰ λουτρά; Οὔτε τοῦτο εἶναι ἀνυπόφορον καὶ θὰ συντελέσῃ μάλιστα ἐκεῖνοι, ποὺ ζοῦν βίον τρυφηλόν, ἀποχαυνωμένον καὶ ἀπρόσεκτον, χωρὶς νὰ θέλουν, νὰ ἐπανέλθουν εἰς βίον σύμφωνον μὲ τὴν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ἀφήρεσε τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα καὶ δὲν ἐπέτρεψε πλέον νὰ ὀνομάζεται Μητρόπολις; Ἀλλὰ τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ; **E** Νὰ ἐπαινέσῃ τὰ συμβάντα καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ; Καὶ ποιός δὲν ἤθελεν ἐπικρίνει αὐτὸν τότε, διότι οὔτε φαινομενικὴν ἀγανάκτησιν δὲν ἔδειξε; Δὲν παρατηρεῖς τοὺς πατέρας, ὅτι πολλὰ τέτοια κάνουν εἰς τὰ παιδιά τους; Τὰ ἀποστρέφονται καὶ δὲν τρώγουν μαζί τους. Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἔκαμε, τοιαύτας ἐπιβαλὼν τιμωρίας, αἱ ὁποῖαι καμμίαν μὲν βλάβην δὲν φέρουν, ἀλλὰ πολλὴν διόρθωσιν. 176 **A** Σκέψου τί περιμέναμε νὰ μᾶς συμβοῦν καὶ τί συνέβησαν καὶ τότε θὰ ἐννοήσωμεν πολὺ καλὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν.

Λυπεῖσαι διότι ἔχει ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὴν πόλιν τὸ ἀξίωμά της; Μάθε τί πρᾶγμα εἶναι τῆς πόλεως ἀξίωμα καὶ τότε θὰ καταλάβῃς πολὺ καλά, ὅτι ἐὰν οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν τὸ προδώσουν, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τῆς τὸ ἀφαιρέσῃ. Ἀξίωμα λοιπὸν τῆς πόλεως δὲν εἶναι τὸ νὰ εἶναι Μητρόπολις, οὔτε τὸ νὰ ἔχῃ μεγάλα καὶ ὡραῖα οἰκοδομήματα, οὔτε πολλοὺς στύλους καὶ στοὰς εὐρυχώρους καὶ τόπους διὰ περιπάτους, οὔτε τὸ νὰ ἀναφέρεται πρώτη ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐσέβεια τῶν κατοίκων της. Τοῦτο εἶναι καὶ ἀξίωμα καὶ στολισμὸς **B** καὶ ἀσφάλεια τῆς πόλεως καὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ, εἶναι ἡ εὐτελεστέρα ἀπ᾽ ὅλας τὰς πόλεις καὶ ἂν ἀκόμη ἀναριθμήτους ἀπὸ βασιλεῖς τιμὰς ἀπολαμβάνῃ. Θέλεις νὰ μάθῃς τῆς πόλεώς σου τὸ ἀξίωμα; Θέλεις νὰ γνωρίσῃς τὰ πατρικά της προνόμοια καὶ κοσμήματα; Ἐγὼ θὰ σοῦ τὰ εἰπῶ μὲ ἀκρίβειαν, ὄχι διὰ νὰ μάθῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὰ ζηλέψῃς. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τῆς πόλεώς μας τὸ ἀξίωμα; «Συνέβη πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ νὰ ὀνομασθοῦν Χριστιανοί» (Πράξ. 11, 26). Τοῦτο δὲ καμμία ἄλλη πόλις τοῦ κόσμου δὲν ἔχει, οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ Ρώμη. Διὰ τοῦτο πρὸς ὅλον τὸν κόσμον δύναται νὰ ἀτενίσῃ ἄφοβα, διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστόν, διὰ τὸ θάρρος, διὰ τὴν ἀνδρείαν ἐκείνην. Θέλεις νὰ ἀκούσῃς **C** καὶ ἄλλον τῆς πόλεως ἀξίωμα καὶ ἐγκώμιον; Πεῖνα φοβερωτάτη κάποτε ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀντιοχείας ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν, ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴν καθενὸς εὐκολίαν, βοηθήματα πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τῶν Ἱεροσολύμων (Αὐτόθι 28 - 29). Ἰδοὺ καὶ δεύτερον ἀξίωμα, ἡ ἐκδήλωσις

ἀγάπης εἰς τὸν καιρὸν πεῖνας. Δὲν τοὺς ἠμπόδισεν ἡ περίστασις, οὔτε τοὺς ἔκαμεν ἀμελεῖς εἰς τὸ καθῆκον ἡ ἀναμονὴ τῆς συμφορᾶς· ἀλλὰ εἰς ἐποχήν, ποὺ ὅλοι τὰ ξένα μαζεύουν, τότε αὐτοὶ τὰ ἰδικά τους ἀγαθὰ ἔδιδον ὄχι μόνον εἰς τοὺς πλησίον των εὑρισκομένους ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μακράν. Εἶδες πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον; Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ ἄλλο ἀξίωμα τῆς πόλεως; Κατῆλθον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μερικοὶ ἐκ τῆς Ἰουδαίας, οἱ ὁποῖοι ἐνόθευον τὸ κήρυγμα διὰ τῆς εἰσαγωγῆς Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων. **D** Οἱ Ἀντιοχεῖς δὲν ἐδέχθησαν μὲ σιωπὴν τὴν καινοτομίαν ταύτην, οὔτε ἡσύχασαν, ἀλλὰ ἀφοῦ συνῆλθον καὶ ἔκαμαν σύσκεψιν, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἔστειλαν τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ συνετέλεσαν διὰ τούτου, ὥστε οἱ Ἀπόστολοι, καθαρὰ δόγματα, ἀπηλλαγμένα ἀπὸ κάθε ἰουδαϊκὴν ἀδυναμίαν, νὰ ἀποστείλουν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Τοῦτο εἶναι τῆς πόλεώς μας τὸ ἀξίωμα, τοῦτο δίδει εἰς αὐτὴν τὴν προεδρίαν, τοῦτο τὴν κάνει Μητρόπολιν ὄχι εἰς τὴν γῆν, ἀλλ᾽ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀφοῦ εἶναι βέβαιον ὅτι ὅλαι αἱ ἄλλαι τιμαὶ φθαρταὶ καὶ προσωριναὶ **E** εἶναι καὶ μαζὶ μὲ τὸν βίον τοῦτον καταλύονται, πολλὲς δὲ φορὲς καὶ πρὸ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς ταύτης ἐξαφανίζονται, ὅπως καὶ τώρα ἔγινε.

Δι᾽ ἐμὲ πόλις, ποὺ δὲν ἔχει εὐσεβεῖς πολίτας, εἶναι καιωτέρα ἀπὸ κάθε χωριὸ καὶ δὲν ἀξίζει οὔτε ὅσον ἕνα σπήλαιον. Καὶ διατί νὰ ἀναφέρω πόλιν; Διὰ νὰ μάθῃς δὲ καλά, ὅτι μόνον ἡ ἀρετὴ εἶναι κόσμημα εἰς τοὺς κατοίκους, δὲν θὰ σοῦ ἀναφέρω πόλιν, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι σεμνότερον ἀπὸ κάθε πόλιν, τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἦτο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ σᾶς παρουσιάσω εἰς τὸ μέσον καὶ ἐξ αὐτοῦ θὰ προσπαθήσω τοῦτο νὰ σᾶς ἀποδείξω. Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ ναός, εἰς τὸν ὁποῖον θυσίαι καὶ προσευχαὶ καὶ λατρεῖαι ἐτελοῦντο, ὅπου τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ τὰ Χερουβεὶμ καὶ ἡ διαθήκη καὶ ἡ στάμνος ἡ χρυσῆ, 177 **A** τὰ μεγάλα σύμβολα τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ Ἔθνος ἐκεῖνο ὅπου χρησμοὶ ἐκ τῶν ἄνω συνεχεῖς ἐφέροντο, ὅπου προφῆται θεόπνευστοι ὑπῆρξαν, τοῦ ὁποίου τὸ σχέδιον δὲν ἦτο ἀνθρωπίνης τέχνης, ἀλλὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἔργον, ὅπου οἱ τοῖχοι ἀπὸ παντοῦ ἔλαμπον μὲ ἄφθονον χρυσὸν καὶ συνεδυάσθη ἡ ὑπερβολικὴ πολυτέλεια καὶ τῆς τέχνης ἡ ἀκρίβεια εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ὁ ναὸς οὗτος νὰ εἶναι μοναδικὸς εἰς τὸν κόσμον τότε, ἢ μᾶλλον ὄχι μόνον ἡ ἀκρίβεια τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ συνήργησεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνην. Διότι οὔτε μόνος του, οὔτε ἀπὸ ἰδικήν του ἐπινόησιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀφοῦ ἔμαθεν ὅλα ὁ Σολομῶν **B** καὶ τὸ σχεδιάγραμμα ἀφοῦ τοῦ ἐστάλη ἐκ

τοῦ οὐρανοῦ,[57] τότε αὐτὸν ἐσχεδίασε καὶ ἀνήγειρε. Ἀλλ᾿ ὅμως ὁ ὡραῖος οὗτος καὶ θαυμαστὸς ναὸς καὶ ἅγιος, ἀφοῦ ἐκεῖνοι, ποὺ εὐλαβῶς τὸν μετεχειρίσθησαν ἀπέθανον, τόσον πολὺ ἠτιμάσθη καὶ περιεφρονήθη καὶ ἐβεβηλώθη, ὥστε πρὸ βεβαίως τῆς ἁλώσεως[58] νὰ καλῆται σπήλαιον λῃστῶν καὶ ὑαίνης (Ματθ. 21, 13) καὶ κατόπιν εἰς ἀκάθαρτα καὶ βέβηλα χέρια βαρβάρων νὰ παραδοθῇ. Θέλεις νὰ μάθῃς ὅτι τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς πόλεις; Τί ἦτο λαμπρότερον ἀπὸ τὰς πόλεις τῶν Σοδόμων; Διότι καὶ σπίτια καὶ οἰκοδομήματα λαμπρὰ καὶ τείχη εἶχον καὶ περιοχὴν πλουσίαν μὲ ἔδαφος εὔφορον καὶ μὲ τὸν παράδεισον τοῦ Θεοῦ ὡμοίαζον, ἐνῷ ἡ καλύβη τοῦ Ἀβραὰμ **C** εὐτελὴς καὶ μικρὰ ἦτο καὶ καμμίαν ἀσφάλειαν δὲν εἶχε. Ἀλλ᾿ ὅμως, ὅταν κάποτε ἔγινε πόλεμος μὲ βαρβάρους, τὰς μὲν πόλεις, ποὺ εἶχον τείχη κατέσκαψαν καὶ ἐκυρίευσαν οἱ βάρβαροι καὶ τοὺς κατοίκους των, ἀφοῦ ἔλαβον ὡς αἰχμαλώτους, ἀνεχώρησαν, τὸν πολίτην ὅμως τῆς ἐρήμου, τὸν Ἀβραάμ, ὅταν τοὺς ἐπετέθη, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ νικήσουν (Γεν. 14). Καὶ ἦτο πολὺ εὔλογον τοῦτο, διότι ἀπὸ τὴν ἀσφάλειαν, ποὺ δίδουν τὰ τείχη καὶ τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ, πολὺ μεγαλυτέραν εἶχε δύναμιν, δηλαδὴ τὴν εὐσέβειαν. Ἐὰν εἶσαι χριστιανός, πόλιν δὲν ἔχεις εἰς τὴν γῆν, διότι τῆς πόλεως ἡμῶν τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός. **D** Καὶ ἂν ὅλην τὴν οἰκουμένην λάβωμεν, ξένοι καὶ παρεπίδημοι δι᾿ ὅλην εἴμεθα. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἐνεγράφημεν, ἐκείνου εἴμεθα πολῖται. Ἂς μὴ θαυμάζωμεν τὰ μικρὰ καὶ περιφρονοῦμεν τὰ μεγάλα, ὅπως κάνουν τὰ μικρὰ παιδιά.

Ὄχι τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς εἶναι στολισμὸς καὶ ἀσφάλεια. Ἐὰν δὲ θεωρῇς ὅτι δίδει ἀξίαν εἰς τὴν πόλιν τὸ μέγεθος αὐτῆς, σκέψου πόσοι πόρνοι, πόσοι ἀδύνατοι εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ διεφθαρμένοι καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ ἀναρίθμητα κακὰ λαμβάνουν μέρος μαζὶ μὲ σὲ εἰς τὴν ἀξίαν ταύτην, καὶ περιφρόνησε τὴν τιμὴν ταύτην. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τέτοια ἡ πόλις τοῦ οὐρανοῦ, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ πολίτης αὐτῆς ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἐπέδειξε πᾶσαν ἀρετήν. **E** Ἂς μὴ γινώμεθα λοιπὸν ἀνόητοι, ἀλλὰ τότε νὰ λυπούμεθα, ὅταν τὴν ἀξίαν τῆς ψυχῆς μας μᾶς ἀφαιρέσῃ κάποιος, ὅταν κάμωμεν τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν προσκρούωμεν εἰς τὸν κοινὸν ὅλων Δεσπότην, διότι τὰ ὅσα τώρα συνέβησαν, ὄχι μόνον καθόλου δὲν θὰ βλάψουν τὴν πόλιν, ἀλλά, ἐὰν εἴμεθα ἀσφάλιοι, καὶ θὰ τὴν ὠφελήσουν τὰ μέγιστα. Διότι μὲ γυναῖκα ὁμοιάζει ἡ πόλις μας σοβαρὰν καὶ ἐλευθέραν καὶ σώφρο-

57. Ὁ Ναὸς τοῦ Σολομῶντος εἶχε τὸ σχέδιον τῆς Σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, τὸ ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ (Ἐξοδ. 25-27).

58. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

να. Ὁ φόβος τὴν ἔκαμε φρονιμωτέραν καὶ σεμνοτέραν καὶ ἐκ τῶν μιαρῶν ἐκείνων, ποὺ ἐτόλμησαν νὰ κάμουν ὅσα συνέβησαν τὴν ἀπήλλαξε. 17 **A** Ἂς μὴ θρηνοῦμεν λοιπὸν μὲ θρήνους, ποὺ ἁρμόζουν σὲ γυναῖκας, διότι ἤκουσα πολλοὺς εἰς τὴν ἀγορὰν νὰ λέγουν· Ἀλλοίμονόν σου, Ἀντιόχεια! διατί κατήντησες ἔτσι; Πῶς ἠτιμάσθηκες τόσον; Καὶ ὅταν ἤκουσα αὐτὰ ἐγέλασα μὲ τὰ παιδικὰ μυαλὰ ἐκείνων, ποὺ τὰ ἔλεγαν. Διότι τώρα δὲν πρέπει νὰ λέγῃ κανεὶς ταῦτα, ἀλλὰ ὅταν ἴδῃς νὰ χορεύουν, νὰ μεθοῦν, νὰ τραγουδοῦν ἄσεμνα, νὰ βλασφημοῦν, νὰ ὁρκίζωνται, νὰ ἐπιορκοῦν, νὰ ψεύδωνται, τότε τοῦτο λέγε τὸ ρητόν· ἀλλοίμονόν σου, πόλις! Τί σοῦ συνέβη καὶ ἔγινες τέτοια; Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὴν ἀγορὰν νὰ ἔχῃ ὀλίγους ἄνδρας πράους καὶ σώφρονας καὶ κοσμίους, μακάριζε τὴν πόλιν ἐκείνην. Διότι καθόλου δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ τὴν βλάψῃ τὸ ὀλιγάριθμον, **B** ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ἀρετή, ὅπως καὶ τὸ πλῆθος καθόλου δὲν θὰ τὴν ὠφελήσῃ, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ κακία. «Ἐὰν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰσραήλ, λέγει, ἀναρίθμητος, σὰν τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, δὲν θὰ σωθοῦν ὅλοι αὐτοί, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπόλοιπον τῶν καλοπροαιρέτων» (Ἠσ. 10, 22. Ρωμ. 9, 27). Καθόλου δὲν θὰ ἠμπορέσῃ τὸ πλῆθος νὰ μὲ συγκινήσῃ, λέγει. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός. Ἐλεεινολόγησε πόλεις ὄχι διότι εἶχον ὀλίγους κατοίκους, οὔτε διότι δὲν ἦταν μητροπόλεις. Καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ πάλιν διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐθεώρησε δυστυχῆ λέγων τὰ ἑξῆς· «Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, δυστυχισμένη καὶ ταλαίπωρε πόλις! σὺ ποὺ φονεύεις τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολεῖς, ἐκείνους ποὺ ὁ Θεὸς σοῦ ἀπέστειλε» (Ματθ. 23, 37). Διότι τί μὲ ὠφελεῖ τὸ πλῆθος, λέγε μου σὲ παρακαλῶ, ἂν ζῇ μὲ κακίαν; **C** ἀντιθέτως μάλιστα καὶ βλάπτει. Καὶ τώρα τὰ κακά, ποὺ συνέβησαν εἰς τὴν πόλιν μας, ποιός ἄλλος τὰ ἔκαμεν; ὄχι ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ μοχθηρία τῶν κατοίκων; Μήπως τὸ ἀξίωμα ὠφέλησε κάπως τὴν πόλιν, μήπως τὸ μέγεθος τῶν οἰκοδομῶν, μήπως τὸ ὅτι μητρόπολις αὐτὴ ἦτο; Ἐὰν δὲ εἰς τὸν ἐπίγειον βασιλέα, ὅταν ἡμάρτησε, καθόλου δὲν τὴν ἐβοήθησε τοῦτο, ἀλλὰ ὅλα ἐκεῖνα τὰ προνόμια τῆς ἀφῃρέθησαν, πολὺ περισσότερον εἰς τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων καθόλου τὸ ἀξίωμα αὐτῆς τοῦτο δὲν θὰ τὴν βοηθήσῃ. Καθόλου δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ὅτι κατοικοῦμεν σὲ πόλιν, ποὺ εἶναι μητρόπολις, καὶ ἔχει εὐρυχώρους στοάς, καὶ τὰ ἄλλα τέτοια προσόντα αὐτῆς. **D** Καὶ διατί λέγω κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Διότι καὶ εἰς τὴν ζωὴν ταύτην κατὰ τί θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ ὠφελήσῃ τὸ ὅτι ἡ πόλις σου εἶναι μητρόπολις; Ἄρά γε, ἐὰν ἕνας ἔχῃ σπίτι σὲ κακὴν κατάστασιν, μὲ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τῆς πόλεως μήπως τὸ διώρθω-

σε, ἢ ἐπῆρε κανένα εἰσόδημα ἢ ἀπὸ τὴν ἀξίαν ταύτην λύπην ἀπέκρουσεν, ἢ σώματος ἀσθένειαν ἀπεμάκρυνεν ἢ κακίαν ψυχῆς ἀπέβαλε; Ἂς μὴ παίζωμεν, ἀγαπητοί, οὔτε νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν, ἀλλὰ ἂς μάθωμεν τί εἶναι πράγματι ἀξίωμα πόλεως, τί εἶναι ἐκεῖνον, ποὺ κάνει μίαν πόλιν μητρόπολιν.

Ταῦτα λέγω, διότι ἐλπίζω ὅτι πάλιν ἡ πόλις μας θὰ πάρῃ ὀπίσω τὸν τίτλον ποὺ εἶχε καὶ θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν της, διότι εἶναι φιλάνθρωπος καὶ θεοσεβὴς ὁ βασιλεύς. **E** Ἐπιθυμῶ ὅμως σεῖς, καὶ ἂν ἀποδοθῇ, νὰ μὴ ὑπερηφανεύεσθε δι' αὐτό, οὔτε νὰ κομπάζετε καὶ καυχᾶσθε, οὔτε δι' αὐτὸ νὰ θεωρῆτε ὅτι ἡ πόλις ἔχῃ ἀξίαν καὶ ὑπερέχουσαν θέσιν. Ὅταν θέλῃς νὰ ἐγκωμιάσῃς τὴν πόλιν, μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὸ προάστειον Δάφνη,[59] οὔτε τὸ πλῆθος καὶ τὸ μῆκος τῶν κυπαρίσσων οὔτε τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων,[60] οὔτε τὸ ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι τὴν πόλιν κατοικοῦν, οὔτε τὸ ὅτι πολὺ ἀργὰ τὸ βράδυ εἰς τὴν ἀγορὰν χωρὶς κανένα φόβον παραμένουν, οὔτε τὴν ἀφθονίαν τῶν τροφίμων **179 A** καὶ ἐμπορευμάτων τῆς ἀγορᾶς, διότι ὑλικὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ καὶ μέχρι τοῦ βίου τούτου παραμένουν, ἀλλὰ ἐὰν εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἀναφέρῃς ἀρετήν, πραότητα, ἐλεημοσύνην, ἀγρυπνίας, προσευχάς, σωφροσύνην, φιλοσοφίαν ψυχῆς καὶ μὲ αὐτὰ νὰ στολίζῃς τὴν πόλιν. Ταῦτα τὰ προσόντα καὶ τὴν ἔρημον, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν ἄνθρωποι, τὴν κάνουν λαμπροτέραν ἀπὸ κάθε πόλιν, καὶ πάλιν, ἂν λείπουν ἀπὸ τοὺς πολίτας ἐκείνης, τὴν κάνουν εὐτελεστέραν ὅλων. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἂς ἐφαρμόσωμεν. Ἐὰν ἴδῃς ἄνθρωπον σωματώδη, ὑγιέστατον, ὑψηλὸν καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνώτερον κατὰ τὸ μῆκος τοῦ σώματος, μὴ τὸν θαυμάσῃς, ἕως ὅτου γνωρίσῃς καλὰ τὴν ψυχήν του. **B** Ὄχι ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὀμορφιάν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ὄμορφα τῆς ψυχῆς φρονήματα ἂς μακαρίζωμεν ὅλους. Μικρὸς ἦτο ὁ Δαυῒδ καὶ κοντὸς εἰς τὸ ἀνάστημα τοῦ Σώματος, ἀλλ' ὅμως ὁ μικρὸς ἐκεῖνος καὶ κοντὸς καὶ γυμνὸς ἀπὸ ὅλα τὰ ὅπλα, τόσον στρατὸν καὶ τὸν σάρκινον ἐκεῖνον πύργον (τὸν Γολιὰθ) μὲ μιᾶς τὸν κατεκρήμνισε, χωρὶς νὰ ρίψῃ ἀκόντιον, οὔτε βέλος, οὔτε νὰ βγάλῃ ξίφος, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ρίψῃ μικρὰν πέτραν τὸ πᾶν

---

59. Περίφημον διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς αὐτοῦ προάστειον τῆς Ἀντιοχείας ἔχον περὶ αὐτό, κατὰ Στράβωνα, «μέγα συνηρεφὲς ἄλσος ἔχον περιοχὴν ὀγδοήκοντα σταδίων, διαρρεόμενον πηγαίοις ὕδασι». Εἰς τοῦτο θὰ κατῴκουν οἱ θεοί, ἣν κατέλιπον τὸν Ὄλυμπον, λέγει ὁ Λιβάνιος. Οἱ νεώτεροι ὠνόμασαν αὐτὸ Βεροσαλλίας τῆς Ἀντιοχείας.

60. Κατὰ τὸν Λιβάνιον ἐν Ἀντιοχείᾳ «ὅσαι οἰκίαι τοσαῦται κρῆναι» ὑπῆρχον.

κατώρθωσε. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος συμβουλεύει τὰ ἑξῆς: «Μὴ ἐπαινέσῃς ἄνθρωπον διὰ τὴν ὀμορφιὰν αὐτοῦ καὶ μὴ ἀποστραφῇς ἄνδρα διὰ τὴν ἄσχημον ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ὄψιν· μικρὰ μεταξὺ τῶν πτηνῶν εἶναι ἡ μέλισσα καὶ ὅμως ὁ καρπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ βάσις τῶν γλυκισμάτων» (Σοφ. Σειρ. 11, 2 - 3).

Τοῦτο καὶ διὰ πόλιν καὶ δι' ἀνθρώπους ἂς λέγωμεν **C** καὶ ἂς φιλοσοφῶμεν μεταξύ μας καὶ τὸν Θεὸν ἂς εὐχαριστοῦμεν διαρκῶς καὶ διὰ τὰ παρόντα καὶ διὰ τὰ παρελθόντα καὶ ἂς τὸν παρακαλοῦμεν ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἐκτενεῖς καὶ ἐπιμόνους προσευχὰς διὰ τοὺς φυλακισμένους καὶ ἐκείνους, ποὺ πρόκειται νὰ μεταφερθοῦν εἰς ἐξορίαν, ἐκείνους μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ, τούτους δὲ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα των. Μέλη μας εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, μαζὶ μὲ ἡμᾶς ἐδοκίμασαν ἀνησυχίας καὶ ταραχάς, μαζὶ μὲ ἡμᾶς τὴν τρικυμίαν ὑπέστησαν. Ἂς παρακαλῶμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν μαζὶ μὲ ἡμᾶς νὰ ἀπολαύσουν καὶ αὐτοὶ τὴν γαλήνην.

Ἂς μὴ λέγῃ κανείς· τί μὲ μέλει λοιπόν; Ἐγὼ ἐγλύτωσα ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἂς χαθῇ ὁ δεῖνα, ἂς καταστραφῇ ὁ ἄλλος. **D** Ἂς μὴ ἐρεθίζωμεν τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀδιαφορίας μας ταύτης, ἀλλὰ νὰ λυπούμεθα σὰν νὰ ὑποφέρωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἔτσι τὸν Θεὸν ἐκτενῶς ἂς παρακαλῶμεν, ἐφαρμόζοντες τὸ ρητὸν ἐκεῖνο τοῦ Παύλου. Νὰ ἐνθυμῆσθε τοὺς φυλακισμένους σὰν νὰ εἴσθε καὶ σεῖς μαζί των δεμένοι, καὶ τοὺς ταλαιπωρουμένους, διότι καὶ σεῖς ἔχετε σῶμα φθαρτόν, (Ἑβρ. 13, 2) νὰ κλαίετε μὲ ἐκείνους ποὺ κλαίουν καὶ νὰ εἴσθε συγκαταβατικοὶ εἰς τοὺς ταπεινοὺς (Ρωμ. 12, 15 - 16).

Τοῦτο καὶ ἡμᾶς τὰ μέγιστα θὰ μᾶς ὠφελήσῃ. Διότι τίποτε τὸν Θεὸν δὲν εὐφραίνει τόσον ὅσον τὸ νὰ λυπούμεθα μὲ πολλὴν προθυμίαν διὰ τὰ μέλη μας, δηλαδὴ τοὺς ἀδελφούς μας. Ἂς παρακαλῶμεν λοιπὸν αὐτὸν ἀπὸ κοινοῦ καὶ διὰ τὰ παρόντα κακὰ καὶ διὰ τὰ μέλλοντα, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐκείνην τὴν κόλασιν νὰ μᾶς λυτρώσῃ. Διότι τὰ μὲν παρόντα κακὰ ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι, **E** εἶναι ὑποφερτὰ καὶ τέλος ἔχουν, τὰ δὲ ἐκεῖ βασανιστήρια αἰώνια εἶναι καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὰ ἀποφύγωμεν. Μαζὶ δὲ μὲ τὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ προσπάθειαν νὰ καταβάλλωμεν νὰ μὴ πίπτωμεν πλέον εἰς τοιαῦτα ἁμαρτήματα, γνωρίζοντες ὅτι ἂν δὲν κάμωμεν τοῦτο, οὔτε συγχώρησιν παρὰ τοῦ Θεοῦ νὰ ἀπολαύσωμεν θὰ ἠμπορέσωμεν. Ἀπὸ κοινοῦ λοιπὸν εἰς τὸν Θεὸν ἂς καταφεύγωμεν ὅλοι καὶ ἐδῶ ὅταν εἴμεθα καὶ εἰς τὸ σπίτι μας καὶ ἂς λέγωμεν· Δίκαιος εἶσαι, Κύριε, δι' ὅσα μᾶς ἔκαμες, διότι μὲ ἀληθινὴν κρίσιν τὰ ἐπέφερες εἰς ἡμᾶς (Δαν. 3, 27). **180 A** Ἐὰν αἱ ἁμαρτίαι μας ἦλθον ἐναντίον μας, βοήθησέ μας χάριν τοῦ

ὀνόματός Σου καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς πλέον νὰ δοκιμάσωμεν τοιαῦτα κακά, «οὔτε νὰ μᾶς ἀφήσῃς νὰ πέσωμεν εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ γλύτωσέ μας ἀπὸ τὸν πονηρὸν» (Ματθ. 6, 13), διότι ἰδική σου εἶναι καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΟΓΔΟΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΦΕΡΘΕΙΣΑΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΣ ΥΠΟΘΕΣΙΝ ΤΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ, ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ «ΧΑΙΡΕΤΕ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΠΑΝΤΟΤΕ» (Φιλιπ. 4, 4).

1. Πολλοὺς εἶδα νὰ χαίρουν **B** καὶ μεταξύ τους νὰ λέγουν· ἐνικήσαμεν, ὑπερισχύσαμεν, ἐδαπανήθη τὸ ἥμισυ τῆς νηστείας χρονικὸν διάστημα. Τοὺς τοιούτους παρακαλῶ νὰ μὴ χαίρουν διὰ τοῦτο, ὅτι δηλ. ἐδαπανήθη τὸ ἥμισυ τῆς νηστείας, ἀλλὰ νὰ παρατηροῦν, ἐὰν ἐδαπανήθη τὸ ἥμισυ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τότε νὰ χαίρουν. Διότι τοῦτο προξενεῖ εὐχαρίστησιν, τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖται καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὅλα γίνονται, τὰ ἐλαττώματά μας νὰ διορθώσωμεν, νὰ μὴ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν νηστείαν εἰς τὴν κατάστασιν, ποὺ ἤμεθα, ὅταν εἰσήλθωμεν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀποπλύνωμεν καὶ ἀποβάλωμεν ὅλας τὰς πονηρὰς συνηθείας, **C** ἔτσι νὰ ἑορτάσωμεν τὴν ἱερὰν ἑορτήν, διότι ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο ὄχι μόνον κανένα κέρδος δὲν θὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ βλάβη μεγίστη, ἀφοῦ περάσῃ ὁ καιρὸς τῆς νηστείας. Ἂς μὴ χαίρωμεν λοιπόν, διότι ἐπεράσαμεν τῆς νηστείας τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα (ἐπειδὴ τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου μεγάλο πρᾶγμα) ἀλλὰ νὰ χαίρωμεν, ὅταν μὲ κατορθώματα ἀρετῆς αὐτὸ περάσωμεν, ὥστε καὶ ὅταν περάσῃ ἡ νηστεία, νὰ διαλάμπῃ ὁ καρπὸς αὐτῆς. Καὶ τὸ κέρδος, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν χειμῶνα, τότε κυρίως φαίνεται, ὅταν οὗτος περάσῃ, διότι καὶ τὰ σπαρτὰ εἶναι εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς βλαστήσεως καὶ τὰ δένδρα γεμᾶτα ἀπὸ φύλλα καὶ καρποὺς καὶ ἔτσι μὲ τὴν ὄψιν τους φωνάζουν τὴν ὠφέλειαν, ποὺ ἐπῆραν ἀπὸ τὸν χειμῶνα. **D** Αὐτὸ λοιπὸν καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ γίνῃ. Διότι καὶ βροχῶν συνεχῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων ἀπελαύσαμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος, εἰς τὸν καιρὸν τῆς νηστείας, ἐπειδὴ συνεχῶς διδασκαλίαν θείαν ἠκούσαμεν καὶ πνευματικὰ σπέρματα εἰς τὴν ψυχὴν ἐδέχθημεν καὶ τὰ ἀγκάθια τῆς τρυφῆς ἐκόψαμεν. Ἂς διατηρήσωμεν λοιπὸν μὲ ἀκρίβειαν αὐτά, ποὺ ἐδέχθημεν, ὥστε καὶ ὅταν ἡ νηστεία περάσῃ νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἀφθονίᾳ ὁ καρπὸς τῆς νηστείας καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν, ποὺ μᾶς ἔδωκε ἡ νηστεία νὰ ἐνθυμούμεθα καὶ τὴν νηστείαν αὐτήν.

Ἐὰν ἔτσι παρασκευάσωμεν τὸν ἑαυτόν μας, μὲ εὐχαρίστησιν θὰ τὴν δεχθῶμεν πάλιν, ὅταν θὰ πλησιάζῃ. Διότι βλέπω πολλοὺς τόσον μικρόψυχοι νὰ εἶναι, ὥστε ἀπὸ τώρα νὰ φροντίζουν διὰ τὴν ἐπερχομένην Τεσσαρακοστήν, **E** καὶ ἤκουσα πολλοὺς νὰ λέγουν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῆς νηστείας δὲν αἰσθάνονται ἀπὸ τὴν ἄνεσιν εὐχαρίστησιν, λόγῳ τῆς φροντίδος ποὺ τοὺς κατέχει διὰ τὴν νηστείαν τοῦ ἐρχομένου ἔτους. Τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ πλέον μικρόψυχον ἀπ' αὐτό, λέγε μου σὲ παρακαλῶ; Ποία δὲ εἶναι ἡ αἰτία τούτου; Τὸ ὅτι, ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς τῆς νηστείας, δὲν φροντίζομεν πῶς ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὴν ψυχήν μας νὰ τακτοποιήσωμεν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ φαγητὰ τὴν νηστείαν περιορίζομεν.

Διότι ἐὰν μεγάλο κέρδος, ὡς πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν τρόπων τῆς ζωῆς μας, εἴχομεν λάβει ἀπὸ τὴν νηστείαν, θὰ ηὐχόμην κάθε ἡμέραν νὰ ἔρχεται αὐτή. 181 **A** διότι ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα θὰ εἴχαμεν καταλάβει τὴν ὠφέλειάν της καὶ οὐδέποτε τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς θὰ ἀπεβάλλομεν καὶ ὅτε θὰ τὴν ἐπεριμέναμεν, δὲν θὰ εἴμεθα εἰς κατήφειαν καὶ ἀγωνίαν.

Ἐπειδὴ ἐκεῖνος ποὺ ψυχικῶς εὑρίσκεται εἰς καλὴν κατάστασιν καὶ φροντίζει διὰ τὴν ψυχήν του, τίποτε ἀπολύτως δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν κάνῃ νὰ λυπηθῇ, ἀλλὰ θὰ ἀπολαμβάνῃ καθαρὰν καὶ διαρκῆ εὐχαρίστησιν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ἠκούσατε σήμερα τὸν Παῦλον, ποὺ μᾶς συνεβούλευε, λέγων τὰ ἑξῆς: «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν θὰ εἴπω, χαίρετε» (Φιλ. 4, 4).

Καὶ γνωρίζω μέν, ὅτι εἰς πολλοὺς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδύνατον, αὐτό, ποὺ λέγει. **B** Διότι, πῶς εἶναι δυνατόν, λέγουν, ἀφοῦ ἕνας εἶναι ἄνθρωπος νὰ χαίρῃ διαρκῶς; Διότι τὸ μὲν νὰ χαίρῃ δὲν εἶναι δύσκολον, τὸ δὲ συνεχῶς νὰ χαίρῃ τοῦτο καὶ ἀδύνατον μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι, ἴσως ἤθελεν εἴπει κανείς, ἐπειδὴ πολλαὶ ἀνάγκαι, ποὺ προξενοῦν λύπην μᾶς περιβάλλουν. Διότι ἢ παιδὶ ἔχασε κάποιος, ἢ γυναῖκα ἢ φίλον γνήσιον, ποὺ περισσότερον ἀπὸ συγγενῆ τὸν εἶχε ἀνάγκην, ἢ ὑπέστη χρηματικὴν ζημίαν, ἢ ἠσθένησεν ἢ σὲ δύσκολες περιστάσεις εὑρέθη, ἢ παρ' ἀξίαν ὑβρίσθη καὶ ἐλυπήθη, ἢ πεῖνα, ἢ ἀσθένεια, ἢ φόρος ἀνυπόφορος, ἢ οἰκογενειακαὶ δυσκολίαι τὸν ἐλύπησαν· μᾶλλον δὲ δὲν θὰ προλάβωμεν νὰ ἀπαριθμήσωμεν ὅλα ὅσα εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον βίον μας, συνήθως, μᾶς λυποῦν.

Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν, λέγει, πάντοτε νὰ χαίρῃ κανείς; Εἶναι δυνατόν, ὦ ἄνθρωπε, διότι, ἐὰν δὲν ἦτο δυνατόν, **C** δὲν θὰ μᾶς προέτρεπεν εἰς τοῦτο ὁ Παῦλος, οὔτε θὰ μᾶς συνεβούλευεν ἔτσι ἄνθρωπος ποὺ εἶχε πνευματικὴν σοφίαν. Καὶ διὰ τοῦτο συνεχῶς σᾶς ἔλεγα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω

ὅτι, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σὲ κανένα μέρος καὶ ἀπὸ κανέναν ἄλλον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μάθῃ κανείς, περὶ αὐτῶν ἐδῶ δύνασθε νὰ φιλοσοφῆτε.[61]

Τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν χαρὰν ὅλοι ἐπιθυμοῦν καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν αὐτῶν ὅλαι αἱ πράξεις καὶ ἐνέργειαι αὐτῶν κατατείνουν. Διότι καὶ ὁ ἔμπορος διὰ τοῦτο κάνει ταξίδια, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ χρήματα, χρήματα δὲ συγκεντρώνει διὰ νὰ χαίρῃ ἔχων αὐτὰ εἰς τὸ ταμεῖόν του. Καὶ ὁ στρατευόμενος διὰ τοῦτο στρατεύεται, καὶ ὁ γεωργὸς διὰ τοῦτο ἀσχολεῖται μὲ τὴν γεωργίαν, καὶ τὴν τέχνην του ὁ καθένας διὰ τοῦτο μετέρχεται, **D** καὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐξουσίαν διὰ τοῦτο τὴν ἐπιθυμοῦν, διὰ νὰ ἀπολαύσουν δόξαν, δόξαν δὲ θέλουν νὰ ἀπολαύσουν διὰ νὰ χαίρουν. Καὶ κάθε τι, ποὺ μᾶς συμβαίνει, θὰ ἴδῃ κανείς, ἂν προσέξῃ, ὅτι δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν γίνεται καὶ πρὸς αὐτὸν ἕκαστος ἀποβλέπων μὲ πολλοὺς τρόπους σπεύδει νὰ φθάσῃ.

Εὐχάριστον ψυχικὴν κατάστασιν, ὅπως εἶπα, ἐπιθυμοῦν ὅλοι, νὰ τὴν ἐπιτύχουν ὅμως ὅλοι δὲν ἠμποροῦν, διότι δὲν γνωρίζουν τὸν δρόμον, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ πολλοὶ νομίζουν ὅτι ὁ πλοῦτος φέρει αὐτήν.

Ἐὰν ὅμως αὐτὸς τὴν ἔφερε, τότε κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἔχουν χρήματα, δὲν θὰ ἐλυπεῖτο ποτέ, ἐνῷ τώρα πολλοὶ πλούσιοι ἀπὸ τὴν λύπην τους θεωροῦν ὅτι ἀβίωτος τοὺς εἶναι ὁ βίος **E** καὶ μυρίους θανάτους εὔχονται νὰ ὑποστοῦν, ὅταν τοὺς εὕρῃ καμμία δυστυχία καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ πάρα πολὺ θλίβονται ἀπὸ ὅλους, αὐτοὶ κυρίως εἶναι. Μὴ βλέπῃς δὲ τὰ πολυτελῆ τραπέζια των, οὔτε τοὺς κόλακας καὶ τοὺς παρασίτους, ποὺ τοὺς περιστοιχίζουν, ἀλλὰ τοὺς μπελάδες, ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτά, τὰς ἐνοχλήσεις, τοὺς κινδύνους, τὰς ἀγωνίας καὶ ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι χειρότερον ἀπὸ τοῦτο, τὸ ὅτι, ἐπειδὴ ἀπροετοίμαστοι ἔρχονται εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ βίου, 182 **A** δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ φιλοσοφοῦν, οὔτε μὲ γενναιότητα νὰ ὑποφέρουν τὰ δυσάρεστα γεγονότα, ποὺ θὰ τοὺς συμβοῦν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τὰ κακὰ ποὺ τοὺς συμβαίνουν, δὲν τοὺς φαίνονται, ἐκεῖνα ποὺ πράγματι εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαφρότερα, τὰ νομίζουν, ὅτι εἶναι ἀνυπόφορα. Τὸ ἀντίθετον πάλιν παρατηρεῖται εἰς τοὺς πτωχούς, καὶ τὰ ἀνυπόφορα τοὺς φαίνονται ὑποφερτά, ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς τοὺς ἔχουν συμβῇ τοιαῦτα καὶ ἔχουν συνηθίσει μὲ αὐτά. Διότι ὄχι τόσον ἡ φύσις τῶν πραγμάτων καὶ περιστάσεων, ὅσον ἡ διάθεσις ἐκείνων ποὺ ὑ-

---

61. Δηλαδὴ αἱ ἀλήθειαι τὰς ὁποίας γνωρίζει ὁ Χριστιανός, οὐδαμοῦ ἀλλοῦ εἶναι γνωσταί, ὡς τὸ τῆς διαρκοῦς χαρᾶς, τὸ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου κ.τ.τ.

ποφέρουν, καὶ μεγάλα καὶ μικρὰ κάνει νὰ φαίνωνται τὰ κακά, ποὺ μᾶς ἔρχονται. Καὶ διὰ νὰ ἐννοήσετε τοῦτο, δὲν θὰ σᾶς φέρω παραδείγματα καὶ διὰ τὰς δύο αὐτὰς ἀπόψεις ἀπὸ μακρυά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν εἰς ἡμᾶς. Ἰδοὺ λοιπὸν οἱ μὲν πτωχοὶ ὅλοι διέφυγον **B** καὶ ὁ λαὸς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν κίνδυνον καὶ εἶναι τελείως ἥσυχοι· ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἠσχολοῦντο μὲ τὰ δημόσια πράγματα, οἱ ἱπποτρόφοι, οἱ ἀγωνοθέται καὶ οἱ ἔχοντες ἄλλας δημοσίας ὑπηρεσίας, εἰς τὴν φυλακὴν εὑρίσκονται τώρα καὶ διὰ τὸν ἔσχατον κίνδυνον φοβοῦνται· καὶ δι' ὅσα ἄλλοι ἔκαμον, αὐτοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι καὶ ζοῦν μὲ διαρκῆ φόβον καὶ ἀπὸ ὅλους εἰς ἀθλιωτέραν κατάστασιν εὑρίσκονται τώρα, ὄχι διὰ τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀσυνήθιστοι εἰς αὐτά, ἐπειδὴ πρωτύτερα ἐπέρασαν τὴν ζωήν τους μὲ τρυφήν.

2. Πολλοὶ λοιπὸν τοὺς ὁποίους παρηγορήσαμεν καὶ συνεβουλεύσαμεν μὲ γενναιότητα νὰ ὑποφέρουν τὰ κακά, **C** ποὺ τοὺς συνέβησαν, ἔλεγον, ὅτι κανένα τέτοιο πρᾶγμα ποτὲ δὲν ἐσκέφθημεν, οὔτε γνωρίζομεν τοιαῦτα νὰ φιλοσοφῶμεν, διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην πολλῆς παρηγορίας.

Ἄλλοι πάλιν νομίζουν, ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι ἡ αἰτία τῆς χαρᾶς, δὲν εἶναι ὅμως. Πολλοί, πράγματι, ἐξ ἐκείνων ποὺ εἶναι ὑγιεῖς, καὶ αὐτοὶ μυριάκις ηὐχήθησαν νὰ ἀποθάνουν, διότι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὰς ἀδικίας ποὺ τοὺς ἐγίνοντο. Ἄλλοι πάλιν θεωροῦν ὡς αἰτίαν διαρκοῦς χαρᾶς τὸ νὰ ἀπολαμβάνουν δόξαν καὶ ἔχουν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ ἀπὸ πολλοὺς νὰ κολακεύωνται. Καὶ διατὶ νὰ λέγω τὰς ἄλλας ἀρχάς; Διότι καὶ ἂν εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν ἀνέλθωμεν διὰ τοῦ λόγου, **D** καὶ ἐκεῖνον ποὺ ζῇ μὲ αὐτὴν (τὸν βασιλέα) θὰ ἴδωμεν νὰ τὸν περιβάλλουν στενοχωρίαι καὶ τόσον περισσοτέρας λύπας νὰ ἔχῃ, ὅσον μεγαλύτερος εἶναι ὁ ὄγκος τῶν ὑποθέσεων, ποὺ τὸν περιστοιχίζουν. Καὶ ποία ἡ ἀνάγκη νὰ λέγω τοὺς πολέμους καὶ τὰς μάχας καὶ τὰς παρὰ τῶν βαρβάρων ἐπαναστάσεις; Πολλὲς φορὲς αὐτούς, ποὺ εἶναι μέσα εἰς τὰ ἀνάκτορα φοβεῖται. Διότι πολλοὶ ἐκ τῶν βασιλέων, ἐνῷ διέφυγον τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν των, δὲν διέφυγον τὰς ἐπιβουλὰς τῶν σωματοφυλάκων των. Τόσαι δὲ εἶναι αἱ αἰτίαι, ποὺ προξενοῦν λύπας εἰς ἐκείνους, ποὺ βασιλεύουν, ὅσα εἶναι τὰ κύματα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐὰν δὲ ἡ βασιλεία ἀδυνατῇ νὰ παράσχῃ βίον χωρὶς λύπας, τί ἄλλο θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο; Ἀπὸ μὲν τὰ κοσμικὰ πράγματα κανένα· **E** μόνον τοῦ Παύλου τὸ λόγιον, τὸ σύντομον τοῦτο καὶ ἁπλοῦν, αὐτὸ θὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὸν θησαυρὸν τοῦτον.

Δὲν χρειάζονται πολλοὶ λόγοι, οὔτε μακραὶ καὶ ρητορικαὶ προτάσεις. ἀλλὰ ἐὰν μόνον κατολάβωμεν καλά, αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη, θὰ εὕρωμεν τὸν δρόμον, ποὺ φέρει εἰς τοῦτο. Διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς, «Χαίρετε πάντοτε,» ἀλλὰ προσέθεσε τὴν αἰτίαν τῆς διαρκοῦς χαρᾶς εἰπών, «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε» (Φιλ. 3, 4), διότι ἐκεῖνος, ποὺ χαίρει τὴν χαράν, ποὺ προέρχεται ἐκ τῆς ἑνώσεώς μας μετὰ τοῦ Κυρίου, κανένα συμβὰν δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τοῦ τὴν ἀφαιρέσῃ. **183 A** Διότι ὅλα μὲν τὰ ἄλλα, διὰ τὰ ὁποῖα χαίρομεν, ἄστατα εἶναι, γρήγορα μεταβάλλονται καὶ εὔκολα ἀλλοιώνονται. Καὶ δὲν ἔχουν τοῦτο μόνον τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι καὶ ἂν τυχὸν μείνουν εἰς ἡμᾶς δὲν παρέχουν τόσην χαράν, ὥστε νὰ ἐξουδετερώσουν καὶ ἐπισκιάσουν τὴν λύπην, ποὺ παρέχουν ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα. Ὁ φόβος ὅμως τοῦ Θεοῦ ἔχει καὶ τὰς δύο αὐτὰς ἰδιότητας καὶ σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος εἶναι καὶ τόσην ἀναβλύζει χαράν, ὥστε καθόλου δὲν αἰσθανόμεθα τὰ δυσάρεστα τῆς ζωῆς. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ φοβεῖται τὸν Θεόν, ὅπως πρέπει, καὶ εἰς αὐτὸν ἔχει θάρρος, ἔχει τὴν ρίζαν τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν πηγὴν κάθε εὐθυμίας. Καὶ ὅπως εἰς ἄπειρον πέλαγος, ὅταν πέσῃ μικρὴ σπίθα, ἐξαφανίζεται ἀμέσως, ἔτσι καὶ ὅσα λυπηρὰ ἂν πέσουν ἐπάνω εἰς ἐκεῖνον ποὺ φοβεῖται τὸν Θεόν, **B** σὰν νὰ πίπτουν εἰς ἀχανὲς πέλαγος χαρᾶς, σβύνονται καὶ χάνονται.

Καὶ τὸ πράγματι θαυμαστὸν προπάντων εἶναι τοῦτο, ὅτι, ἐνῷ τὰ λυπηρὰ εἶναι παρόντα, αὐτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ χαίρῃ. Διότι, ἐὰν μὲν τίποτε δὲν ὑπῆρχε, ποὺ νὰ τοῦ προξενῇ λύπην, δὲν θὰ ἦτο μεγάλο πρᾶγμα δι' αὐτὸν τὸ νὰ ἠμπορῇ διαρκῶς νὰ χαίρῃ· τὸ νὰ ὑπάρχουν ὅμως εἰς αὐτὸν πολλὰ λυπηρά, καὶ αὐτὸς νὰ εἶναι ἀνώτερος ὅλων καὶ μέσα εἰς αὐτὰ αὐτὸς νὰ εὐφραίνεται, τοῦτο εἶναι τὸ παράδοξον. Καὶ ὅπως τοὺς τρεῖς παῖδας κανεὶς δὲν ἤθελε θαυμάσει, διότι δὲν θὰ ἐκαίοντο, ἐὰν ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τὴν κάμινον τῆς Βαβυλῶνος, (διότι ἐκεῖνο ποὺ προκάλεσεν ἔκπληξιν εἰς ὅλους ἦτο τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ ἔμειναν μέσα εἰς τὴν φωτιὰν τόσον χρονικὸν διάστημα, ἐξῆλθον πιὸ χαρούμενοι ἀπὸ ἐκείνους, **C** ποὺ δὲν ἔμειναν καθόλου), τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἁγίους εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐὰν κανεὶς δὲν τοὺς ἤρχετο πειρασμός, δὲν θὰ τοὺς ἐθαυμάζομεν, διότι διαρκῶς θὰ ἔχαιρον. Ἐκεῖνο ὅμως, ποὺ εἶναι ἐκπληκτικὸν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερβαίνει εἶναι τοῦτο, ὅτι ἂν καὶ ἀπὸ παντοῦ τοὺς περιεκύκλωνον ἀναρίθμητα κύματα πειρασμῶν, ἦσαν εἰς καλυτέραν ψυχικὴν κατάστασιν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἀπελάμβανον καθαρὰν καὶ ἀδιατάρακτον γαλήνην.

Ὅτι μὲν λοιπὸν κανένα τρόπον ζωῆς, ἔξω τῆς χριστιανικῆς πίστεως εὑρισκόμενον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ κανεὶς νὰ ἔχῃ διαρκῆ χαρὰν εἶναι φανερὸν ἐξ ὅσων εἴπομεν·

ὅτι δὲ ὁ πιστὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπολαμβάνη διαρκοῦς χαρᾶς **D** καὶ τοῦτο πάλιν θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς ἀποδείξω, ὄχι διὰ νὰ τὸ μάθετε μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ζηλεύσετε τὸν χωρὶς λύπην βίον.

Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι ἕνας, ὁ ὁποῖος δὲν αἰσθάνεται νὰ εἶναι ἔνοχος εἰς τίποτε, ἔχει καλὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεώς του, ἔχει μέγαν πόθον διὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθά, καὶ περιμένει τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων ποὺ ἔχει· τί πρᾶγμα αὐτόν, λέγε μου σὲ παρακαλῶ, θὰ ἠμπορέση νὰ τὸν ἐμβάλη σὲ λύπην; Ὁ θάνατος δὲν θεωρεῖται ἀπ᾿ ὅλα τὸ πλέον ἀνυπόφορον πρᾶγμα; καὶ ὅμως ἡ ἀναμονὴ τούτου ὄχι μόνον δὲν τοῦ προξενεῖ λύπην, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐφραίνει πολύ. Διότι γνωρίζει ὅτι ἡ παρουσία τοῦ θανάτου εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κόπους καὶ δρόμος, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὰ στέφανα καὶ τὰ βραβεῖα, ποὺ εἶναι φυλαγμένα δι᾿ ἐκείνους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετήν. **E** Ἀλλὰ ἂν τὸν εὕρη παράκαιρος θάνατος τέκνων; Καὶ τοῦτο θὰ τὸ ὑποφέρη μὲ γενναιότητα καὶ θὰ εἰπῆ τὰ λόγια τοῦ Ἰώβ. «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφήρεσεν· ὅπως ἐφάνη καλὸν εἰς τὸν Κύριον ἔτσι καὶ ἔγινε· τὸ ὄνομά του ἂς εἶναι εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἰὼβ 1, 21). Ἐὰν δὲ θάνατος καὶ ἀπώλεια τέκνων δὲν ἠμπορῆ νὰ τὸν λυπήση, πολὺ περισσότερον ζημία χρηματικὴ καὶ ἀτιμία καὶ κατηγορίαι καὶ διαβολαὶ τὴν τόσον μεγάλην καὶ γενναίαν ψυχὴν δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ἐγγίσουν, οὔτε πόνος σώματος, διότι καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐμαστιγώνοντο μέν, ἀλλὰ δὲν ἐλυποῦντο. **184 A** Μεγάλο πρᾶγμα λοιπὸν καὶ τοῦτο· τὸ πολὺ μεγαλύτερον ὅμως εἶναι, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐλυποῦντο, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς μάστιγας τὰς ἐλάμβανον ὡς ἀφορμήν, διὰ νὰ χαίρουν περισσότερον, διότι κατηξιώθησαν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νὰ ἀτιμασθοῦν (Πράξ. 5, 41). Ὕβρισε κάποιος καὶ περιέπαιξε τὸν τοιοῦτον; Ἀλλ᾿ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Χριστὸν νὰ χαίρη διὰ τὰς ὕβρεις. «Χαίρετε, λέγει, καὶ ζωηρὰ ἐκδηλώσατε τὴν χαράν σας, ὅταν οἱ ἄνθρωποι θὰ εἴπουν ψευδόμενοι παντὸς εἴδους κακολογίας καὶ κατηγορίας ἐναντίον σας δι᾿ ἐμέ, διότι ἡ ἀνταμοιβή σας εἰς τοὺς οὐρανοὺς θὰ εἶναι μεγάλη.» (Ματθ. 5, 11—12). Ἀλλὰ εἰς ἀσθένειαν οὗτος περιέπεσε; Ἤκουσεν ἄλλον, ποὺ τὸν συμβουλεύει λέγων· «Ἐν καιρῷ ἀσθενείας καὶ πτωχείας εἰς αὐτὸν (τὸν Θεὸν) νὰ ἔχης πεποίθησιν, **B** διότι ὅπως εἰς τὴν φωτιὰ δοκιμάζεται ὁ χρυσός, ἔτσι καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται δόκιμοι μὲ τὴν κάμινον τῆς ταπεινώσεως» «Σοφ. Σειρ. 2, 4, 5). Ὅταν λοιπὸν οὔτε θάνατος, οὔτε ζημία χρηματική, οὔτε ἀσθένεια σώματος, οὔτε ἀτιμία, οὔτε ἐμπαιγμός, οὔτε τίποτε ἄλλο ἐκ τῶν τοιούτων καθόλου δὲν ἠμπορῆ νὰ τὸν λυπήση, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὸν εὐχαριστῆ, ποίαν ἀφορμὴν λύπης θὰ ἔχη οὗτός ποτε; Τί λοιπόν, δὲν ἐλυποῦντο οἱ ἅγιοι; λέγει. Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Μεγάλη λύπη ὑπάρχει μέσα μου· καὶ πόνος συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας μου;» (Ρωμ. 9, 2). Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ θαυμαστόν, ὅτι ἡ λύπη κέρδος καὶ εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὸ πένθος ἔφερε. Διότι ὅπως αἱ μάστιγες ὄχι πόνους, ἀλλὰ χαρὰν ἔφερον, ἔτσι πάλιν καὶ ἡ λύπη τοὺς μεγάλους ἐκείνους στεφάνους ἐπρομήθευε. **C** Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι εἰς μὲν τὰ κοσμικὰ πράγματα ὄχι μόνον ἡ λύπη, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ προξενεῖ τὴν ἐσχάτην ζημίαν, εἰς δὲ τὰ πνευματικὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον γίνεται, ὄχι μόνο ἡ χαρά, ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη φέρει πολὺν θησαυρὸν ἀγαθῶν, καὶ ἰδοὺ μὲ ποῖον τρόπον. Χαίρει κάποιος μεταξὺ τοῦ κόσμου, πολλὲς φορές, διότι εἶδε ἐχθρόν του νὰ δυστυχῆ καὶ μὲ τὴν χαρὰν αὐτὴν σύρει εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν κόλασιν. Λυπεῖται πάλιν ἄλλος, διότι εἶδε τὸν ἀδελφόν του νὰ πέση καὶ μὲ τὴν λύπην ταύτην προσελκύει εἰς τὸν ἑαυτόν του σὲ μεγάλον βαθμὸν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. **D**

Βλέπεις πῶς ἡ κατὰ Θεὸν λύπη ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ κόσμου εἶναι καλυτέρα καὶ χρησιμωτέρα; Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἐλυπεῖτο δι᾿ ἐκείνους, ποὺ ἡμάρτανον, δι᾿ ἐκείνους, ποὺ δὲν ἐπίστευον εἰς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν λύπην ταύτην τοῦ ἐπεφυλάσσετο πολὺς μισθός. Διὰ νὰ κάμω δὲ σαφέστερον αὐτὸ ποὺ λέγω, καὶ πεισθῆτε, ὅτι, ἂν καὶ εἶναι παράξενον αὐτὸ ποὺ εἶπα, εἶναι ὅμως ἀληθές, καὶ ὅτι τὸ μοιρολόγι συντελεῖ νὰ ξεσκάσουν οἱ πονεμένες ψυχὲς καὶ ἀνακουφίζει τὴν βεβαρυμένην συνείδησιν, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πολλὲς γυναῖκες πολλάκις, ποὺ ἔχασαν παιδιὰ προσφιλέστατα, ἂν ἐμποδισθοῦν νὰ δακρύσουν καὶ θρηνήσουν καὶ κλαύσουν, σκάζουν ἀπὸ τὴν λύπην τους καὶ ἀποθνήσκουν, **E** ἂν δὲ κάμουν ὅλα ὅσα κάνουν οἱ λυπημένοι, ἀνακουφίζονται καὶ παρηγορίαν ἀπ᾿ αὐτὰ παίρνουν. Καὶ τί τὸ παράδοξον ἂν εἰς γυναῖκας τοῦτο συμβαίνη, ἀφοῦ τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανείς, ὅτι παθαίνει καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης; Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγε: ἀφήσατέ με, «θὰ κλαύσω πικρά· μὴ ἐπιμένετε νὰ μὲ παρηγορῆτε διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου» (Ἠσ. 22, 3.). Ὥστε ὑπάρχει λύπη ποὺ πολλὲς φορὲς φέρει παρηγορίαν. Ἐὰν δὲ εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου συμβαίνη τοῦτο, πολὺ περισσότερον εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μετάνοιαν, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς σωτηρίαν. Καὶ διὰ τὴν μετάνοιαν αὐτὴν κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ μεταμεληθῆ.» (Β΄. Κορ. 7, 10). Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι τοῦτο τὸ χωρίον εἶναι ἀσαφές· **185 A** τὸ νόημά του δὲ εἶναι τὸ ἑξῆς· Ἂν λυπηθῆς διὰ χρήματα, τίποτε δὲν ὠφελη-

σες τὸν ἑαυτόν σου· ἂν λυπηθῇς, διότι ἠσθένησες, τίποτε δὲν ἐκέρδισες, ἀλλὰ καὶ περισσότερον τὸν ἑαυτόν σου ἔβλαψες.

3. Καὶ πολλοὺς ἐγὼ τοὐλάχιστον ἤκουσα, ποὺ ἐδοκίμασαν τὴν τοιαύτην λύπην καὶ κατόπιν κατέκρινον τὸν ἑαυτόν τους λέγοντες· τί τὸ ὄφελος ἐκ τοῦ ὅτι ἐλυπήθηκα; οὔτε τὰ χρήματα, ποὺ ἔχασα, ἐπῆρα πίσω καὶ τὸν ἑαυτόν μου ἔβλαψα. Ἂν ὅμως λυπηθῇς δι' ἁμαρτίαν, καὶ ταύτην ἐξήλειψας καὶ μεγάλην χαρὰν ἀπήλαυσες. Ἂν λυπηθῇς διὰ τοὺς ἀδελφούς, ποὺ ἔπεσαν σὲ παράπτωμα, καὶ τὸν ἑαυτόν σου παρηγόρησες καὶ ἀνεκούφισες καὶ ἐκείνους διώρθωσες. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν θὰ ὠφελήσῃς αὐτούς, ἐσὺ ὅμως θὰ ἔχῃς μεγίστην ἀνταμοιβήν. **B** Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἡ λύπη διὰ τοὺς πεσόντας εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τοὺς ὠφελῶμεν καθόλου, φέρει εἰς ἡμᾶς μεγίστην ἀμοιβήν, ἄκουσε τὸν προφήτην Ἰεζεκιὴλ τί λέγει, ἢ μᾶλλον τὸν Θεὸν τί δι' ἐκείνου ὁμιλεῖ. Ὅταν δηλαδὴ ἔστειλε μερικοὺς νὰ κατασκάψουν τὴν πόλιν καὶ μὲ σίδηρον καὶ φωτιὰν νὰ καταστρέψουν ὅλα τὰ οἰκήματα μαζὶ μὲ ἐκείνους, ποὺ κατοικοῦσαν εἰς αὐτά, δίδει τὴν ἑξῆς διαταγὴν εἰς κάποιον· «Βάλε τὸ σημεῖον εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀναστενάζουν καὶ ἔχουν μεγάλην λύπην» (Ἰεζ. 9, 4). Καὶ εἰς ἄλλους ἀφοῦ ἔδωκεν διαταγὴν καὶ εἶπεν, ὅτι «ἀπὸ τὸ ἁγιαστήριόν μου ἀρχίσατε» (αὐτόθι στ. 6.) προσέθεσε· «ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὸ σημεῖον νὰ μὴ τοὺς θίξετε» (αὐτόθι.). Διὰ ποίαν αἰτίαν, λέγε μου σὲ παρακαλῶ; **C** διότι ἂν καὶ καθόλου δὲν ὠφελοῦν, ἀλλ' ὅμως ἀναστενάζουν καὶ θρηνοῦν δι' ὅσα ἔγιναν. Καὶ ἄλλους πάλιν ἐπικρίνει λέγων ὅτι ζῶντες μὲ τρυφὴν καὶ διὰ τὴν κοιλίαν φροντίζοντες καὶ πολλὴν ἄνεσιν ἔχοντες, ὅταν εἶδον τοὺς Ἰουδαίους νὰ ὁδηγοῦνται εἰς αἰχμαλωσίαν, δὲν ἐλυπήθησαν οὔτε ἔλαβον μέρος εἰς τὴν θλῖψιν ἐκείνων καὶ ἐπιτιμητικῶς λέγει· «Δὲν συνεκινοῦντο καθόλου διὰ τὴν συντριβὴν τοῦ Ἰωσήφ» (Ἀμὼς 6, 6). Ἰωσὴφ ὀνομάζει ὅλον τὸν λαόν. Καὶ πάλιν· «Δὲν ἐξῆλθεν αὐτή, ποὺ κατοικοῦσε εἰς Αἰνάν, διὰ νὰ θρηνήσῃ οἶκον, ποὺ συνώρευε μὲ τὸν ἰδικόν της» (Μιχ. 1, 11). Διότι καὶ δικαίως ἂν τιμωροῦνται, θέλει νὰ λυπούμεθα μαζί τους, ἀλλὰ νὰ μὴ χαίρωμεν, οὔτε εὐχαρίστησιν νὰ αἰσθανώμεθα. Διότι ἐὰν ἐγώ, λέγει, ὁ ὁποῖος τιμωρῶ, δὲν χαίρω ὅταν κάνω τοῦτο, οὔτε εὐχαριστοῦμαι διὰ τὴν τιμωρίαν αὐτῶν διότι δὲν ἐπιθυμῶ τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ (Ἰεζ. 18, 23) **D** πρέπει καὶ σὺ τὸν Δεσπότην νὰ μιμῆσαι καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ λυπῆσαι, διότι αὐτὸς (ὁ ἁμαρτωλὸς) προεκάλεσε τὴν δικαίαν τιμωρίαν του. Ὥστε, ὅταν λυπῆται κάποιος κατὰ Θεόν, μεγάλην ἀπὸ τὴν λύπην ὠφέλειαν ἀπολαμβάνει. Ὅταν λοιπὸν οἱ μαστιγωνόμενοι, ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ μα-

στιγώνουν, εἶναι εὐτυχέστεροι καὶ ὅσοι ἀπὸ ἡμᾶς θλίβονται, ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ εὑρίσκονται ἔξω τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζοῦν μὲ ἄνεσιν, εἶναι ἐπίσης εὐτυχέστεροι καὶ οἱ λυπούμενοι, ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ χαίρουν, τί πλέον θὰ μᾶς γίνῃ ἀφορμὴ θλίψεως; Διὰ τοῦτο κανένα δὲν πρέπει νὰ καλοτυχίζωμεν παρὰ μόνον ἐκεῖνον, ποὺ ζῇ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτοὺς μόνον τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ Γραφὴ μακαρίζει. Διότι «μακάριος εἶναι, λέγει, ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν ἐπῆγε ποτὲ εἰς συνέδριον καὶ σύσκεψιν ἁμαρτωλῶν» (Ψαλμ. 1, 1). «Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον θὰ παιδαγωγήσῃς, Κύριε, **E** καὶ θὰ τὸν διδάξῃς διὰ τοῦ νόμου σου» (Ψαλ. 3, 12)· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς των εἶναι ἄμεμπτοι» (Ψαλ. 118, 1)· «Μακάριοι εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν στηρίξει τὴν πεποίθησίν των εἰς αὐτόν» (Ψαλ. 2, 13)· «Μακάριος εἶναι ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει τὸν Κύριον, ὡς Θεὸν αὐτοῦ (Ψαλ. 32, 12)· «Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον δὲν κατεδίκασεν ἡ ψυχή του διὰ ἁμαρτίας» (Σοφ. Σειρ. 14, 2)· «Μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποὺ φοβεῖται τὸν Κύριον» (Ψαλ. 111, 1). Καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν λέγει τὰ ἑξῆς: «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας των, μακάριοι οἱ ταπεινοί, μακάριοι οἱ πρᾶοι, μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, 186 **A** μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ διώχθησαν λόγῳ τῆς ἀρετῆς των» (Ματθ. 5, 3—10).

Βλέπεις πῶς πανποῦ κανένα ἐκ τῶν πλουσίων, οὔτε ἐκ τῶν εὐγενῶν, οὔτε ἐξ ἐκείνων, ποὺ ἀπολαμβάνουν δόξαν, δὲν μακαρίζουν οἱ θεῖοι νόμοι, ἀλλὰ ἐκεῖνον, ποὺ ζῇ μὲ τὴν ἀρετήν; Διότι ἐκεῖνο, ποὺ πρέπει νὰ ἐπιζητοῦμεν δι' ὅλων τῶν ἐνεργειῶν μας ἢ τῶν παθημάτων, εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἂν ταύτην τὴν ρίζαν ἐξ ἀρχῆς καταθέσῃς ὄχι μόνον ἄνεσις, οὔτε τιμαὶ καὶ δόξαι καὶ περιποιήσεις, ἀλλὰ καὶ ζημίαι, καὶ συκοφαντίαι, καὶ ὕβρεις καὶ ἀτιμίαι καὶ βάσανοι καὶ ὅλα γενικὰ καρποὺς χαρᾶς θὰ βλαστήσουν διὰ σέ. Καὶ καθὼς αἱ ρίζαι τῶν δένδρων αὐταὶ μὲν εἶναι πικραί, εἰς ἡμᾶς ὅμως γλυκυτάτους καρποὺς παράγουν, ἔτσι καὶ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη, πολλὴν εὐχαρίστησιν θὰ μᾶς φέρῃ. **B** Γνωρίζουν ἐκ πείρας, ὅσοι πολλὲς φορὲς προσηυχήθησαν μὲ πόνον ψυχῆς καὶ ἔχυσαν δάκρυα, πόσην εὐφροσύνην ἀπήλαυσαν, πῶς καθησύχασαν τὴν συνείδησίν των, πῶς ἐσηκώθησαν ἀπὸ τὴν προσευχὴν μὲ καλὰς ἐλπίδας. Διότι, ὅπως πάντοτε λέγω, ὄχι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἡ διάνοιά μας[69] λυπεῖ καὶ μᾶς εὐφραίνει. Ἂν λοιπὸν τὴν κάμωμεν τέτοιαν, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι, θὰ ἔχωμεν

69. Δηλαδὴ ἡ νοοτροπία μας, ὡς κοινῶς λέγομεν, τὸ ὅτι δὲν σκεπτόμεθα χριστιανικῶς καὶ δὲν ἀντιμετωπίζομεν τὰ πράγματα μὲ χριστιανικὸν πνεῦμα.

τὴν ἐγγύησιν πάσης χαρᾶς. Καὶ ὅπως τὸ σῶμα ὄχι τόσον ἡ φύσις τῆς ἀτμοσφαίρας, οὔτε αἱ ἐξωτερικαὶ προσβολαί, ὅσον ἡ ἰδική του κατάστασις τὸ βλάπτει καὶ τὸ ὠφελεῖ, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ψυχήν, καὶ μάλιστα σὲ πολὺ μεγαλύτερον βαθμόν. Διότι τὸ μὲν σῶμα κατ' ἀνάγκην δέχεται τὴν ἐπίδρασιν τῆς φύσεως, εἰς δὲ τὴν ψυχὴν δὲν ὑπάρχει φυσικὸς ἐξαναγκασμός, ἀλλὰ τὸ πᾶν ὀφείλεται εἰς τὴν προαίρεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἀναρίθμητα ὑπέμενε κακά, ναυάγια, πολέμους, **C** ἐπαναστάσεις, ἐπιβουλάς, ἐφόδους ληστῶν καὶ ὅσα οὔτε νὰ ἀπαριθμήσῃ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς διὰ τοῦ λόγου, καὶ καθημερινῶς ἀντίκρυζε τὸν θάνατον, ὄχι μόνον δὲν ἐλυπεῖτο, οὔτε ἐστενοχωρεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο καὶ ἔχαιρε καὶ ἔλεγε· «χαίρω διὰ τὰ παθήματα ποὺ ὑποφέρω καὶ ἀναπληρώνω τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν παθημάτων τῆς σαρκός μου» (Κορ. 1, 24). Καὶ πάλιν· «ὄχι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα διὰ τὰς θλίψεις» (Ρωμ. 5, 3)· ἡ δὲ καύχησις εἶναι ἀνώτερος βαθμὸς ἡδονῆς.

4. Ἂν λοιπὸν ἐπιθυμῇς νὰ ἔχῃς χαράν, μήτε χρήματα, μήτε ὑγείαν σώματος, **D** μήτε δόξαν, μήτε ἐξουσίαν, μήτε καλοπέρασιν, μήτε τραπέζια πολυτελῆ, μήτε μεταξωτὰ φορέματα, μήτε χωράφια ἀκριβά, μήτε σπίτια λαμπρὰ καὶ ἐπίσημα, μήτε ἄλλο τι παρόμοιον μὲ αὐτά, καθόλου νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν φιλοσοφίαν νὰ ἀσκῇς, καὶ τὴν ἀρετὴν νὰ ἀκολουθῇς καὶ τίποτε οὔτε ἀπὸ ὅσα σοῦ συμβαίνουν κακά, οὔτε ἀπὸ ὅσα εἶναι ἐπόμενον νὰ σοῦ συμβοῦν, θὰ ἠμπορέσουν νὰ σὲ λυπήσουν. Τί λέγω νὰ σὲ λυπήσουν; Εὐχαρίστησιν νὰ σοῦ προσθέσουν, ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἄλλους λυποῦν. Διότι καὶ μάστιγες, καὶ θάνατος, καὶ ζημίαι, καὶ κακολογίαι, καὶ κακοποιήσεις καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα, **E** ὅταν τὰ ὑποφέρωμεν πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχουν αὐτὸ ὡς ρίζαν, πολλὴν χαρὰν εἰς τὴν ψυχήν μας εἰσάγουν.

Διότι κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς κάμῃ δυστυχεῖς, ἐὰν ἡμεῖς τοὺς ἑαυτούς μας δὲν κάμωμεν, καθὼς πάλιν οὔτε μακαρίους, ἂν ἡμεῖς μόνοι μας δὲν γίνωμεν τοιοῦτοι, μὲ τὴν βοήθειαν πρῶτον τῆς θείας χάριτος. Καὶ διὰ νὰ ἐννοήσετε καλά, ὅτι αὐτὸς μόνον, ποὺ φοβεῖται τὸν Κύριον, εἶναι μακάριος, ὄχι ἀπὸ τὰ παρελθόντα, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσα μᾶς συνέβησαν, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω. 187 **A** Ἐκινδύνευσε νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ πόλις μας τελείως καὶ ἐκ μὲν τῶν πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, ἀλλ' ὅλοι ἔφυγον καὶ μακρὰν αὐτῆς ἔτρεχον. Ἐκεῖνοι ὅμως, ποὺ ἐφοβοῦντο τὸν Θεόν, ποὺ ἔμενον εἰς τὰ μοναστήρια, αὐτοὶ μὲ πολὺ θάρρος ἦλθαν καὶ ὅλα τὰ ἐτακτοποίησαν. Τόσον ἀνίκανα ἐφάνηκαν νὰ τοὺς ἐκφοβήσουν καὶ

βάλουν εἰς ἀγωνίαν τὰ κακά, ποὺ μᾶς συνέβησαν καὶ αἱ ἀναμενόμεναι τιμωρίαι, ὥστε ἂν καὶ ἐκάθηντο μακρυὰ ἀπὸ τὴν συμφορὰν καὶ κανένα κοινὸν μὲ αὐτὴν δὲν εἶχον, μὲ τὴν θέλησίν των ἔπεσαν εἰς τὸ μέσον τῆς φωτιᾶς καὶ ὅλους μᾶς ἐγλύτωσαν ἀπ' αὐτήν. Καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ εἰς ὅλους φόβον καὶ φρίκην, **B** ὁ θάνατος, τοῦτο αὐτοὶ τὸ ἐδέχθησαν μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ μὲ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν ἔτρεχον εἰς αὐτὸν ἀπ' ὅσην ἄλλοι ἔτρεχον εἰς ἀξιώματα καὶ τιμάς. Διότι ἐγνώριζον ὅτι μεγίστη τιμὴ καὶ ἐξουσία εἶναι τοῦτο, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀπέδειξαν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος μακάριος, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὴν φιλοσοφίαν τῶν οὐρανῶν καὶ καμμίαν μεταβολὴν δὲν δέχεται εἰς τὰς ἀρχάς του, οὔτε ὑπομένει καμμίαν δυστυχίαν, ἀλλὰ ἀπολαμβάνει διαρκῆ εὐτυχίαν, καὶ περιγελᾷ ὅλα ὅσα φαίνονται ὅτι εἶναι λυπηρά. Καὶ τώρα ἐκεῖνοι, ποὺ εἶχον τὰς ἐξουσίας καὶ τὰ ἀξιώματα κατέχονται ἀπὸ λύπην, διότι μένουν εἰς τὴν φυλακήν, φοροῦν ἀλυσίδες καὶ κάθε ἡμέραν περιμένουν τὸν θάνατον. **C** Αὐτοὶ ὅμως ἀπολαμβάνουν καθαρωτάτην ἡδονὴν καὶ ἂν ἀκόμη τύχῃ νὰ πάθουν κανένα κακόν, καὶ ἐκεῖνα, ποὺ φαίνονται εἰς τοὺς ἄλλους φοβερά, αὐτὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς ἐπιθυμητά. διότι γνωρίζουν ὅτι βαδίζουν τὸν δρόμον τῆς ζωῆς κ

τοὺς περιμένει, ὅταν φύγουν ἀπὸ τὴν ζωὴν ταύτην. Καὶ

μὲ τόσην ἀκρίβειαν καὶ τάξιν ζοῦν καὶ περιφρονοῦν τὸν θάνατον, ἐν τούτοις λυποῦνται διὰ τοὺς ἄλλους καὶ ἀπ' αὐτὸ πάλιν μεγίστην ὠφέλειαν ἀπολαμβάνουν.

Ἂς φροντίσωμεν λοιπὸν μὲ προθυμίαν διὰ τὴν ψυχήν μας καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ἀπροσδόκητα κακὰ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς λυπήσῃ. Ἂς παρακαλοῦμεν δὲ τὸν Θεὸν καὶ δι' ἐκείνους, ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὰς φυλακάς, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν συμφοράν, ποὺ τοὺς περιμένει. Διότι ἠμποροῦσεν ὁ Θεὸς διὰ μιᾶς νὰ παύσῃ τὰ κακά, **D** καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ μείνῃ οὔτε ἴχνος αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ γυρίσωμεν πάλιν εἰς τὴν ἀμέλειαν τὴν πνευματικήν, ποὺ εἴχομεν πρωτύτερα, σιγὰ - σιγὰ σταματᾷ τὴν ὁρμὴν τοῦ χειμάρρου τῶν κακῶν τούτων καὶ ἔτσι μᾶς κάνει νὰ μένωμεν εἰς τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθὲς καὶ ὅτι πολλοὶ θὰ ἐγύριζον εἰς τὸν πρότερον ἁμαρτωλὸν βίον, ἂν θὰ ἔπαυε σύντομα ὅλο τὸ κακό, φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς:

Ἀκόμη μένουν τὰ λείψανα τῆς συμφορᾶς καὶ ἀκόμη ἄγνωστος εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ βασιλέως καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῆς πόλεως ὅλοι εἶναι εἰς τὰ δεσμὰ καὶ ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κάμουν μπάνιο, τρέχουν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐκεῖ κάνουν διάφορες ἀνοησίες, **E** ἀσελγαίνουν, σκιρτοῦν, χο-

ρεύουν, σύρουν μαζί τους γυναῖκας. Ἆρά γε ποίας συγγνώμης θὰ εἶναι ἄξιοι, ποίας ἀπολογίας; μᾶλλον δὲ ποίας κολάσεως καὶ τιμωρίας δὲν θὰ εἶναι ἄξιοι; Ἡ κεφαλὴ τῆς πόλεως εἶναι εἰς τὸ δεσμωτήριον, τὰ μέλη ἡμῶν εὑρίσκονται εἰς τὴν ἐξορίαν, ἄγνωστος εἶναι ἡ περὶ τούτων ἀπόφασις, καὶ σὺ χορεύεις, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ, καὶ παίζεις καὶ γελᾷς;[68] Ναί, λέγει, διότι δὲν ὑποφέρομεν νὰ εἴμεθα ἄλουστοι. Ὢ, τί ἀδιάντροπος σκέψις! Ὢ, τί μικροπρεπὴς καὶ διεφθαρμένη ἰδέα; Πόσοι ἔχουν περάσει, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ, μῆνες; πόσα χρόνια; Δὲν ἔχουν περάσει ἀκόμη εἴκοσι ἡμέρες ἀπὸ τότε ποὺ ἀπεκλείσθης ἀπὸ τὰ λουτρά 180 A καὶ σὰν νὰ εἶχες μείνει ὁλόκληρον χρόνον χωρὶς νὰ κάμῃς μπάνιο δυσφορεῖς καὶ στενοχωρεῖσαι; Αὐτὰ ἔκανες, λέγε μου, ὅταν ἀνέμενες ἔφοδον στρατιωτῶν, ὅταν κάθε ἡμέραν ἐπερίμενες νὰ ἀποθάνῃς, ὅταν εἰς τὰς ἐρήμους ἔφευγες καὶ εἰς τὶς βουνοκορφὲς ἔτρεχες; Ἐὰν κάποιος τότε σοῦ προέτεινε ὁλόκληρον χρόνον νὰ μείνῃς χωρὶς λουτρό, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν, ποὺ σὲ κατεῖχε, δὲν θὰ ἐδέχεσο πρόθυμα τὴν πρότασιν αὐτοῦ ταύτην καὶ δὲν θὰ ὑπέμενες τοῦτο; Ἐνῷ λοιπὸν πρέπει νὰ εὐχαριστῇς τὸν Θεόν, ποὺ χωρὶς καμμίαν ζημίαν σὲ ἀπήλλαξεν ἀπ᾽ αὐτά, σκιρτᾷς πάλιν καὶ ἐθυβρίζεις, καὶ ἐπειδὴ ἐπέρασεν ὁ φόβος, ἐπανῆλθες πάλιν σὲ μεγαλυτέραν ἀδιαφορίαν διὰ τὰ πνευματικὰ καὶ σὲ ἐπιθυμίαν διὰ διασκεδάσεις; **B** Τόσον ὀλίγον σὲ συνεκίνησαν τὰ κακά, ὥστε καὶ λουτρὰ νὰ ἐπιθυμήσῃς; Διότι καὶ ἐλευθέρα ἂν ἦτο ἡ εἴσοδος εἰς τὰ λουτρά, δὲν θὰ ἦτο ἱκανὴ ἡ συμφορὰ ἐκείνων, ποὺ ἀκόμη κρατοῦνται εἰς τὰς φυλακάς, καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι σὲ δύσκολον θέσιν νὰ τοὺς πείσουν νὰ λησμονήσουν κάθε τρυφήν; Ἡ ζωὴ ἀνθρώπων κινδυνεύει καὶ σὺ λουτρὰ θυμᾶσαι καὶ καλοπέρασιν θέλεις; Ἀδιαφορεῖς, διότι διέφυγες τώρα τὸν κίνδυνον; Πρόσεξε, μήπως, μὲ ὅσα κάνεις, παραστῇ ἀνάγκη νὰ σοῦ ἔλθῃ μεγαλυτέρα τιμωρία καὶ συντελέσῃς νὰ σοῦ ἔλθῃ πάλιν ἡ ἀπειλή, ποὺ ἔφυγε, μὲ μεγαλυτέραν σφοδρότητα καὶ πάθῃς ἐκεῖνο, ποὺ λέγει ὁ Χριστὸς περὶ τῶν δαιμόνων. Διότι ὅταν ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ποὺ μετενόησε, λέγει, **C** καὶ ἔπειτα εὕρῃ τὸν οἶκον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ σαρωμένον καὶ στολισμένον, δηλαδὴ ἀδιάφορον καὶ ἀπρόσεκτον τὸν ἄνθρωπον, ἑπτὰ ἄλλα πνεύματα, πονηρότερα ἀπ᾽ αὐτό, παίρνει καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἔτσι γίνονται τὰ ὑστερινὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χειρότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα. (Λουκ. 11, 24—26). Ἂς φοβηθῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς,

68. Παρόμοιον γίνεται σήμερον μὲ τοὺς... φιλανθρωπικοὺς χορούς.

μήπως, ἀφοῦ ἐγλυτώσαμεν ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά, μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ἐπισύρωμεν εἰς ἡμᾶς μὲ τὴν κατόπιν ἀδιαφορίαν μας. Γνωρίζω ὅτι σεῖς εἶσθε καθαροὶ ἀπὸ τὴν ἄτοπον αὐτὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἐκείνους, ποὺ κάμνουν τὴν ἀσχημίαν αὐτήν, νὰ ἐμποδίζετε, νὰ τιμωρῆτε νὰ σωφρονίζετε, διὰ νὰ χαίρωμεν πάντοτε, καθὼς ὁ Παῦλος διέταξε καὶ μὲ τὰ κατορθώματά μας καὶ τὴν φροντίδα διὰ τοὺς ἄλλους πολλὴν καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀπολαύσωμεν τὴν ἀμοιβήν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, **D** διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα μαζὶ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἂς εἶναι ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ ΕΝΑΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΩΖΟΜΕΝΗΣ[64] ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΚ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΕΛΘΟΝΤΑΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΑ ΜΗ ΟΡΚΙΖΕΤΑΙ ΤΙΣ.

1. Πολλὴν πνευματικὴν τρυφὴν ἀπηλλαύσατε ἀπὸ τοὺς ἁγίους μάρτυρας **E** κατὰ τὰς παρελθούσας αὐτὰς ἡμέρας· ἐχορτάσατε ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἑορτήν· ἐσκιρτήσατε τὰ καλὰ σκιρτήματα· εἴδατε πλευρὲς ἀνοιγμένες καὶ λαγαρὰ κατακομμένα, αἷμα ἀπὸ παντοῦ νὰ χύνεται, ἀναρίθμητα εἴδη βασανιστηρίων. Εἴδατε ἀνθρωπίνην φύσιν νὰ ἐπιδεικνύῃ ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας καὶ στεφάνια ἀπὸ αἷμα νὰ πλέκωνται. Ἐχορεύσατε καλὸν χορόν, διότι εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως σᾶς περιέφερεν ὁ καλὸς οὗτος στρατηγός. **199 A** ἡμᾶς ὅμως ἡ ἀσθένεια μᾶς ἠνάγκαζε νὰ μένωμεν παρὰ τὴν θέλησίν μας εἰς τὸ σπίτι. Ἐν τούτοις ἂν καὶ δὲν ἐλάβομεν μέρος εἰς τὴν ἑορτήν, ἐλάβομεν ὅμως μέρος εἰς τὴν χαρὰν τῆς ἑορτῆς. Ἂν καὶ τὴν πανήγυριν δὲν ἀπηλαύσαμεν, ὅμως ἐλάβομεν μέρος εἰς τὴν ἰδικήν σας εὐφροσύνην. Διότι τέτοια εἶναι τῆς ἀγάπης ἡ δύναμις· ἐκείνους, ποὺ δὲν ἀπολαμβάνουν, τοὺς κάνει νὰ χαίρουν, ὅπως ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπολαμβάνουν, ἐπειδὴ τοὺς πείθει νὰ θεωροῦν κοινὰ τὰ ἀγαθὰ τῶν πλησίων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἂν καὶ ἐκαθήμην εἰς τὸ σπίτι, ἔχαιρον μαζὶ μὲ σᾶς καί, ἐνῷ ἀκόμη δὲν ἔγινα τελείως καλά, ἐσηκώθηκα ἀπὸ τὸ κρεββάτι καὶ ἔτρεξα σὲ σᾶς, διὰ νὰ ἰδῶ τὰ ποθητά σας πρόσωπα καὶ νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν παροῦσαν ἑορτήν.

Διότι θεωρῶ ὅτι ἡ παροῦσα ἡμέρα εἶναι πολὺ μεγάλη ἑορτή, **B** λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν ἀδελφῶν μας, οἱ ὁποῖοι τὴν πόλιν μας σήμερον ἐκαλλώπισαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐστόλισαν. Λαὸς παρίσταται σήμερον μαζί μας διαφέρων μὲν ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ τὴν γλῶσσαν[65] ἀλλὰ σύμφωνος εἰς τὴν πίστιν, λαὸς ἥσυχος ποὺ ἔχει βίον σώφρονα καὶ σεμνόν.

64. Ἐπισωζομένη ἐκαλεῖτο ἐν Καππαδοκίᾳ, ὡς ἀναφέρει Γρηγόριος ὁ Νύσσης, καὶ ἐν Συρίᾳ ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, ἤτοι τῆς ἐπισωζομένης ἀνθρωπίνης φύσεως, διότι τότε κυρίως ἐδοξάσθη ὁ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος καὶ διὰ τοῦτο πέρας «κατὰ τῆς Χριστὸν οἰκονομίας» καλεῖται ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς (8, 18) καὶ πλήρωμα τῆς θείας οἰκονομίας ἐν τῇ ὑμνολογίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Κυριακὴ δὲ τῆς ἐπισωζομένης εἶναι ἡ πρὸ τῆς Ἀναλήψεως καὶ πέμπτη ἀπὸ τοῦ Πάσχα Κυριακή

Διότι εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν θέατρα πορνοποιίας, οὔτε ἱπποδρόμια, οὔτε πόρνες γυναῖκες, οὔτε ἡ ἄλλη τῆς πόλεως ταραχή, ἀλλὰ ἔχει ἐξορισθῆ κάθε εἶδος ἀσελγείας καὶ παντοῦ πολλὴ σωφροσύνη ἀνθεῖ εἰς αὐτούς. Ἡ δὲ αἰτία τούτου εἶναι τὸ ὅτι εἰς αὐτοὺς εἶναι κουραστικὴ ἡ ζωὴ καὶ ὡς σχολεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης ἔχουν τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς καὶ τέχνην μετέρχονται ἐκείνην, **C** τὴν ὁποίαν πρώτην ἀπ' ὅλας τὰς ἄλλας εἰσήγαγεν εἰς τὸν βίον μας ὁ Θεός. Διότι καὶ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅταν πολλὴν παρρησίαν ἀπελάμβανε πρὸς τὸν Θεόν, κάποιο εἶδος γεωργικῆς ἐργασίας διετάχθη νὰ μετέρχεται, ἡ ὁποία δὲν τοῦ ἦτο μὲν κουραστική, οὔτε εἶχε ταλαιπωρίας, ἀλλὰ τοῦ παρεῖχε ἀφορμὴν νὰ φιλοσοφῇ πολύ. Διότι «ἔβαλεν αὐτόν, λέγει, νὰ ἐργάζεται καὶ φυλάττῃ τὸν παράδεισον» (Γεν. 2, 15).

Καθένα ἀπὸ τούτους εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῇς τώρα μὲν νὰ βάλλῃ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἀρότρου βόδια ἀροτριῶντα καὶ ἄροτρον νὰ σύρῃ καὶ αὐλάκι βαθὺ εἰς τὴν γῆν πρὸς καλλιέργειαν νὰ ἀνοίγῃ τώρα δὲ νὰ ἀναβαίνῃ εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ νὰ ὀργώνῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν· τώρα μὲν μὲ τὸ δρεπάνι νὰ κόβῃ τὰ ἀγκάθια τῆς γῆς, **D** τώρα δὲ μὲ τὸν θεῖον λόγον νὰ καθαρίζῃ τὰς ψυχὰς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Διότι δὲν ἐντρέπονται τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ τὴν ἀργίαν, ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι αὐτὴ ὅλην τὴν κακίαν ἐδίδαξε καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔγινε διδάσκαλος εἰς ἐκείνους, ποὺ τὴν ἀγαποῦν.

Αὐτοὶ κυρίως εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ μᾶς διδάσκουν ἐμπράκτως τὴν ἀρίστην φιλοσοφίαν, διότι τὴν ἀρετήν των δὲν τὴν δείχνουν μὲ ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις ἀλλὰ μὲ ἐσωτερικὰς πεποιθήσεις. Λέγω τοῦτο, διότι βεβαίως οἱ φιλόσοφοι τῶν ἐθνικῶν ἀπὸ τοὺς ἠθοποιοὺς καὶ γελωτοποιοὺς δὲν εἶναι καλύτεροι, ἐπειδὴ οὗτοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τρίβωνα, τὸ γένειον καὶ τὴν στολήν, τίποτε ἄλλο δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν, ἐνῷ αὐτοί, ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον κάμνουν, **E** τὴν ῥάβδον καὶ τὸ γένειον καὶ τὴν ἄλλην ἐξωτερικὴν ἐπίδειξιν τελείως ἐγκαταλείψαντες, τὴν ψυχήν των ἐστόλισαν μὲ τὰ δόγματα τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, ὄχι δὲ μόνον μὲ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἐὰν κανεὶς ἐρωτήσῃ ἕνα ἐκ τούτων, ποὺ ζοῦν εἰς τὴν ὕπαιθρον καὶ ἀπὸ τὴν σκαπάνην καὶ τὸ ἄροτρον ἐξηντλήθη-

65. Εἰς τὴν ὕπαιθρον τῆς Συρίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πόλεις, ὁ λαὸς ὡμίλει Ἀραμαϊκήν, τὴν παλαιὰν τοῦ τόπου γλῶσσαν, ἐγνώριζεν ὅμως καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς διοικήσεως, τῆς αὐλῆς, τῶν δικαστηρίων, τοῦ ἐμπορίου (ἴδε Π. Καρολίδου μν. ἔργ., σελ. 102, 106 καὶ PG 62, 622).

σαν σωματικῶς, περὶ δογματικῶν ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἀναριθμήτους τόπους περιελθόντες οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι καὶ πολλοὺς ἀφιερώσαντες λόγους, δὲν ἠμπόρεσαν τίποτε τὸ ὀρθὸν νὰ εἴπουν, μὲ ἀκρίβειαν καὶ πολλὴν σοφίαν θὰ σοῦ ἀπαντήσῃ εἰς ὅλα. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστόν, 190 A ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι μὲ τὰ ἔργα των βεβαιώνουν τὴν πίστιν των περὶ τῶν δογμάτων. Διότι καὶ ὅτι ἔχομεν ψυχὴν ἀθάνατον καὶ πρόκειται νὰ δώσωμεν λόγον διὰ τὰς ἐδῶ πράξεις μας καὶ νὰ ἐμφανισθῶμεν πρὸ φοβεροῦ βήματος καὶ τὴν διάνοιάν των περὶ τούτων ἔπεισαν καὶ τὸν βίον των ὅλον πρὸς τὰς ἀληθείας ταύτας, ποὺ ἐλπίζομεν, συνεμόρφωσαν καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε κοσμικὴν φαντασίαν ἔγιναν, διότι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὴν θείαν Γραφήν, ὅτι «Ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα εἶναι ματαιότης» (Ἐκκλ. 1, 2) καὶ διὰ τοῦτο σὲ κανένα ἀπ' αὐτά, ποὺ φαίνονται, ὅτι εἶναι λαμπρά, δὲν προσέχουν. Οὗτοι καὶ περὶ Θεοῦ νὰ φιλοσοφοῦν γνωρίζουν ἐκεῖνα ποὺ διέταξεν ὁ Θεός. Καὶ ἂν μὲν πάρῃς ἕνα ὁποιονδήποτε ἐκ τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων καὶ τὸν φέρῃς εἰς τὸ μέσον τώρα, μᾶλλον δὲ κανένα δὲν θὰ εὕρῃς τώρα. B καὶ πάρῃς καὶ ἕνα ἐκ τούτων, καὶ τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν φιλοσόφων ἀνοίξῃς καὶ διαβάσῃς καλὰ καὶ παραβάλῃς τί ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι λέγουν, θὰ ἰδῇς πόση εἶναι ἡ σοφία τούτων καὶ πόση ἡ ἀνοησία ἐκείνων. Διότι, ὅταν ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν λέγουν ὅτι οὔτε πρόνοια ὑπάρχει διὰ τὰ ὄντα, οὔτε ὅτι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐδημιουργήθη ἡ κτίσις, οὔτε ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι αὐτάρκης, ἀλλὰ ὅτι ἔχει ἀνάγκην χρημάτων καὶ εὐγενείας καὶ ἐξωτερικῆς λαμπρότητος καὶ ἄλλα πολλά, περισσότερον ἀπὸ αὐτὰ γελοῖα, C οὗτοι καὶ περὶ προνοίας καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως καὶ περὶ τῆς δημιουργικῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ἡ ὁποία τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενὸς παρήγαγε καὶ περὶ ὅλων τῶν ἄλλων φιλοσοφοῦν, χωρὶς νὰ ἔχουν καθόλου λάβει ἐξωτερικὴν μόρφωσιν.

Ποῖος ἄνθρωπος βλέπων αὐτοὺς δὲν θὰ ἐννοήσῃ τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, ἡ ὁποία τοὺς ἀγραμμάτους καὶ ἀμαθεῖς, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πάρα πολὺ ὑπερηφανεύονται διὰ τὴν σοφίαν των, ἀπέδειξε σοφωτέρους εἰς τόσον βαθμὸν εἰς ὅσον ὑπερέχουν οἱ φρόνιμοι ἄνδρες ἀπὸ τὰ μικρά; Διότι ποία ζημία ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ εἰς αὐτοὺς ἐκ τοῦ ὅτι δὲν γνωρίζουν τὴν τέχνην τοῦ λόγου, ὅταν τὰ νοήματα αὐτῶν εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν σοφίαν; Ποία δὲ ἡ ὠφέλεια εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς τέχνης τοῦ λόγου, ὅταν ἄδεια ἀπὸ νοήματα ἀληθῆ εἶναι ἡ διάνοιά των; D Τοῦτο ὁμοιάζει μὲ τὸ νὰ ἔχῃ ἕνας μάχαιραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ λαβὴ νὰ εἶναι ἀσημένια καὶ τὸ σιδερένιο αὐτῆς μέρος, ποὺ εἶναι τὸ σπουδαιότερον, νὰ εἶναι πιὸ ἀδύνατον ἀπὸ τὸν μόλυβδον. Καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ μὲν γλῶσσα

τους εἶναι μὲ λόγια ὄμορφα καὶ ὀνόματα στολισμένη, ἡ δὲ διάνοιά των εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἄχρηστα πράγματα, ποὺ εἰς τίποτε δὲν τοὺς ὠφελοῦν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον εἰς τοὺς φιλοσόφους τούτους, ἀλλὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Εἰς αὐτοὺς ἡ διάνοια εἶναι γεμάτη ἀπὸ σοφίαν πνευματικὴν καὶ ὁ βίος των συμμορφώνεται μὲ τὰ δόγματα. Εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν γυναῖκες ποὺ ἐπιδεικνύονται ἄσεμνα, οὔτε φορεμάτων καλλωπισμός, οὔτε τοῦ προσώπου καλλυντικά, ἀλλὰ ὅλη αὐτὴ ἡ διαφθορὰ τοῦ ἤθους ἔχει ἐκδιωχθῇ. E Διὰ τοῦτο καὶ εὐκολώτερα τὸν λαόν, ποὺ τοὺς ἔχει ἐμπιστευθῇ ὁ Θεός, εἰς σωφροσύνην ὁδηγοῦν καὶ τὸν νόμον τοῦ Παύλου, ποὺ διατάσσει, νὰ ἀρκούμεθα εἰς τὰ σκεπάσματα καὶ τὰς διατροφὰς (Α΄ Τιμ. 6, 8) καὶ μὴ ἐπιζητοῦμεν τίποτε περισσότερον, μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν τὸν φυλάττουν. Εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει ἀλοιφὴ μύρων, ποὺ καταγοητεύει τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ ἡ γῆ, ποὺ παράγει βότανα καὶ ἀπὸ κάθε μυροποιὸν τεχνικώτερα κατασκευάζει δι' αὐτοὺς τὴν ποικίλην εὐωδίαν τῶν ἀνθέων. Διὰ τοῦτο εἶναι σωματικῶς καὶ ψυχικῶς τελείως ὑγιεῖς, ἐπειδὴ κάθε τρυφὴν ἀπεδίωξαν καὶ τὰ πονηρὰ ρεύματα τῆς μέθης ἐξέβαλον καὶ τόσον μόνον τρώγουν ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ζοῦν.

Ἂς μὴ τοὺς περιφρονῶμεν λοιπὸν λόγῳ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῶν σχήματος, 191 A ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἂς θαυμάζωμεν. Διότι ποία ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν περιβολὴν αὐτῶν, ὅταν ἡ ψυχή των χειροτέρα ἀπὸ κάθε ζητιᾶνον εἶναι ἐνδεδυμένη; Τὸν ἄνθρωπον ὄχι ἀπὸ τὰ φορέματά του, μᾶλλον δὲ οὔτε ἀπὸ τὸ σῶμά του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχήν του πρέπει νὰ τὸν ἐπαινῶμεν καὶ τὸν θαυμάζωμεν. Γδύσε τὴν ψυχὴν τούτων καὶ θὰ ἰδῇς τὴν ὀμορφιὰν αὐτῆς καὶ τὸν πλοῦτον διὰ τῶν λόγων, διὰ τῶν δογμάτων, διὰ τῆς ὅλης καταστάσεως τῶν τρόπων αὐτῶν.

2. Ἂς ἐντρέπωνται λοιπὸν οἱ Ἐθνικοί, ἂς σκεπάζουν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ ἐντροπὴν καὶ ἂς κρύπτωνται διὰ τοὺς φιλοσόφους των καὶ διὰ τὴν σοφίαν των, ποὺ εἶναι ἀθλιωτέρα ἀπὸ κάθε μωρίαν. B Διότι οἱ μὲν φιλόσοφοι αὐτῶν, καθ' ὃν χρόνον ἔζουσαν, μόλις σὲ ὀλίγους, μὰ πάρα πολὺ ὀλίγους, κατώρθωσαν νὰ διδάξουν τὴν διδασκαλίαν τους καὶ ὅταν τοὺς κατέλαβεν ἔστω καὶ μικρὸς κίνδυνος καὶ τούτους τοὺς ἔχασαν. Οἱ μαθηταὶ ὅμως τοῦ Χριστοῦ, οἱ ψαράδες καὶ τελῶναι καὶ σκηνοποιοί, μέσα σὲ λίγα χρόνια ὅλην τὴν οἰκουμένην εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπανέφερον καὶ ἐνῷ ἀναρίθμητοι ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ ἐγίνοντο κίνδυνοι, ὄχι μόνον δὲν ἔσβησε τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ ἀκμάζει καὶ προοδεύει· ἀκόμη δὲ ἐδίδαξαν ἀνθρώπους ἀμαθεῖς καὶ γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους νὰ φιλοσοφοῦν.

Οἱ ἀδελφοί μας οὗτοι τῆς ὑπαίθρου μαζὶ μὲ ὅλας τὰς

ἄλλας ἀρετὰς καὶ τὴν αἰτίαν ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην ἔχοντες ριζωμένην μέσα τους, ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς ἡμᾶς, C διατρέξαντες τόσον μεγάλον δρόμον καὶ τοὺς ἀδελφούς των τοὺς πνευματικούς, ποὺ εἶναι μέλη των, νὰ ἐναγκαλισθοῦν.

Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν εἰς ἀντάλλαγμα τῶν δώρων τούτων, δηλ. τῆς ἀγάπης καὶ τῆς καλῆς διαθέσεως, ποὺ ἔδειξαν πρὸς ἡμᾶς, ἂς τοὺς δώσωμεν ἐφόδια καὶ μὲ αὐτὰ ἂς τοὺς ἀποστείλωμεν εἰς τὰς πατρίδας των. Διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅρκων πάλιν ἂς ὁμιλήσωμεν, ὥστε τελείως νὰ ξερριζώσωμεν ἀπὸ τὴν διάνοιαν ὅλων μας τὴν πονηρὰν ταύτην συνήθειαν.

Ἐπιθυμῶ δὲ πρῶτον ὀλίγα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ προηγουμένως σᾶς ἔχω εἴπει νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω σήμερα. Ὅταν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Περσικὴν χώραν ἀπηλλάγησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὴν τυραννίαν ἐκείνης καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των, «εἶδον, λέγει, δρεπάνι, ποὺ ἐπετοῦσε, μήκους εἴκοσι πήχεων καὶ πλάτους δέκα». D Καὶ τὸν προφήτην ἤκουσαν νὰ τοὺς λέγῃ, ὅτι «Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάρα ποὺ ἔρχεται ἐπάνω εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἐπιόρκου καὶ θὰ μείνῃ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ τὰ ξύλα καὶ τὶς πέτρες, ὅλα θὰ τὰ κρημνίσῃ» (Ζαχ. 5, 1-4).

Καὶ ἀφοῦ ἀνεγνώσθησαν ταῦτα τότε, ἐζητούσαμεν νὰ μάθωμεν διὰ ποίαν αἰτίαν ὄχι μόνον ἐκεῖνον, ποὺ ὁρκίζεται, ἀλλὰ καὶ τὸ σπίτι αὐτοῦ καταστρέφει. Καὶ ἡ αἰτία ἐλέγομεν εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς θέλει αἱ τιμωρίαι τῶν πάρα πολὺ μεγάλων ἁμαρτημάτων νὰ μένουν φανεραὶ διαρκῶς ὥστε οἱ κατόπιν ἄνθρωποι ὅλοι νὰ σωφρονίζωνται. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἐπίορκος, ἀφοῦ πεθάνῃ εἶναι ἀνάγκη νὰ ταφῇ καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς νὰ παραδοθῇ, διὰ νὰ μὴ ταφῇ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα του καὶ ἡ κακία του, τὸ σπίτι του ἔκαμε χῶμα, E ὥστε ὅλοι αὐτοὶ ποὺ θὰ περνᾶνε ἀπ' ἐκεῖ νὰ βλέπουν αὐτὸ καὶ ἀφοῦ μάθουν τὴν αἰτίαν τῆς καταστροφῆς, νὰ ἀποφεύγουν νὰ κάμουν τὴν ἁμαρτίαν ταύτην.

Τὸ ἴδιον ἔγινε καὶ εἰς τὰ Σόδομα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκάηκαν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πάρα φύσιν ἁμαρτίας, ἐκάη καὶ ἡ φύσις τῆς γῆς ἀπὸ τὴν φωτιά, ποὺ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν (Γεν. 19), διότι ἤθελε καὶ ἡ τιμωρία τῆς ἁμαρτίας ταύτης νὰ φαίνεται διαρκῶς. Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῇς τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. 192 A Δὲν ἔκαμε ἐκείνους ποὺ ἡμάρτησαν νὰ καίωνται συνεχῶς μέχρι σήμερον, ἀλλὰ ἐκείνους, ἀφοῦ μιὰ φορὰ ἔκαψαν, τοὺς ἔκρυψεν εἰς τὴν γῆν, τὴν δὲ ἐπιφάνειαν αὐτῆς, ἀφοῦ κατέκαυσε, τὴν ἔβαλεν εἰς κοινὴν θέαν εἰς ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους, ποὺ θέλουν νὰ βλέπουν, καὶ ἔτσι ἀπὸ κάθε φωνὴν καθαρώτερα ἐξακολουθεῖ νὰ συμβουλεύῃ ὅλας τὰς κατόπιν γενεὰς ἡ ὄψις τῆς γῆς καὶ σχεδὸν νὰ

τοὺς φωνάζῃ καὶ τοὺς λέγῃ: Μὴ τολμήσετε νὰ κάμετε ὅ,τι ἔκαμαν τὰ Σόδομα, διὰ νὰ μὴ πάθετε ὅ,τι ἔπαθαν τὰ Σόδομα. Διότι δὲν κάνει συνήθως τόσην ἐντύπωσιν εἰς τὴν διάνοιαν ὁ λόγος, B ὅσον ἡ φοβερὰ ὄψις καὶ τὰ ἴχνη τῆς συμφορᾶς, ποὺ διαιωνίζονται. Καὶ μαρτυροῦν ὅσοι τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐπεσκέφθησαν, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ ἤκουσαν πολλὲς φορὲς τὴν Γραφὴν νὰ ὁμιλῇ δι' αὐτά, δὲν ἐφοβήθησαν καὶ τόσον· ὅταν ὅμως ἐπῆγαν ἐκεῖ καὶ εἶδαν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς κατεστραμμένην καὶ τὸν ἐμπρησμὸν εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους, καὶ πουθενὰ δὲν παρετήρησαν νὰ φαίνεται γῆ, ἀλλὰ ὅλα νὰ εἶναι σκόνη καὶ στάκτη, κατεπλάγησαν καὶ μὲ πολλὴν διδασκαλίαν περὶ σωφροσύνης ἀπὸ τὸ θέαμα ἐκεῖνο, ἀφοῦ ἐπῆραν, ἐπέστρεψαν. Διότι καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐτιμωρήθη ἡ ἁμαρτία εἶναι ὅμοιος μὲ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνοι μῖξιν ἄγονον ἐπενόησαν, ποὺ δὲν κατέληγεν εἰς παιδοποιΐαν, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς τιμωρίαν ἐπέφερε, ποὺ ἔκαμε τὴν κοιλίαν τῆς γῆς μιὰ γιὰ πάντα ἄγονον C καὶ ἔρημον ἀπὸ ὅλους τοὺς καρπούς. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ σπίτια ἐκείνων, ποὺ ὁρκίζονται, ἠπείλησεν ὅτι θὰ κατακρημνίζῃ διὰ νὰ κάμῃ ἄλλους, μὲ τὰς τιμωρίας ἐκείνων, σωφρονεστέρους.

3. Ἐγὼ ὅμως θὰ σᾶς δείξω τώρα ὄχι ἕνα καὶ δύο καὶ τρία σπίτια ποὺ ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοὺς ὅρκους, ἀλλὰ πόλιν ὁλόκληρον καὶ λαὸν θεοσεβῆ καὶ Ἔθνος, διὰ τὸ ὁποῖον πολὺ ἐπρονόησεν ὁ Θεὸς πάντοτε καὶ φυλήν, ποὺ πολλοὺς κινδύνους διέφυγε. Διότι ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶχε τὴν κιβωτὸν τὴν ἁγίαν καὶ τὴν λατρείαν ὅλην ἐκείνην, ὅπου ὑπῆρχον προφῆται καὶ Πνεύματος χάρις, D καὶ κιβωτὸς καὶ πλάκες διαθήκης, καὶ ἡ χρυσῆ στάμνος, ὅπου ἄγγελοι πολλὲς φορὲς ἐπιφοιτοῦσαν, αὐτὴ ἡ πόλις, ἂν καὶ ἔγιναν ἀναρίθμητοι πόλεμοι, καὶ πολλοὶ ἐπέδραμον κατ' αὐτῆς βάρβαροι, σὰν νὰ εἶχε περιβληθῆ μὲ τεῖχος ἀπὸ ἀδάμαντα δηλ. ἀκαταβλητον, ἔτσι πάντοτε περιεφρόνησε ὅλους ἐκείνους, καὶ ἐνῷ ἡ χώρα κατεστράφη ὅλη, αὐτὴ κανένα κακὸν δὲν ἔπαθε. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι πολλὲς φορὲς ἔκαμε τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς νὰ φύγουν μὲ βαρείας ἀπωλείας καὶ τόσην ἀπήλαυσεν ἀπὸ τὸν Θεὸν πρόνοιαν, ὥστε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς νὰ λέγῃ: «Σὰν σταφύλι εἰς τὴν ἔρημον εὗρον τὸν Ἰσραὴλ E καὶ σὰν τὰ πρώϊμα σῦκα τῆς συκῆς εἶδα τοὺς πατέρας αὐτῶν» (Ὠσ. 9, 10). Καὶ περὶ τῆς πόλεως αὐτῆς πάλιν· «σὰν ρῶγες ἐλιᾶς εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὑψηλῶν κλάδων αὐτῆς, καὶ θὰ εἴπουν μὴ βλάψῃς αὐτούς» (Ἡσ. 65, 8). Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀγαπητὴ αὐτὴ εἰς τὸν Θεὸν πόλις, ποὺ διέφυγε τόσους κινδύνους καὶ διὰ πολλὰς αὐτῆς ἁμαρτίας συνεχωρήθη, καὶ ἠμπόρεσε μόνη αὐτὴ νὰ διαφύγῃ τὴν αἰχμα-

λωσίαν, ἐνῷ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, καὶ μία καὶ δύο καὶ πολλὰς φοράς, μόνον ἐξ αἰτίας τοῦ ὅρκου κατεβλήθη. Καὶ πῶς, θὰ σᾶς τὸ εἴπω τώρα. Ὑπῆρξε κάποιος Σεδεκίας κάποτε βασιλεὺς αὐτῶν. Οὗτος ὁ Σεδεκίας εἰς τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων, τὸν Ναβουχοδονόσορα, 193 A ὑπεσχέθη μὲ ὅρκον, ὅτι θὰ εἶναι σύμμαχός του. Κατόπιν ὅμως ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὴν συμμαχίαν ταύτου καὶ ἐπῆγε μὲ τὸ μέρος τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως, καταπατήσας τὸν ὅρκον του καὶ τόσα κακὰ ἔπαθε, ὅσα ἀμέσως θὰ ἀκούσετε. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη πρῶτα νὰ σᾶς εἴπω τὴν παραβολὴν τοῦ προφήτου, διὰ τῆς ὁποίας ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν δι' ὅλα αὐτά. «Ἔγινε λόγος Κυρίου, λέγει, πρὸς ἐμὲ λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, διηγήσου διήγημα καὶ εἰπὲ παραβολήν, καὶ θὰ εἴπῃς· ταῦτα λέγει Ἀδωναΐ Κύριος· ὁ ἀετὸς ὁ μεγάλος ὁ μεγαλόφτερος, ὁ μακρὸς κατὰ τὴν ἔκτασιν, ὁ γεμᾶτος ἀπὸ νύχια» (Ἰεζ. 17, 1-3). Ἀετὸν ἐδῶ τὸν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων ὠνόμασε, τὸν εἶπε δὲ μεγάλον καὶ μεγαλόφτερον, B καὶ μακρὸν εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ γεμᾶτον ἀπὸ νύχια τὸν ὠνόμασε διὰ τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως καὶ τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιτίθεται. Διότι, ὅπως εἰς τὸν ἀετὸν εἶναι ὡς ὅπλα τὰ φτερὰ καὶ τὰ νύχια, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς ὅπλα εἶναι οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἵπποι. Οὗτος λοιπὸν ὁ ἀετός, λέγει, «Ἔχει τὸ ἥγημα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Λίβανον» (Αὐτόθι 6, 3). Τί σημαίνει τὸ ἥγημα, Σκέψιν, γνώμην. Λίβανον δὲ ὠνόμασε τὴν Ἰουδαίαν, διότι εὑρίσκεται πλησίον εἰς ἐκεῖνο τὸ ὄρος. Ἔπειτα θέλων νὰ εἴπῃ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας, «Ἔλαβε, λέγει, ἀπὸ τὸν σπόρον τῆς γῆς καὶ τὸν ἔβαλεν εἰς τὴν πεδιάδα τὴν κατάλληλον διὰ σποράν, C διὰ νὰ ριζώσῃ εἰς τὸ νερὸ τὸ ἄφθονον καὶ τὸν ἐπέβλεπε· καὶ ἐβλάστησεν ὁ σπόρος καὶ ἔγινεν ἄμπελος ἀδύνατος καὶ μικρὰ κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ ἅπλωσε τὰ κλήματα (βέργες) αὐτῆς ἐπάνω εἰς αὐτόν, αἱ δὲ ρίζαι ὑποκάτω αὐτοῦ ἦσαν» (Αὐτόθι 6, 5). Ἄμπελον δὲ ἐδῶ ὠνόμασε τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ. Μὲ τὸ ὅτι δὲ εἶπε, ὅτι τὰ κλήματα ἔβαλεν ἐπάνω εἰς τὸν ἀετόν, καὶ αἱ ρίζαι της ἦσαν ὑποκάτω αὐτοῦ, τὰς συνθήκας ἐφανέρωσε καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν συμμαχίαν, καὶ ὅτι ἀφωσιώθη εἰς ἐκεῖνον. Ἔπειτα θέλων νὰ δείξῃ τὴν παρανομίαν, λέγει· «Ἐφάνη ἄλλος ἀετός», ἐννοεῖ τὸν αἰγύπτιον βασιλέα, «μεγάλος καὶ μεγαλόφτερος καὶ μὲ πολλὰ νύχια καὶ ἡ ἄμπελος αὕτη περιεπλέκετο εἰς αὐτὸν D καὶ ἡ ἕλιξ (ψαλίδα) αὐτῆς ἦτο ἐπάνω εἰς αὐτὸν καὶ τὰ κλήματά της ἅπλωσε διὰ νὰ ποτίσῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο εἶπον· ταῦτα λέγει Ἀδωναΐ Κύριος· ἆρά γε θὰ ἐπιτύχῃ;» δηλαδὴ ἀφοῦ παρέβη τὸν ὅρκον καὶ τὰς συνθήκας, «θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μείνῃ καὶ νὰ σωθῇ καὶ νὰ μὴ καταπέσῃ;» (Αὐτόθι 6, 7-9). Ἔπειτα φανερώνων,

ὅτι δὲν εἶναι τοῦτο δυνατόν, ἀλλ' ὅτι ὡρισμένως θὰ καταστραφῇ διὰ τὸν ὅρκον, ποὺ παρέβη, ὁμιλεῖ διὰ τὴν τιμωρίαν αὐτῆς καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τῆς τιμωρίας· «Αἱ ρίζαι αὐτῆς, λέγει, αἱ ἁπαλαὶ καὶ ὁ καρπὸς θὰ σαπίσουν καὶ θὰ ξεραθοῦν ὅλα τὰ βλαστάρια αὐτῆς» (6, 9). Θέλων δὲ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν θὰ καταλυθῇ ἕνεκα ἀνθρωπίνης δυνάμεως, E ἀλλὰ διότι τὸν Θεὸν ἔκαμε ἐχθρόν της ἕνεκα τῶν ὅρκων ἐκείνων, προσέθεσε: «ὄχι μὲ δύναμιν μεγάλην, οὔτε μὲ λαὸν πολύν, διὰ νὰ ξερριζώσῃ αὐτὴν» (Αὐτόθι 6, 12). Καὶ αὐτὴ μὲν εἶναι ἡ παραβολή, τὴν ὁποίαν πάλιν διασαφηνίζει διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἰδοὺ ἔρχεται ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλὴμ» (Αὐτόθι 6, 12). Ἔπειτα ἀφοῦ εἶπεν ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλα τινά, ἀναφέρει τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συμμαχίας. «Θὰ κάμῃς, λέγει, πρὸς αὐτὸν διαθήκην» (Αὐτόθι 6, 13). Κατόπιν καὶ τὴν ἀποστασίαν φανερώνων, «Καὶ θὰ ἀποστατήσῃ, λέγει, ἀπ' αὐτὸν καὶ θὰ ἀποστείλῃ ἀγγελιοφόρους εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι θὰ ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν ἵππους καὶ στρατὸν πολὺν» (Αὐτόθι 6, 15). Καὶ μετὰ ἀπ' αὐτά, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ καταστροφὴ γίνεται ἐξ αἰτίας τοῦ ὅρκου, προσθέτει· 194 A «Ἀληθῶς εἰς τὸν τόπον τοῦ βασιλέως, ποὺ ὑπεστήριξεν αὐτόν, οὗτος, ποὺ περιεφρόνησε τὴν κατάραν μου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου, εἰς τὸ μέσον τῆς Βαβυλῶνος θὰ ἀποθάνῃ, καὶ ὄχι μὲ μεγάλην δύναμιν, οὔτε μὲ λαὸν πολύν, διότι περιεφρόνησε τὴν ὁρκωμοσίαν μου καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου. Διὰ τοῦτο, βεβαίως τὸν ὅρκον μου, ποὺ κατεφρόνησε καὶ τὴν διαθήκην μου, ποὺ παρέβη ἐναντίον τῆς κεφαλῆς του θὰ τὰ δώσω καὶ θὰ ἐξαπολύσω ἐπ' αὐτὸν τὸ δίκτυόν μου» (Αὐτόθι 6, 16-20). Βλέπεις, πῶς ὄχι μίαν φοράν, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλάς, εἶπεν ὅτι διὰ τὸν ὅρκον ὅλα αὐτὰ ἔπασχεν ἐκεῖνος; Διότι ἀδυσώπητος εἶναι ὁ Θεός, ὅταν περιφρονοῦνται οἱ ὅρκοι.

Ὄχι δὲ μόνον ἐκ τῆς τιμωρίας, ποὺ ὑπέστη ἡ πόλις ἕνεκα τοῦ ὅρκου, B ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐβράδυνε νὰ τιμωρήσῃ αὐτήν, φαίνεται πόσον ὁ Θεὸς φροντίζει νὰ μὴ καταπατῶνται οἱ ὅρκοι. «Διότι συνέβη, λέγει, κατὰ τὸ ἔνατον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκίου τὴν δεκάτην τοῦ δευτέρου μηνός, ἦλθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος καὶ ὅλη ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ. Καὶ περιεκύκλωσεν αὐτὴν καὶ ἔκτισε γύρω αὐτῆς κυκλικὸν τεῖχος. Καὶ ἐπολιορκήθη ἡ πόλις μέχρι τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους τοῦ βασιλέως Σεδεκίου, ἐνάτην τοῦ μηνὸς καὶ ἐκορυφώθη ἡ πεῖνα εἰς τὴν πόλιν, C διότι δὲν ὑπῆρχε ψωμὶ νὰ φάγῃ ὁ λαός, καὶ ἐκυριεύθη ἡ πόλις» (Δ' Βασ. 25, 1-4).

Ἠμποροῦσε μὲν ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν νὰ τοὺς

παραδώση καὶ νὰ τοὺς κάμη ὑποδούλους εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐπέτρεψε νὰ περάση χρονικὸν διάστημα τριῶν ἐτῶν καὶ νὰ δοκιμάσουν πάρα πολὺ φρικτὴν πολιορκίαν, ἵνα μὲ τὸν φόβον τῶν στρατιωτῶν ἀπ' ἔξω καὶ ἀπὸ τὴν πεῖναν ἀπὸ μέσα, ποὺ κατεῖχε τὴν πόλιν, σωφρονισθοῦν καὶ ἀναγκάσουν τὸν βασιλέα, παρὰ τὴν θέλησίν του, νὰ ὑποταγῆ εἰς τὸν βάρβαρον καὶ νὰ γίνη κάποια ἐλάττωσις εἰς τὸ βάρος τοῦ ἁμαρτήματος. Καὶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἰδική μου σκέψις ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια, ἄκουσε τί διὰ τοῦ προφήτου λέγει εἰς αὐτόν. «Ἐὰν ἐξέλθης πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, θὰ ζήσης καὶ ἡ πόλις αὕτη δὲν θὰ πυρποληθῆ **D** καὶ σὺ θὰ ζήσης καὶ τὸ σπίτι σου. Ἐὰν δὲ δὲν ἐξέλθης πρὸς αὐτούς, θὰ παραδοθῆ ἡ πόλις αὕτη εἰς χεῖρας τῶν Χαλδαίων καὶ θὰ τὴν καύσουν καὶ σὺ δὲν θὰ σωθῆς ἀπὸ τὰ χέρια τους. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς· φοβοῦμαι μήπως μὲ παραδώσουν εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, ποὺ κατέφυγον πρὸς τοὺς Χαλδαίους καὶ μὲ ἐμπαίξουν. Καὶ εἶπεν ὁ Ἱερεμίας· δὲν θὰ σὲ παραδώσουν, ἄκουσε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ποὺ σοῦ λέγω, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερον διὰ σὲ καὶ θὰ ζήσης. Ἐὰν δὲ δὲν θελήσης νὰ ἐξέλθης, ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ σοῦ συμβοῦν τὰ ἑξῆς: **E** Ὅλαι αἱ γυναῖκες, ποὺ ἔμειναν εἰς τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως Ἰούδα θὰ ὁδηγηθοῦν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος καὶ θὰ λέγουν· σὲ ἐξηπάτησαν καὶ ὑπερίσχυσαν ἐναντίον σου οἱ εἰρηνικοὶ ἄνδρες σου, θὰ ὀλισθήσουν τὰ πόδια σου καὶ θὰ ἀποστρέψουν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ σοῦ. Ὅλας τὰς γυναῖκάς σου θὰ ὁδηγήσουν ἔξω πρὸς τοὺς Χαλδαίους καὶ σὺ δὲν θὰ γλυτώσης ἀπὸ τὰ χέρια τους, διότι μὲ τὰ χέρια τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος θὰ συλληφθῆς καὶ ἡ πόλις αὕτη θὰ πυρποληθῆ» (Ἱερ. 38, 17-23). Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπείσθη εἰς αὐτά, ποὺ τοῦ εἶπεν ὁ Προφήτης καὶ ἐνέμενεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν παρανομίαν, μετὰ τρία ἔτη παρέδωκεν τὴν πόλιν ὁ Θεὸς 195 **A** καὶ ἔτσι ἔδειξε τὴν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν καὶ ἐκείνου τὴν ἀγνωμοσύνην.

Ἀφοῦ δὲ εἰσῆλθον οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν πόλιν μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἔκαυσαν τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς οἴκους τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ κάθε οἶκον μεγάλον ἐπυρπόλησεν ὁ ἀρχιμάγειρος καὶ τὸ τεῖχος τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκρήμνισε καὶ παντοῦ ἦτο φωτιὰ βαρβαρική, διότι ὁ δρόκος ἐπρωτοστατοῦσε εἰς τοὺς ἐμπρησμοὺς καὶ τὴν φωτιὰν παντοῦ περιέφερε· ἐκείνους δέ, ποὺ εἶχον μείνει εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς ὅσους ἦσαν μὲ τὸ μέρος τοῦ βασιλέως, μετώκησεν ὁ ἀρχιμάγειρος. «Καὶ τοὺς στύλους τοὺς χάλκινους, ποὺ ἦσαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου κατέκοψαν οἱ Χαλδαῖοι, καὶ τὰς βάσεις, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν χαλκίνην. **B** Καὶ τοὺς λέβητας καὶ τὰς κρεάγρας (πηρούνια) καὶ τὰς φιάλας καὶ τὰ μικρὰ θυμιατήρια, καὶ ὅλα τὰ σκεύη τὰ χάλκινα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο κατὰ τὴν λατρείαν οἱ ἱερεῖς, τὰ ἐπῆραν, καὶ τὰ πυροδοχεῖα καὶ τὰς φιάλας τὰς χρυσᾶς καὶ ἀσημένιας, καὶ τοὺς δύο στύλους καὶ τὰς βάσεις καὶ τὴν θάλασσαν, δηλ. τὸν λουτῆρα, ποὺ ἔφτιαξεν ὁ Σολομὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου ἐπῆρεν ὁ Ναβουζαρδὰν ὁ ἀρχιμάγειρος. Καὶ ἐπῆρε τὸν Σαρέα τὸν ἱερέα τὸν πρῶτον καὶ τὸν Σαφὰν τὸν ἱερέα τὸν δεύτερον καὶ τοὺς τρεῖς, ποὺ ἐφύλαττον τὴν εἴσοδον, καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν ἕνα εὐνοῦχον, **C** ποὺ ἦτο ἐπιστάτης ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν πολεμιστῶν καὶ πέντε ἄνδρας τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως, καὶ Σαφὰν τὸν Ἀρχιστράτηγον, καὶ τὸν γραμματέα καὶ ἑξήκοντα ἄνδρας, καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοὺς ἐκτύπησε καὶ τοὺς ἐθανάτωσεν ὁ βασιλεὺς» (Αὐτόθι 8, 13-21). Θυμήσου λοιπὸν τώρα, σὲ παρακαλῶ, τὸ δρεπάνι, ποὺ πετᾶ καὶ μένει εἰς τὸ σπίτι αὐτοῦ ποὺ ὀργίζεται καὶ κρημνίζει τοὺς τοίχους καὶ τὰ ξύλα καὶ τὶς πέτρες. Θυμήσου, σὲ παρακαλῶ, πῶς ὁ δράκος οὗτος, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ σπίτια καὶ ναὸν καὶ τείχη καὶ οἰκοδομήματα λαμπρὰ ἐκρήμνισε, καὶ χῶμα τὴν πόλιν ἔκαμε **D** καὶ οὔτε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε τὰ σκεύη τὰ ἱερά, οὔτε τίποτε ἄλλο δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀπομακρύνη τὴν τιμωρίαν ἐκείνην, διότι εἶχε καταπατηθῆ ὁ ὅρκος. Καὶ ἡ μὲν πόλις τόσον ἐλεεινὰ κατεστρέφετο, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐλεεινότερα καὶ ὀδυνηρότερα ἀπ' αὐτὰ ἐπάθαινε. Καὶ ὅπως τὰ οἰκοδομήματα κατέστρεψε τὸ δρεπάνι τοῦτο, ποὺ ἐπετοῦσε, ἔτσι καὶ αὐτόν, καθ' ὃν χρόνον ἔφευγε, τὸν ἐφόνευσε.

«Διότι, ἐξῆλθε, λέγει, ὁ βασιλεύς, ἐν καιρῷ νυκτός, ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς πύλης, ἐνῷ οἱ Χαλδαῖοι περιεκύκλωνον τὴν πόλιν καὶ δύναμις τῶν Χαλδαίων κατεδίωξε τοῦτον, καὶ ἀφοῦ τὸν ἔφθασε, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ὡδήγησε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος. **E** Καὶ ἐλάλησε κρίσιν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος μετὰ τοῦ Σεδεκίου καὶ ἀφοῦ ἔσφαξεν ἐνώπιόν του τὰ παιδιά του καὶ τὸν ἐτύφλωσε τελείως, τὸν ὡδήγησε σιδηροδέσμιον εἰς τὴν Βαβυλῶνα» (Δ΄ Βασ. 25, 1-7).

Τί σημαίνει, ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ κρίσιν; Ἐζήτησεν ἀπ' αὐτὸν εὐθύνας, ἐδικάσθη μὲ αὐτὸν καὶ πρῶτον τὰ παιδιά του κατέσφαξε, διὰ νὰ ἰδῆ μὲ τὰ μάτια του τὴν συμφορὰν του καὶ τὴν τραγῳδίαν ἐκείνην τὴν ἐλεεινὴν καὶ τότε τὸν ἐτύφλωσε. Διατί πάλιν αὐτὸ ἔγινε; Διὰ νὰ γίνη εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας Ἰουδαίους διδάσκαλος, καὶ διὰ νὰ μάθουν ἐκεῖνοι, ποὺ θὰ ἔβλεπον τὴν τύφλωσίν του, πόσον κακὸν πρᾶγμα εἶναι ὁ ὅρκος. 196 **A** Καὶ ὄχι μόνον ἐκεῖνοι,

ἀλλὰ καὶ ὅλοι ὅσοι κατοικοῦσαν εἰς τὰ γύρω μέρη τοῦ δρόμου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ ἐπερνοῦσε καὶ θὰ τὸν ἔβλεπον νὰ βαδίζῃ τυφλὸς καὶ σιδηροδέσμιος, νὰ μάθουν διὰ τῆς συμφορᾶς ταύτης τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἕνας ἐκ τῶν προφητῶν λέγει, «δὲν θὰ ἴδῃ τὴν Βαβυλῶνα» (Ἰεζ. 12, 13), ὁ δὲ ἄλλος, «εἰς τὴν Βαβυλῶνα θὰ ὁδηγηθῇ» (Ἱερ. (39 [46], 5). Καὶ φαίνονται μέν, ὅτι εἶναι ἀντιφατικαὶ αἱ προφητεῖαι αὗται, ὅμως δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ αἱ δύο εἶναι ἀληθεῖς, διότι καὶ τὴν Βαβυλῶνα δὲν εἶδε καὶ εἰς τὴν Βαβυλῶνα μετεφέρθη. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶδε τὴν Βαβυλῶνα; Διότι εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὑπέστη τὴν τύφλωσιν. Ἐκεῖ δηλ. ποὺ ἔγινε ἡ ἀθέτησις τοῦ ὅρκου, ἐκεῖ ἐλάμβανε χώραν καὶ ἡ ἐκδίκησις τοῦ ὅρκου, καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν τιμωρίαν. Πῶς δὲ μετεφέρθη εἰς τὴν Βαβυλῶνα; Διότι αἰχμάλωτος ἔγινε. Ἐπειδὴ δὲ δύο ἦσαν αἱ τιμωρίαι, τύφλωσις καὶ αἰχμαλωσία, **B** ἐμοίρασαν αὐτὰς οἱ προφῆται καὶ ὁ μὲν ἕνας δὲν θὰ ἴδῃ τὴν Βαβυλῶνα, λέγει, ὑπονοῶν τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἄλλος λέγει, εἰς τὴν Βαβυλῶνα θὰ μεταφερθῇ, τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ ὑπαινισσόμενος.

4. Ταῦτα λοιπὸν γνωρίζοντες, ἀδελφοί, καὶ ὅσα εἴπομεν καὶ ὅσα πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἐλέχθησαν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἂς παύσωμεν τέλος πάντων τὴν πονηρὰν αὐτὴν συνήθειαν, ναί, παρακαλῶ καὶ ἱκετεύω ὅλους σας. Ἐὰν δὲ εἰς τοὺς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅτε δὲν ἐζητεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἶναι ἠθικῶς τέλειοι, ἀλλὰ ὑπῆρχε πολλὴ συγκατάβασις, **C** τόση ὀργὴ Θεοῦ ἔπεσε δι' ἕνα ὅρκον, τόση καταστροφὴ καὶ αἰχμαλωσία ἔγινε, τί εἶναι ἑπόμενον νὰ ὑποστοῦν τώρα ὅσοι ὁρκίζονται, ἀφοῦ ἔχομεν νόμον, ποὺ ἀπαγορεύει τοῦτο νὰ κάμνωμεν, καὶ τόσων ἐντολῶν προσθήκην; Διότι μήπως αὐτὸ μόνον εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ζητεῖται ἀπὸ ἡμᾶς, δηλ. πῶς θὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν συγκέντρωσιν ταύτην καὶ θὰ ἀκούσωμεν αὐτὰ ποὺ θὰ εἴπωμεν; Τοῦτο λοιπὸν θὰ μᾶς φέρῃ μεγαλυτέραν καταδίκην καὶ τιμωρίαν ἀναπόφευκτον, ὅταν, ἐνῷ συνεχῶς ἀκούομεν τὸν θεῖον λόγον, δὲν τὸν ἐφαρμόζομεν. Διότι ποίαν ἀπολογίαν, ποίαν δὲ συγγνώμην θὰ ἔχωμεν, ὅταν ἐνῷ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, μέχρι βαθυτάτου γήρατος ἐδῶ συναθροιζόμεθα, καὶ τόσης διδασκαλίας ἀπολαμβάνομεν, ὅμοιοι εἴμεθα μὲ ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔρχονται, καὶ οὔτε ἕνα ἐλάττωμα δὲν φροντίζομεν νὰ διορθώσωμεν;

Ἂς μὴ μοῦ προβάλῃ, παρακαλῶ, κανεὶς ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν. **D** Μὰ δι' αὐτὸ ἀγανακτῶ καὶ ὀργίζομαι, διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ νικήσωμεν τὴν συνήθειαν. Καὶ ἐὰν δὲν καταβάλωμεν τὴν συνήθειαν, πῶς θὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῆς ἐπιθυμίας; Ἡ ῥίζα αὐτῆς ἐκ φύσεως ἔχει τὴν ἀρχήν, διότι ἡ

μὲν ἐπιθυμία εἶναι φυσικὸν πρᾶγμα, ἡ κακὴ δὲ ἐπιθυμία δὲν εἶναι πλέον ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς προαιρέσεως· τὸ νὰ ὁρκίζεται ὅμως κανείς, οὔτε ἀπὸ τὴν προαίρεσιν ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἀδιαφορίαν καὶ ἀμέλειαν. Καὶ διὰ νὰ καταλάβῃς, ὅτι ὄχι ἀπὸ τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀδιαφορίαν τόσον πολὺ διεδόθη τὸ ἁμάρτημα τοῦτο, ἂς σκεφθῶμεν πόσα πολὺ δυσκολώτερα ἀπ' αὐτὸ πράγματα κατορθώνουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ περιμένουν καμμίαν ἀμοιβὴν ἀπ' αὐτά. **E** Ἂς σκεφθῶμεν ποῖα πράγματα παρακινεῖ ὁ διάβολος τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάνουν, καὶ πόσον αὐτὰ εἶναι ἐπίπονα καὶ κουραστικά, καὶ ὅμως ἡ δυσκολία καὶ ἡ κούρασις δὲν ἔγινεν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Διότι τί εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δυσκολώτερον, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ, ἀπὸ αὐτό, ποὺ κάνει ὁ νέος, νὰ παραδίνῃ τὸν ἑαυτόν του εἰς ἐκείνους, ποὺ θέλουν νὰ κάνουν τὸ σῶμα του εὐκίνητον καὶ τὰ μέλη του εὐλύγιστα, καὶ προσπαθῇ ἀκριβῶς, σὰν νὰ εἶναι τροχός, νὰ περιστρέφεται εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ὅλον του τὸ σῶμα νὰ κάμπτῃ καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς περιστροφῆς τῶν χειρῶν **197 A** καὶ τῆς ἄλλης περιστροφικῆς κινήσεως νὰ ἀγωνίζεται νὰ ἐξομοιωθῇ μὲ τὸ γένος τῶν γυναικῶν, χωρὶς νὰ λογαριάζῃ, οὔτε τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος, οὔτε τὴν ἐντροπήν; Καὶ ὅμως, τὸ κάνει. Ἐκείνους δὲ πάλιν, ποὺ σύρονται ἐπάνω εἰς τὴν ὀρχήστρα καὶ μὲ μεγάλην εὐκολίαν κινοῦν τὰ μέλη τοῦ σώματός των, σὰν νὰ εἶναι φτερά, ποῖος, ὅταν τοὺς ἴδῃ δὲν θὰ ἐκπλαγῇ; Ἐκεῖνοι δέ, ποὺ μαχαίρας εἰς τὸν ἀέρα ἀλλεπάλληλα πετοῦν, καὶ ὅλας ἀπὸ τὴν λαβὴν τὰς πιάνουν πάλιν, ποῖον ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ διὰ τὴν ἀρετὴν καθόλου δὲν θέλουν νὰ κοπιάσουν, δὲν θὰ κατεντροπιάσουν; Ἢ τί ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεὶς δι' ἐκείνους τοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι κοντάρι εἰς τὸ μέτωπον βαστάζοντες, τόσον ἀκίνητον τὸ κρατοῦν, σὰν νὰ εἶναι δένδρον ῥιζωμένον εἰς τὴν γῆν; **B** Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι καὶ μικρὰ παιδιὰ ἱστάμενα εἰς τὸ ἄκρον ἑνὸς ξύλου νὰ παλαίουν μεταξύ τους τὸ ἐξασκοῦν, καὶ ὄχι εἰς τὰ χέρια, οὔτε εἰς ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, ἀλλὰ εἰς τὸ μέτωπον νὰ βαστάζουν ἀκίνητον τὸ κοντάρι ἐκεῖνο. Ἄλλος πάλιν, τόσον εὔκολα καὶ ἄφοβα βαδίζει ἐπάνω εἰς τὸ λεπτότατον σχοινί, σὰν νὰ βαδίζῃ σὲ ὁμαλὴν πεδιάδα. Καὶ ὅμως ταῦτα, ποὺ καὶ μὲ τὴν σκέψιν ἀκόμη φαίνονται ἀδύνατα, μὲ τὴν τέχνην καὶ ἐξάσκησιν γίνονται δυνατά. Τί ἀπ' αὐτὰ ἔχομεν νὰ εἴπωμεν διὰ τοὺς ὅρκους, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ; ποίαν δυσκολίαν; ποῖον ἱδρῶτα; ποίαν τέχνην; ποῖον κίνδυνον; Ὀλίγης προθυμίας μόνον ἔχομεν ἀνάγκην καὶ τὸ πᾶν κατορθώνομεν. **C**

Μὴ μοῦ λέγῃς, ὅτι τὸ περισσότερον μέρος τῆς ἐντολῆς τὸ κατώρθωσα, διότι, ἐὰν δὲν κατορθώσῃς τελείως νὰ ἐφαρμόσῃς αὐτήν, νὰ μὴ νομίζῃς, ὅτι ἔκαμες κάτι, ἐπειδὴ τὸ ὀλίγον τοῦτο, ποὺ παρέλειψες νὰ κάμῃς, ὁλόκληρον αὐτὸ ποὺ ὑπολείπεται κατακρημνίζει. Διότι πολλὲς φορὲς οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἔκτισαν σπίτι καὶ τὸ ἐσκέπασαν, δὲν ἐπρόσεξαν ἕνα κεραμίδι, ποὺ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὴν στέγην, καὶ ἀπ' αὐτὸ ἔχασαν ὁλόκληρο τὸ σπίτι. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ροῦχα. Καὶ ἐκεῖ μικρὸ σχίσιμον, ἂν δὲν ῥαφῇ, γίνεται μεγάλο. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τοὺς χειμάρρους παρατηρεῖται, διότι καὶ ἐκεῖνοι μικρὰν μόνον ἂν ἀνοίξουν εἴσοδον, ὅλον τὸ ρεῦμα τους βάζουν μέσα. Καὶ σὺ λοιπόν, καὶ ἂν ἀπὸ παντοῦ ἔχῃς περιτειχίσει τὸν ἑαυτόν σου, καὶ μικρὸν μέρος ὑπολείπεται ἀκόμη ἀτείχιστον, D καὶ τοῦτο κλεῖσε το, διὰ νὰ μὴ εἰσέλθῃ ὁ διάβολος, καὶ νὰ εἶσαι ἀπὸ παντοῦ ἀσφαλής.

Εἶδες τὸ δρεπάνι; Εἶδες τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου; Ἤκουσες τὴν ἱστορίαν διὰ τὸν Σαούλ; Ἤκουσες τὸν τρόπον τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἰουδαίων; Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἤκουσες τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ, ποὺ λέγει, ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἐπιορκία, ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρκος ὁπωσδήποτε διαβολικὸν εἶναι ἔργον καὶ ὁλόκληρον κατασκεύασμα τοῦ πονηροῦ; Ἔμαθες, ὅτι παντοῦ εἰς τοὺς ὅρκους ἐπακολουθοῦν ἐπιορκίαι; Ὅλα λοιπὸν αὐτά, ἀφοῦ τὰ συγκεντρώσῃς, γράψε τα εἰς τὴν διάνοιάν σου. E Δὲν βλέπεις, πῶς αἱ γυναῖκες καὶ τὰ μικρὰ παιδιά, ὡς μεγάλα φυλακτὰ Εὐαγγέλια κρεμοῦν ἀπὸ τὸν λαιμόν τους, καὶ παντοῦ τὰ περιφέρουν, ὅπου καὶ ἂν πᾶνε; Σὺ τὰ παραγγέλματα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοὺς νόμους, χάραξέ τα εἰς τὴν διάνοιάν σου. Δὲν εἶναι ἀνάγκη χρυσοῦ καὶ κτημάτων ἐδῶ, οὔτε βιβλίον νὰ ἀγοράσῃς, μόνον προαίρεσις καὶ διάθεσις ψυχῆς νηφαλίου καὶ δραστηρίας χρειάζεται, καὶ κατὰ ἀσφαλέστερον τρόπον θὰ ἔχῃς τὸ Εὐαγγέλιον, 199 A ὄχι περιφέρων αὐτὸ ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ ἔχων αὐτὸ φυλαγμένον μέσα, εἰς τὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς. Ὅταν λοιπὸν σηκώνεσαι τὸ πρωῒ ἀπὸ τὸ κρεββάτι, καὶ ὅταν ἐξέρχεσαι ἀπὸ τὸ σπίτι σου νὰ πᾷς εἰς τὴν ἐργασίαν σου, τὸν νόμον τοῦτον νὰ λέγῃς: Ἐγὼ δὲ σᾶς λέγω νὰ μὴ ὁρκισθῆτε καθόλου (Ματθ. 5, 34) καὶ θὰ σοῦ εἶναι τὸ ῥητὸν τοῦτο διδασκαλία, διότι δὲν χρειάζεται πολὺς κόπος, ἀλλὰ μόνον ὀλίγη προσοχή. Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές, φαίνεται πολὺ καλὰ ἐκ τοῦ ἑξῆς: Φώναξε νὰ ἔλθῃ κοντά σου τὸ παιδί σου, καὶ φοβέρισέ το μὲ ἀπειλές, ὅτι θὰ τὸ δείρῃς, ἐὰν δὲν κατορθώσῃ νὰ φυλάξῃ τὸν νόμον τοῦτον, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι ἀμέσως θὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν συνήθειαν ταύτην. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄτοπον, τὰ μὲν μικρὰ παιδιὰ νὰ τηροῦν τὴν ἐντολὴν ἕνεκα τοῦ ἰδικοῦ μας φόβου, ἡμεῖς δέ, οὔτε ὅσον φοβοῦνται ἡμᾶς τὰ παιδιά, νὰ μὴ φοβούμεθα τὸν Θεόν; B

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖνο, ποὺ εἶπα καὶ προηγουμένως, τοῦτο καὶ τώρα σᾶς λέγω. Νόμον εἰς τὸν ἑαυτόν μας νὰ βάλωμεν, ὅτι θὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ κάθε δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἐργασίαν, ἕως ὅτου τὸν νόμον τοῦτον τηρήσωμεν καὶ ἐξάπαντος, πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀνάγκην, εὔκολα θὰ κατορθώσωμεν τοῦτο καὶ ἔτσι θὰ στολίσωμεν καὶ τὸν ἑαυτόν μας καὶ τὴν πόλιν ὅλην.

Γιὰ σκέψου, τί μεγάλο πρᾶγμα εἶναι νὰ ἀκούεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅτι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐπεκράτησε συνήθεια, ποὺ ταιριάζει εἰς τοὺς χριστιανούς, διότι ἐκεῖ ἀπὸ τὸ στόμα κανενὸς δὲν θὰ ἀκούσῃς νὰ βγαίνῃ ὅρκος, ἔστω καὶ ἂν μεγάλη ἀνάγκη τὸ ἐπιβάλλῃ. Ἐξάπαντος δὲ θὰ ἀκούσουν αὐτὰ αἱ γειτονικαὶ πόλεις, μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον οἱ γείτονες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς ὁ λόγος θὰ φθάσῃ, C διότι εἶναι φυσικὸν τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ σεῖς ἔρχεσθε εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ἐμπόρους, καὶ ἀπ' ἐδῶ ἀναχωροῦν πολλοὶ δι' ἄλλα μέρη, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναγγείλουν ὅλα ταῦτα. Ὅταν λοιπὸν πολλοί, διὰ νὰ ἐγκωμιάσουν ἄλλας πόλεις, ἀναφέρουν λιμάνια καὶ ἀγορὰν καὶ ἀφθονίαν τροφίμων, κάμετε ἐκείνους, ποὺ ἀπ' ἐδῶ θὰ φεύγουν, νὰ λέγουν, ὅτι αὐτό, ποὺ εἶναι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, δὲν ὑπάρχει σὲ καμμίαν ἄλλην πόλιν, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς θὰ προτιμοῦσαν νὰ τοὺς καπῇ πρωτύτερα ἡ γλῶσσα, παρὰ νὰ ἀφήσουν νὰ τοὺς φύγῃ ὅρκος ἀπὸ τὸ στόμα τους. Τοῦτο ὄχι μόνον θὰ σᾶς φέρῃ στολισμὸν καὶ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ μισθὸν πολύν, διότι ἐξάπαντος θὰ σᾶς ζηλεύσουν οἱ ἄλλοι καὶ θὰ σᾶς μιμηθοῦν. Ἐὰν δὲ ἕνα καὶ δύο κερδίσῃ κάποιος θὰ λάβῃ τόσον πολὺν μισθὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ, σεῖς ποὺ μὲ τὸ παράδειγμά σας διδάσκετε τὴν οἰκουμένην, πόσας ἀμοιβὰς θὰ λάβετε; D Διὰ τοῦτο λοιπὸν πρέπει, νὰ ἔχωμεν προθυμίαν, προσοχὴν καὶ νηφαλιότητα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ἰδικά μας πνευματικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους ἐδιδάξαμεν, μεγίστην ἀμοιβὴν θὰ λάβωμεν καὶ πολλὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ εὔνοιαν θὰ ἀπολαύσωμεν, τὴν ὁποίαν εἴθε διαρκῶς ἡμεῖς νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ οὕτω νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. E

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΑΡΚΕΙ Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ, ΔΙΑ ΝΑ ΗΜΠΟΡΗ ΝΑ ΜΕΤΑΛΑΒΗ ΤΙΣ, ΑΛΛΑ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΚΑΙ Η ΑΡΕΤΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΠΡΩΤΗ, ΚΑΙ ΠΩΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΜΗ ΜΝΗΣΙΚΑΚΗ ΤΙΣ ΚΑΙ ΟΤΙ ΠΟΛΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΤΑΙ Ο ΘΕΟΣ ΔΙΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΤΟΥΤΟΝ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΠΡΟ ΤΗΣ ΓΕΕΝΝΗΣ Η ΜΝΗΣΙΚΑΚΙΑ ΤΙΜΩΡΕΙ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΤΗΝ ΕΧΟΥΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΧΗΣ ΕΚ ΤΩΝ ΟΡΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΚΑΤΩΡΘΩΣΑΝ ΝΑ ΜΗ ΟΡΚΙΖΩΝΤΑΙ.

1. Πρὸς τὸ τέλος τῆς νηστείας [199] **A** ὁ καιρὸς δι' ἡμᾶς σπεύδει τώρα πλέον· καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἂς ἐπιδοθῶμεν εἰς μεγαλυτέραν ἀρετήν. Διότι ὅπως καμμίαν ὠφέλειαν δὲν ἔχουν ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγωνίζονται εἰς τὸ στάδιον ἀγῶνα δρόμου ἀπὸ τὰ πολλὰ τρεξίματα, ἂν χάσουν τὰ βραβεῖα, ἔτσι καὶ ἡμεῖς κανένα κέρδος δὲν θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κόπους καὶ ἱδρῶτας, ποὺ ἐκάμαμεν διὰ νὰ νηστεύσωμεν, ἐὰν δὲν ἠμπορέσωμεν, μὲ καθαρὰν συνείδησιν τὴν ἱερὰν τράπεζαν νὰ ἀπολαύσωμεν. Διὰ τοῦτο νηστεία καὶ τεσσαρακοστὴ καὶ τόσων ἡμερῶν συναθροίσεις, καὶ ἀκροάσεις κηρυγμάτων, καὶ προσευχαὶ καὶ διδασκαλίαι, ὅπως μὲ κάθε τρόπον, **B** τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἐπεκάθησαν εἰς τὴν ψυχήν μας καθ' ὅλον τὸν χρόνον, διὰ τῆς προθυμίας ταύτης πρὸς συμμόρφωσιν μὲ τὰς θείας ἐντολὰς νὰ τὰ ἀποπλύνωμεν καὶ ἔτσι μὲ θάρρος πνευματικὸν νὰ μετάσχωμεν εὐλαβῶς τῆς ἀναιμάκτου ἐκείνης θυσίας. Διότι, ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο, ἄδικα, ἄσκοπα καὶ χωρὶς ὠφέλειαν ὑπεβλήθημεν σὲ τόσον κόπον.

Ἕκαστος λοιπὸν ἂς σκεφθῇ μόνος του, ποῖον ἐλάττωμα διώρθωσε, ποίαν ἀρετὴν ἀπέκτησε, ποίαν ἁμαρτίαν ἀπέβαλε, ποίαν κηλῖδα ἀπέπλυνε, κατὰ τί ἔγινε καλύτερος. Καὶ ἂν μὲν εὕρῃ, ὅτι κάτι ἐκέρδισεν ἀπὸ τὴν νηστείαν εἰς τὴν καλὴν ταύτην πνευματικὴν ἐμπορίαν καὶ ὅτι πολὺ ἐπεριποιήθη τὰ ψυχικά του τραύματα, ἂς προσέρχεται νὰ κοινωνήσῃ· ἐὰν ὅμως ἔδειξεν ἀμέλειαν **C** καὶ μόνον νηστείαν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα τίποτε δὲν κατώρθωσε, ἔξω νὰ μένῃ καὶ τότε νὰ εἰσέλθῃ, ὅταν ἀπ' ὅλα τὰ ἁμαρτήματα καθαρισθῇ. Κανεὶς εἰς τὴν νηστείαν μόνον ἂς μὴ στηρίζεται, ἂν εἰς τὰ κακὰ ἔμεινεν ἀδιόρθωτος. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ δὲν νηστεύει,

εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρηθῇ διὰ τὴν παράβασιν τῆς νηστείας, ὅταν προβάλῃ ὡς δικαιολογίαν σωματικὴν ἀσθένειαν, ἐνῷ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν διώρθωσε τὰ πλημμελήματά του εἶναι ἀδύνατον νὰ εὕρῃ ἀπολογίαν. Δὲν ἐνήστευσας ἕνεκα σωματικῆς ἀσθενείας, μὲ τοὺς ἐχθρούς σου διατί δὲν συνεφιλιώθης, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ; Μήπως καὶ ἐδῶ ἔχεις νὰ προβάλῃς λόγους σωματικῆς ἀδυναμίας; Πάλιν ἂν ἐξακολουθῇς νὰ ἔχῃς φθόνον καὶ βασκανίαν, ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχῃς, λέγε μου; **D** Διότι οὐδέποτε, διὰ τὰ ἐλαττώματα αὐτά, εἶναι δυνατὸν νὰ προβάλῃς λόγους σωματικῆς ἀσθενείας. Καὶ τοῦτο προῆλθεν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἡ ἐκτέλεσις τῶν σπουδαιοτάτων ἐντολῶν, ποὺ συγκροτοῦν τὴν ζωήν μας, καθόλου ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος νὰ μὴ παρεμποδίζεται. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη ὅλας τὰς ἐντολὰς ἐξ ἴσου νὰ τηρῶμεν, πρὸ πάντων δὲ ἐκείνην, ποὺ διατάσσει, κανένα νὰ μὴ ἔχωμεν ἐχθρόν, [200] **A** οὔτε νὰ διατελοῦμεν διαρκῶς ὠργισμένοι, ἀλλὰ ἀμέσως νὰ συμφιλιωνώμεθα, ἂς σᾶς ὁμιλήσωμεν σήμερον περὶ αὐτῆς τῆς ἐντολῆς.

Διότι ὅπως ἐκεῖνος, ποὺ πορνεύει καὶ ἐκεῖνος, ποὺ βλασφημεῖ, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἱερὰν Τράπεζαν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει ἐχθρὸν καὶ μνησικακεῖ, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἁγίαν Κοινωνίαν, καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸν τοῦτο. Διότι ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς μαζὶ μὲ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας ἐτελείωσε καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας καὶ ἂν θελήσῃ νὰ ἀνανήψῃ, νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὴν πτῶσιν καὶ εἰλικρινῶς νὰ μετανοήσῃ, ἔχει κάποιαν παρηγορίαν, ἐνῷ ὁ μνησίκακος κάθε ἡμέραν ἐργάζεται τὴν ἁμαρτίαν καὶ οὐδέποτε δίδει τέλος εἰς αὐτήν. Ἐκεῖ ἔγινε τὸ παράπτωμα, **B** ἐτελείωσε καὶ ἡ ἁμαρτία, ἐνῷ ἐδῶ κάθε ἡμέραν ἀποτολμᾶται ἡ ἁμαρτία. Πῶς λοιπὸν θὰ συγχωρηθῶμεν, λέγε μου, σὲ παρακαλῶ, ἀφοῦ θεληματικῶς παραδίδομεν τὸν ἑαυτόν μας εἰς τόσον πονηρὸν θηρίον; Πῶς θέλεις ὁ Δεσπότης νὰ σοῦ γίνῃ ἥμερος καὶ πρᾶος, ἀφοῦ σὺ γίνεσαι εἰς τὸν σύνδουλόν σου σκληρὸς καὶ δὲν τὸν συγχωρεῖς; Ἀλλὰ σὲ ὕβρισεν ὁ σύνδουλός σου; Καὶ σὺ τὸν Θεὸν ὑβρίζεις πολλὲς φορές. Ποῦ ἠκούσθη ὅτι εἶναι ἴσος ὁ σύνδουλος μὲ τὸν Δεσπότην; Καὶ αὐτὸς μὲν ἴσως ἠδικήθη κάπως ἀπὸ σὲ καὶ δι' αὐτὸ σὲ ὕβρισε καὶ σὲ ἔκαμε νὰ ἐρεθισθῇς, σὺ ὅμως τὸν Δεσπότην ὑβρίζεις, ὁ ὁποῖος δὲν σὲ ἠδίκησεν, οὔτε σὲ ἔβλαψεν, ἀλλὰ κάθε ἡμέραν σὲ εὐεργετεῖ. **C** Σκέψου λοιπόν, ὅτι ἂν ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ μὲ ἀκρίβειαν ὅσα εἰς Αὐτὸν κάνομεν ἁμαρτήματα, οὔτε μίαν ἡμέραν δὲν θὰ ζήσωμεν. «Διότι ἁμαρτίας, λέγει ὁ προφήτης, ἐὰν παρατηρήσῃς, Κύριε, καὶ δὲν τὰς παραβλέψῃς, ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ βαστάξῃ τὸ βά-

ρος τῆς δικαιοκρισίας σου;» (Ψαλμ. 129, 3).

Καὶ διὰ νὰ παραλείψω ὅλα τὰ ἄλλα, ἐκεῖνα, ποὺ ἡ συνείδησις ἑκάστου ἐκ τῶν ἁμαρτανόντων γνωρίζει, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει μάρτυρας ἀνθρώπους, ἀλλὰ μόνον τὸν Θεόν, διὰ τὰ φανερὰ ταῦτα καὶ ὡμολογημένα, ἂν μᾶς ζητηθῇ λόγος, ποίαν δι' αὐτὰ συγχώρησιν θὰ εὕρωμεν; Ἂν ἐξετάσῃ τὴν ἀμέλειάν μας εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ ὅτι, ἐνῷ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ στεκόμεθα καὶ τὸν παρακαλοῦμεν, D οὔτε τόσον σεβασμὸν καὶ τιμὴν τοῦ ἀπονέμομεν ὅσον οἱ δοῦλοι εἰς τοὺς κυρίους των, ὅσον οἱ στρατιῶται εἰς τοὺς ἄρχοντας, ὅσον οἱ φίλοι εἰς τοὺς φίλους; Διότι, ὅταν μὲν συνομιλῇς μὲ φίλον, προσέχῃς τί λέγεις, ὅταν δὲ διὰ τῆς προσευχῆς συνομιλῇς μὲ τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἁμαρτήματα καὶ ζητῇς συγχώρησιν διὰ τόσα πλημμελήματα καὶ παρακαλῇς νὰ σὲ ἀξιώσῃ συγχωρήσεως, μὲ ἀμέλειαν πολλὲς φορὲς τὸ κάνεις καὶ ἐνῷ εἶσαι γονατισμένος, ἀφίνεις νὰ γυρίζῃ ἡ διάνοιά σου εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἔτσι ὅσα λόγια ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ στόμα σου τὰ κάνεις ἄσκοπον φλυαρίαν, ἀφοῦ δὲν προσέχεις. Καὶ τοῦτο ὄχι μίαν φοράν, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς τὸ παθαίνομεν. Ἂν λοιπὸν τοῦτο μόνον θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ ὁ Θεός, E ἆρά γε θὰ εὕρωμεν συγχώρησιν; Ἆρά γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν; Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὸ νομίζω.

2. Τί δέ, ἂν τὰς κακολογίας, τὰς ὁποίας καθημερινῶς λέγομεν ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, τὰς παρουσιάσῃ εἰς τὸ μέσον, καὶ τὰς ἀτόπους κρίσεις, μὲ τὰς ὁποίας κατακρίνομεν τὸν πλησίον μας χωρὶς νὰ ἔχωμεν καμμίαν αἰτίαν, ἀλλὰ διότι εἴμεθα φιλοκατήγοροι καὶ μεμψίμοιροι, 101 A τί θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ νὰ εἴπωμεν; Ἂν δὲ τὰ περίεργα βλέμματά μας ἐξετάσῃ καὶ τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας, ποὺ ἔχομεν εἰς τὴν διάνοιάν μας, διότι πολλὲς φορὲς δεχόμεθα αἰσχροὺς καὶ ἀκαθάρτους λογισμούς, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀπρόσεκτες ματιές μας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, πόσην καταδίκην θὰ ὑποστῶμεν; Ἂν δὲ μᾶς ζητήσῃ λόγον διὰ τὰς ὕβρεις «διότι ἐκεῖνος ποὺ θὰ εἴπῃ μὲ μῖσος καὶ κακίαν εἰς τὸν ἀδελφόν του, βλάκα, θὰ εἶναι ἔνοχος ἐγκλήματος ἀξίου νὰ τιμωρηθῇ μὲ τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς» (Ματθ. 5, 22), ἆρά γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀνοίξωμεν τὸ στόμα; ἢ νὰ μὴ τὸ ἀνοίξωμεν καθόλου, ἢ κάτι μικρὸν ἢ μεγάλο διὰ τοῦτο νὰ εἴπωμεν; Τὰς δὲ κενοδοξίας, ποὺ ἔχομεν, ὅταν προσευχώμεθα, νηστεύωμεν καὶ κάνωμεν ἐλεημοσύνην, ἂν ἐξετάσωμεν, δὲν λέγω ὁ Θεός, ἀλλὰ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ποὺ ἡμαρτήσαμεν, B ἆρά γε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀνυψώσωμεν τὰ βλέμματά μας εἰς τὸν οὐρανόν; Διὰ δὲ τοὺς δόλους, τοὺς ὁποίους ράπτομεν ὁ ἕνας ἐναντίον

τοῦ ἄλλου, μὲ τὸ νὰ ἐπαινοῦμεν τώρα, ποὺ εἶναι παρών, τὸν ἀδελφὸν καὶ νὰ τοῦ ὁμιλῶμεν σὰν νὰ εἶναι φίλος, ὅταν δὲ εἶναι ἀπὼν νὰ τὸν κατηγορῶμεν, ἆρά γε ποίας θὰ ὑποστῶμεν ἀπ' αὐτοὺς βαρυτάτας τιμωρίας; Τί δὲ διὰ τοὺς ὅρκους; Τί δὲ διὰ τὸ ψεῦδος; Τί δὲ διὰ τὰς ἐπιορκίας, τοὺς ἀδίκους θυμούς, τὴν ζηλοτυπίαν δι' ἐκείνους ποὺ εὐδοκιμοῦν, ὄχι ἐχθροὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ φίλους; Καὶ τὸ ὅτι εὐχαριστούμεθα ὅταν ἄλλοι ὑποφέρουν καὶ θεωροῦμεν παρηγορίαν τῆς ἰδικῆς μας συμφορᾶς τὰς ξένας δυστυχίας; Διὰ δὲ τὴν ἀμέλειαν, ποὺ δείχνομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῆς Ἐκκλησίας,[88] ἂν μᾶς ζητήσῃ εὐθύνας, τί θὰ πάθωμεν; C Διότι γνωρίζετε βεβαίως τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ πολλὲς φορὲς ὁμιλῇ ὁ Θεὸς εἰς ὅλους ἡμᾶς διὰ τοῦ προφήτου, ἀμελοῦμεν νὰ τὸν ἀκούσωμεν, ἐνῷ πολυλογοῦμεν μὲ τὸν πλησίον διὰ πράγματα, ποὺ καθόλου δὲν μᾶς ὠφελοῦν. Ἂν λοιπὸν ὅλα τὰ ἄλλα παραλείψῃ, καὶ μόνον δι' αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν θελήσῃ νὰ μᾶς ζητήσῃ λόγον ὁ Θεός, ποίαν θὰ ἔχωμεν ἐλπίδα σωτηρίας; Διότι μὴ νομίσῃς ὅτι εἶναι μικρὸ ἁμάρτημα τοῦτο. Ἐὰν θέλῃς νὰ καταλάβῃς τὸ μέγεθος αὐτοῦ, ἐφάρμοσέ το εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τότε θὰ ἴδῃς τῆς ἁμαρτίας τὸ μέγεθος. Τόλμησε, ὅταν σοῦ ὁμιλῇ ἕνας ἄρχων, μᾶλλον δὲ κάποιος φίλος σου ἐκ τῶν ἐπισήμων, νὰ ἀφήσῃς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν ὑπηρέτην του νὰ ὁμιλῇς καὶ τότε θὰ καταλάβῃς D τί ἀλλόκοτον πρᾶγμα εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνεις εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἐὰν εἶναι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐπισημοτέρους ἐκεῖνος, ποὺ τὸν ἀφήσες, θὰ σοῦ ζητήσῃ λόγον διὰ τὴν ὕβριν τούτην, ποὺ τοῦ ἔκαμες.

Ὁ Θεὸς ὅμως, ἂν καὶ τόσας καὶ περισσοτέρας ἀπ' αὐτὰς κάθε ἡμέραν ὕβρεις ὑφίσταται, ὄχι ἀπὸ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλους σχεδὸν ἡμᾶς, ἀνέχεται καὶ μακροθυμεῖ καὶ ὄχι μόνον δι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλα πολὺ χειρότερα. Διότι αὐτὰ μὲν εἶναι τὰ ὡμολογημένα καὶ εἰς ὅλους φανερά, ποὺ ὅλοι σχεδὸν τολμοῦν νὰ κάμουν, εἶναι ὅμως καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα μόνον ἡ συνείδησις ἐκείνων, ποὺ ἁμαρτάνουν γνωρίζουν. Ἐὰν ὅλα αὐτὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ σκεφθῶμεν μόνοι μας, E καὶ ἀπὸ ὅλους σκληρότεροι καὶ πιὸ ἄκαμπτοι ἂν εἴμεθα, ἐπειδὴ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μας θὰ αἰσθανώμεθα ζωηρά, ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγωνίαν, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν οὔτε κἂν νὰ θυμηθοῦμε τὴν ὕβριν, ποὺ ἄλλοι μᾶς ἔκαμαν. Θυμήσου τὸν πύρινον ποταμόν, τὸν σκώληκα τὸν φαρμακερόν, τὴν φοβερὰν κρίσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλα θὰ

88. Πρόκειται περὶ συγκεντρώσεων πρὸς ἀκρόασιν τοῦ θείου λόγου καὶ συμμελέτην πνευματικοῦ καταρτισμοῦ, εἶδος φιλικῶν κύκλων.

εἶναι γυμνὰ καὶ τελείως ξεσκεπασμένα. Σκέψου ὅτι ὅσα τώρα εἶναι κρυμμένα, θὰ φανερωθοῦν τότε. Ἂν λοιπὸν συγχωρήσῃς τὸν πλησίον σου διὰ τὰ πρὸς σὲ ἁμαρτήματά του, 202 A τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα, ποὺ πρόκειται τότε νὰ ξεσκεπασθοῦν, θὰ ἐξαφανισθοῦν ὅλα ἐδῶ, καὶ ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν θὰ φύγῃς χωρὶς κανένα ἁμάρτημα μαζί σου νὰ εὕρῃς, ὥστε δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου περισσότερα παίρνεις ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ δίδεις. Διότι πολλὲς φορὲς πολλὰ τοιαῦτα ἁμαρτήματα διεπράξαμεν, τὰ ὁποῖα κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει. Ἔπειτα δὲ συλλογιζόμενοι, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὅλων θὰ εἶναι τὰ ἁμαρτήματά μας, εἰς τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης θέατρον, πονοῦμεν καὶ ὑποφέρομεν περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι θὰ ὑπεφέραμεν κολαζόμενοι, διότι μᾶς πνίγει καὶ μᾶς στενοχωρεῖ ἡ συνείδησις. Ἐν τούτοις τὴν τόσην ἐντροπήν, τὰ τόσα ἁμαρτήματα, τὴν τόσην κόλασιν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαλείψωμεν διὰ τῆς συγχωρήσεως τῶν παραπτωμάτων τοῦ πλησίον μας, διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ ταύτην τὴν ἀρετήν. B

Θέλῃς νὰ μάθῃς τῆς ἀρετῆς ταύτης τὴν δύναμιν; «Ἐὰν σταθῇ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Σαμουήλ, λέγει, ἐμπρὸς εἰς τὸ πρόσωπόν μου, ἡ ψυχή μου δὲν θὰ διατεθῇ εὐμενῶς ὑπὲρ αὐτῶν» ποὺ μὲ παρακαλοῦν (Ἱερ. 15, 1). Ἀλλ' ὅμως ἐκείνους, ποὺ δὲν ἠμποροῦσε ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Σαμουὴλ νὰ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ ἡ ἐντολὴ ἠμποροῦσε νὰ ἀπαλλάξῃ. Διὰ τοῦτο εἰς ἐκείνους, ποὺ εἶπε ταῦτα, συνεχῶς ἔδιδε τὴν ἑξῆς παραγγελίαν. «Ἕκαστος ἀπὸ σᾶς ἂς μὴ ἔχῃ μνησικακίαν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὴν καρδίαν του (Ζαχ. 7, 10) καὶ τὴν κακίαν τοῦ πλησίον του ἕκαστος ἂς μὴ συλλογίζεται» (Αὐτόθι 8, 17). Δὲν εἶπεν ἄφησε μόνον, ἀλλὰ οὔτε νὰ ἔχῃς εἰς τὴν διάνοιάν σου, οὔτε νὰ συλλογίζεσαι. Ἄφησε τὴν ὀργὴν ὅλην, ἐξαφάνισε τὴν πληγήν. Διότι, ἐνῷ σοῦ φαίνεται, C ὅτι ἐκεῖνον ἐκδικεῖσαι μὲ τοῦτο, πρῶτα τὸν ἑαυτόν σου βασανίζεις, διότι σὰν δήμιον ἔβαλες μέσα εἰς τὸν ἑαυτόν σου τὸν θυμόν, ποὺ σοῦ ξεσχίζει τὰ σπλάγχνα.

Διότι τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δυστυχέστερον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ποὺ διαρκῶς ὀργίζεται; Καθὼς ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τρέλλαν, οὐδέποτε ἔχουν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ εἶναι μνησίκακος καὶ ἔχει ἐχθρόν, οὐδέποτε θὰ ἀπολαύσῃ κάποιαν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, διότι διαρκῶς εὑρίσκεται εἰς ἔξαψιν. Καὶ τὴν ζάλην τῶν λογισμῶν κάθε ἡμέραν μεγαλώνει, μὲ τὸ νὰ θυμᾶται λόγια καὶ πράγματα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐκείνου, ποὺ τὸν ἐλύπησε αἰσθάνεται ἀποστροφήν. Καὶ ἂν τὸ ὄνομα μόνον εἴπῃς τοῦ ἐχθροῦ, ἀποθηριώνεται, καὶ πολὺν μέσα του ὑπομένει πόνον. Καὶ ἂν ἀ-

πλῶς ἴδῃ τὸ πρόσωπόν του μόνον, D φοβᾶται καὶ τρέμει σὰν νὰ πάσχῃ τὰ ἔσχατα κακά. Καὶ ἂν ἴδῃ μερικοὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνου, εἴτε πράγματα ἰδικά του, ὅπως ροῦχον, σπίτι, στέγην, ἀπὸ ὅλα αὐτά, ποὺ βλέπει βασανίζεται. Διότι ὅπως ἐκείνων ποὺ ἀγαπῶμεν καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ σπίτια καὶ οἱ δρομίσκοι μᾶς ἀναπτερώνουν ἀμέσως μόλις τὰ ἴδωμεν, ἔτσι καὶ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐκείνων, ποὺ μισοῦμεν, εἴτε ὑπηρέτην, εἴτε φίλον, εἴτε σπίτι, εἴτε στενωπὸν ἴδωμεν, εἴτε ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἀπὸ ὅλα ἐνοχλούμεθα καὶ συχναὶ καὶ πυκναὶ πληγαὶ ἀπ' ὅλα ὅσα βλέπομεν μᾶς δημιουργοῦνται.

3. Διατί λοιπὸν νὰ ὑφιστάμεθα τοιαύτην πολιορκίαν, τόσα βάσανα καὶ τόσην κόλασιν; E Διότι καὶ ἐὰν ἐκ τῶν προτέρων δὲν εἶχεν ἀπειληθῇ ἐναντίον τῶν μνησικάκων ἡ τιμωρία τῆς γεέννης μετὰ θάνατον, διὰ τὴν βάσανον, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην εἰς ἡμᾶς τώρα, ἔπρεπε νὰ συγχωρήσωμεν τὰ παραπτώματα ἐκείνων, ποὺ μᾶς ἐλύπησαν. Ὅταν δὲ καὶ αἰώνιοι μένουν αἱ τιμωρίαι, τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνοητότερον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ αὐτὸ ποὺ κάνει καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κολάζει μὲν τὸν ἑαυτόν του, νομίζει δὲ ὅτι τὸν ἐχθρόν του τιμωρεῖ; Διότι ἂν μὲν ἴδωμεν αὐτὸν νὰ εὐδοκιμῇ, χανόμεθα ἀπὸ τὴν λύπην, ἂν δὲ τὸν ἴδωμεν νὰ δυστυχῇ, φοβούμεθα μήπως τοῦ συμβῇ καμμιὰ εὐνοϊκὴ μεταβολή. 203 A Καὶ διὰ τὰ δύο ταῦτα ἀναπόφευκτος τιμωρία μᾶς ἀναμένει. «Διότι διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἐχθροῦ σου, λέγει, νὰ μὴ χαίρῃς» (Παρ. 24, 17).

Καὶ μὴ μοῦ προβάλῃς τὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων, ποὺ σοῦ ἔκαμε. Διότι δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ συντελεῖ νὰ παραμένῃ εἰς σὲ ἡ ὀργή, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ θυμᾶσαι τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα, οὔτε τὸ νὰ ἔχῃς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου τὴν γέενναν καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

Καὶ διὰ νὰ ἐννοήσῃς, ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν πόλιν, θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ τὸ ἀποδείξω. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ τὰ παράνομα ἐκεῖνα τολμήματα πρὸς τὸ δικαστήριον ὡδηγήθησαν, ὅτε φωτιὰ μέσα ἔκαιε καὶ οἱ δήμιοι ἦσαν πλησίον αὐτῶν καὶ τὰς πλευρὰς τούτων κατεξέσχιζον, ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι κάποιος ἐπλησίαζεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ τοὺς ἔλεγεν, B ὅτι ἐὰν ἔχετε ἐχθρούς τινας, παύσατε τὴν ὀργὴν κατ' αὐτῶν καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σᾶς ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν κόλασιν, ἆρά γε δὲν θὰ τοὺς φιλοῦσαν τὰ πόδια; Καὶ τί λέγω τὰ πόδια; Καὶ δοῦλοι των νὰ γίνουν, ἂν ἕνας τοὺς ἐπρότεινε, δὲν θὰ ἠρνοῦντο. Ἐὰν δὲ ἡ ἀνθρωπίνη τιμωρία, ποὺ ἔχει τέλος, ἦτο δυνατὸν νὰ κατανικήσῃ ὅλην τὴν ὀργήν, πολὺ περισσό-

τερον ἡ μέλλουσα τιμωρία, ἂν κατεῖχε τὴν διάνοιάν μας, ὄχι μόνον μνησικακίαν, ἀλλὰ καὶ κάθε πονηρὸν λογισμὸν θὰ ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν ψυχήν μας.

Διότι τί ὑπάρχει εὐκολώτερον, λέγε μου σὲ παρακαλῶ, ἀπὸ τὸ νὰ παύσωμεν νὰ ὀργιζώμεθα ἐναντίον ἐκείνου, ποὺ μᾶς ἠδίκησε; Μήπως μακρυνὸν ταξίδι πρόκειται νὰ κάμνωμεν; Μήπως χρήματα νὰ ἐξοδεύσωμεν, **C** μήπως ἄλλους νὰ παρακαλέσωμεν; Ἀρκεῖ νὰ θελήσωμεν μόνον, καὶ τὸ ἔργον ἐτελείωσε. Ποίας λοιπὸν κολάσεως δὲν θὰ εἴμεθα ἄξιοι, ὅταν προκειμένου μὲν περὶ βιοτικῶν πραγμάτων, καὶ ὑπηρεσίας, ποὺ ἁρμόζουν εἰς δούλους, ὑπομένομεν καὶ περιποιήσεις ποὺ δὲν μᾶς ταιριάζουν ἐπιδεικνύομεν καὶ χρήματα ἐξοδεύομεν, καὶ μὲ θυρωροὺς ὁμιλοῦμεν, ἵνα ἀχρείους ἀνθρώπους κολακεύσωμεν, καὶ τὸ πᾶν πράττομεν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ μας· ὅταν ὅμως πρόκειται διὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ δεχώμεθα, χάριν αὐτῶν, νὰ παρακαλέσωμεν τὸν ἀδελφόν, ποὺ μᾶς ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωροῦμεν ἐντροπὴν τὸ νὰ τρέξωμεν πρῶτοι πρὸς αὐτόν; Ἐντρέπεσαι, λέγε μου, ὅταν πρόκειται πρῶτος νὰ κερδίσῃς κάτι; **D** Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα πρέπει νὰ θεωρῇς ἐντροπὴν τὸ νὰ μένῃς μὲ τὸ πάθος καὶ νὰ περιμένῃς ἐκεῖνον, ποὺ σὲ ἐλύπησε νὰ ἔλθῃ πρὸς συμφιλίωσιν. Διότι τοῦτο καὶ ἐντροπὴ καὶ ὄνειδος καὶ ζημία μεγίστη εἶναι, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ποὺ πρῶτος θὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος παίρνει ὅλην τὴν ὠφέλειαν.

Διότι, ἐὰν μὲν κατόπιν παρακλήσεως τοῦ ἄλλου ἀφήσῃς τὴν ὀργήν, εἰς ἐκεῖνον ὑπολογίζεται τὸ κατόρθωμα (διότι ὄχι εἰς τὸν Θεὸν πειθόμενος, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον χαριζόμενος τὸν νόμον ἐτήρησες). Ἂν δὲ χωρὶς κανεὶς νὰ σὲ παρακινήσῃ, οὔτε ἐκεῖνος, ποὺ σὲ ἐλύπησε νὰ ἔλθῃ νὰ σὲ παρακαλέσῃ, μόνος σου, **E** ἀφοῦ ἐντροπὴν καὶ κάθε δισταγμὸν ἔβγαλες ἀπὸ τὸ μυαλό σου, ἂν τρέξῃς εἰς ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἠδίκησε καὶ καταπαύσῃς τὴν ὀργήν, ὁλόκληρον τὸ κατόρθωμα γίνεται ἰδικόν σου καὶ ὅλον θὰ λάβῃς τὸν μισθόν. Ἂν σοῦ εἴπω, νήστευσε, ἀσθένειαν τοῦ σώματος μοῦ προβάλλεις πολλὲς φορές. Ἂν σοῦ εἴπω, δῶσε εἰς τοὺς πτωχούς, μοῦ προβάλλεις, ὅτι ἔχεις παιδιὰ νὰ διαθρέψῃς καὶ πτωχείαν. Ἂν σοῦ εἴπω τακτικὰ νὰ πηγαίνῃς εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῆς Ἐκκλησίας, φροντίδας κοσμικὰς προβάλλεις. Ἂν σοῦ εἴπω πρόσεχε εἰς ἐκεῖνα, ποὺ λέγονται εἰς τὸ κήρυγμα καὶ θὰ καταλάβῃς τῆς διδασκαλίας τὴν δύναμιν, προβάλλεις ἀμάθειαν καὶ ἔλλειψιν μορφώσεως. Ἂν σοῦ εἴπω διόρθωσε κάποιον ἄλλον, **204 A** ἀπαντᾷς ὅτι δὲν θὰ ὑπακούσῃ, διότι πολλὲς φορὲς ἂν καὶ τὸν συνεβούλευσα περιφρόνησε τὰς συμβουλάς μου. Ψυχραὶ καὶ ἄτοποι εἶναι αὐταὶ αἱ προφάσεις, ἀλλ' ὅμως

ἠμπορεῖς νὰ εὕρῃς κάποιαν δικαιολογίαν διὰ τὰς ἀνωτέρω παραβάσεις. Ἂν ὅμως σοῦ εἴπω, ἄφησε τὴν ὀργήν, ποίαν ἀπὸ τὰς προφάσεις αὐτὰς θὰ ἠμπορέσῃς νὰ προβάλλῃς; Διότι οὔτε ἀσθένειαν σώματος, οὔτε πτωχείαν, οὔτε ἀμάθειαν, οὔτε ἀπασχόλησιν, οὔτε ἄλλο τίποτε ἔχεις νὰ εἴπῃς, ἐπειδὴ αὕτη κυρίως ἡ ἁμαρτία εἶναι ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας ἀσυγχώρητος καὶ τελείως ἀδικαιολόγητος.

Πῶς θὰ ἠμπορέσῃς τὰ χέρια εἰς τὸν οὐρανὸν νὰ ἀνυψώσῃς κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς; Πῶς τὴν γλῶσσαν νὰ κινήσῃς; Πῶς νὰ ζητήσῃς συγχώρησιν; Διότι θέλει μὲν ὁ Θεὸς νὰ σοῦ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας, **B** δὲν τὸν ἀφίνεις ὅμως σὺ ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ δὲν συγχωρεῖς τὰς ἁμαρτίας τοῦ συνδούλου σου. Ἀλλὰ σκληρὸς οὗτος εἶναι καὶ ἄγριος καὶ θηριώδης καὶ τιμωρίαν ἐπιθυμεῖ καὶ ἀνταπόδοσιν; Δι' αὐτὸ κυρίως συγχώρησέ τον. Ἔχεις ἀδικηθῆ σὲ πολλὰ πράγματα καὶ ἔχεις στερηθῆ, καὶ ἐκακολογήθης, καὶ εἰς πάρα πολλὰ πράγματα ἐζημιώθης καὶ θέλεις νὰ ἰδῇς νὰ τιμωρῆται ὁ ἐχθρός σου; Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην σοῦ εἶναι πάλιν χρήσιμον τὸ νὰ τὸν συγχωρήσῃς. Διότι ἂν μὲν σὺ ὁ ἴδιος θὰ θελήσῃς νὰ τὸν εκδικηθῇς καὶ νὰ ἐπέλθῃς ἐναντίον του εἴτε μὲ λόγια, εἴτε μὲ ἔργα, εἴτε μὲ κατάρες, ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἐπέμβῃ πλέον, ἀφοῦ σὺ ἀνέλαβες νὰ τὸν τιμωρήσῃς, καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπέμβῃ νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σὲ θὰ ζητήσῃ λόγον σὰν νὰ τὸν ὕβρισες. **C**

4. Διότι ἐάν, προκειμένου περὶ τῶν ἀνθρώπων, συμβαίνῃ τοῦτο, δηλαδὴ ἂν κτυπήσωμεν ξένον ὑπηρέτην ὁ κύριός του ἀγανακτεῖ καὶ θεωρεῖ τοῦτο ὕβριν εἰς αὐτόν, ἐπειδή, ἂν ἀδικηθῶμεν, εἴτε ἀπὸ δούλους, εἴτε ἀπὸ ἐλευθέρους, πρέπει νὰ ἀπευθυνθῶμεν εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς κυρίους των καὶ νὰ περιμένωμεν τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν, πολὺ περισσότερον ἰσχύει αὐτὸ προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπόν, ὅπου δικάζουν ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ διεκδικοῦμεν τὸ δίκαιόν μας μόνοι μας, πολὺ περισσότερον, ὅταν δικάζῃ ὁ Θεός. Ἀλλὰ σὲ ἠδίκησε καὶ σὲ ἔχει λυπήσει καὶ ἀναρίθμητα κακὰ σοῦ ἔχει κάμει ὁ πλησίον; Οὔτε τότε ὁ ἴδιος νὰ ἀντεπεξέλθῃς κατ' αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ ὑβρίσῃς τὸν Δεσπότην σου. **D** Ἀνάθεσε τοῦτο εἰς τὸν Θεὸν καὶ Αὐτὸς θὰ τακτοποιήσῃ τὸ ζήτημα πολὺ καλύτερα ἀπ' ὅ,τι σὺ θέλεις. Εἰς σὲ ἔχει δώσει ἐντολὴν νὰ προσεύχεσαι μόνον ὑπὲρ ἐκείνου, ποὺ σὲ ἠδίκησε· τὸ τί δὲ πρέπει δι' ἐκεῖνον νὰ γίνῃ διέταξεν εἰς Αὐτὸν (τὸν Θεὸν) νὰ ἀναθέτῃς. Δὲν ἠμπορεῖς σὺ μόνος σου νὰ εὕρῃς τὸ δίκαιόν σου, ὅσον ἠμπορεῖ ὁ Θεὸς νὰ σοῦ τὸ ἀνταποδώσῃ, ἂν ἀναθέσῃς μόνον εἰς αὐτόν, ἂν δὲν καταρᾶσαι ἐκεῖνον, ποὺ σὲ ἠδίκησε καὶ ἀφήσῃς τὸν Θεὸν νὰ βγάλῃ τὴν ἀπόφασιν.

Διότι καὶ ἂν ἡμεῖς συγχωρήσωμεν τοὺς ἀδικήσαντας, καὶ ἂν συμφιλιωθῶμεν μὲ αὐτούς, καὶ ἂν προσευχηθῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ὁ Θεὸς δὲν τοὺς συγχωρεῖ, ἐὰν δὲν μεταβληθοῦν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ καλύτεροι δὲν γίνουν, **E** ἐπειδὴ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν ἀποβλέπει. Σὲ δηλαδὴ ἐπαινεῖ διὰ τὴν στάσιν σου καὶ ἐπιδοκιμάζει αὐτό, ποὺ ἀπὸ φιλοσοφικὴν σκέψιν ἔκαμες, ἐναντίον ὅμως ἐκείνου ἀντεπεξέρχεται, διὰ νὰ μὴ γίνῃ χειρότερος λόγῳ τῆς ἰδικῆς σου χριστιανικῆς συμπεριφορᾶς καὶ καλωσύνης. Ὥστε δὲν ἔχει θέσιν αὐτό, ποὺ πολλοὶ λέγουν.

Πολλοὶ δηλαδὴ εἰς τοὺς ὁποίους πολλὲς φορὲς παρεπονέθημεν, ἐπειδή, παρὰ τὰς παρακλήσεις μας νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τοὺς ἐχθρούς των, δὲν ἐδέχοντο, αὐτὴν τὴν δικαιολογίαν ἐνόμισαν, ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ προβάλουν, ἡ ὁποία ὅμως ἦτο ἐπικάλυμμα τῆς πονηρίας των. Δὲν θέλω νὰ συμφιλιωθῶ, λέγουν, διὰ νὰ μὴ τὸν κάμω μὲ τὴν συμφιλίωσιν χειρότερον, **205 A** σκληρότερον, διὰ νὰ μὴ μὲ περιφρονήσῃ περισσότερον κατόπιν. Ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ ἑξῆς λέγουν· πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θὰ νομίσουν ὅτι τὸ κάνω ἀπὸ ἀδυναμίαν, πρῶτος εἰς τὴν συμφιλίωσιν νὰ ἔρχωμαι καὶ τὸν ἐχθρὸν νὰ παρακαλῶ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι λόγια ἀνόητα, διότι ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς γνωρίζει τὴν διάθεσίν σου. Διὰ τοῦτο καθόλου νὰ μὴ λογαριάζῃς τοὺς συνδούλους σου, ὅταν τὸν κριτὴν πείσῃς, ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ σὲ δικάσῃ. Ἐὰν δὲ φροντίζῃς διὰ νὰ μὴ γίνῃ χειρότερος ἀπέναντί σου ὁ ἐχθρὸς λόγῳ τῆς ἐπιεικείας σου, μάθε, ὅτι δὲν γίνεται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον, ἂν δὲν συμφιλιωθῇς. Διότι καὶ ἀπὸ ὅλους ὁ ἀχρειότερος ἂν εἶναι, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ λέγῃ καὶ δὲν τὸ διακηρύττῃ, **B** διὰ τῆς σιωπῆς του πάντως θὰ ἐπαινέσῃ τὴν συμπεριφοράν σου, θὰ σεβασθῇ τὴν πραότητά σου εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ ἂν ἐμμείνῃ δὲ εἰς τὴν ἰδίαν πονηρίαν καθ' ὃν χρόνον σὺ τοῦ φέρεσαι καλὰ καὶ τὸν περιποιεῖσαι, θὰ τιμωρηθῇ πάρα πολὺ ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ διὰ νὰ μάθητε ὅτι καὶ ἂν ἡμεῖς παρακαλέσωμεν εἰς τὴν προσευχήν μας διὰ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐκείνους, ποὺ μᾶς ἠδίκησαν, ὁ Θεὸς δὲν τοὺς συγχωρεῖ, ἂν πρόκειται νὰ γίνουν χειρότεροι διὰ τῆς ἰδικῆς μας ἀνεξικακίας, ἱστορίαν παλαιὰν θὰ σᾶς εἴπω. Ὡμίλησε κάποτε ἐναντίον τοῦ Μωϋσέως ἡ ἀδελφή του Μαρία· τί λοιπὸν ἔκαμεν ὁ Θεός; Λέπραν ἔρριψεν εἰς αὐτὴν καὶ ἀκάθαρτον τὴν ἔκαμε, καίτοι βεβαίως κατὰ τὰ ἄλλα ἦτο καλὴ καὶ σεμνή. Ἔπειτα, ἂν καὶ ὁ Μωϋσῆς, **C** ποὺ ὑβρίσθη ὑπ' αὐτῆς, παρακαλοῦσε τὸν Θεὸν νὰ παύσῃ τὴν κατ' αὐτῆς ὀργήν Του, ὁ Θεὸς δὲν ἐδέχθη τοῦτο· καὶ τί λέγει; «Ἐὰν ὁ πατέρας αὐτῆς εἰς τὸ πρόσωπον θὰ τὴν ἔπτυε, δὲν θὰ ἦτο ἐντροπιασμένη; Ἂς μείνῃ, λέγει, ἔξω ἀπὸ τὴν παρεμβολὴν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας» (Ἀριθμ. 12, 14).

Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει ἔχει τὴν ἑξῆς ἔννοιαν: Ἐὰν πατέρα, λέγει, εἶχε καὶ τῆς ἔλεγε, φύγε ἀπὸ ἐμπρός μου, δὲ θὰ ὑπέφερε τὸ μάλωμα τοῦτο; Σὲ μὲν ἐπαινῶ διὰ τὰ φιλάδελφα αἰσθήματά σου, καὶ τὴν πραότητα καὶ ἐπιείκειάν σου, ἐγὼ ὅμως γνωρίζω πότε πρέπει ἀπὸ τὴν τιμωρίαν νὰ τὴν ἀπαλλάξω. Καὶ σὺ λοιπὸν νὰ περιβάλλῃς τὸν ἀδελφόν σου μὲ πᾶσαν ἀγάπην καὶ νὰ μὴ τοῦ συγχωρῇς τὰ παραπτώματα πρὸς σέ, ἀπὸ ἐπιθυμίαν νὰ τιμωρηθῇ περισσότερον, **D** ἀλλὰ ἀπὸ φιλοστοργίαν καὶ καλὴν διάθεσιν. Διότι τὸ ἑξῆς πρέπει καλὰ νὰ γνωρίζῃς, ὅτι ὅσον περισσότερον θὰ σὲ περιφρονήσῃ, ἐνῷ σὺ τὸν περιποιεῖσαι, τόσον μεγαλυτέραν τιμωρίαν θὰ ἐπισύρῃ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Τί λέγεις, σὲ παρακαλῶ; χειρότερος γίνεται, ὅταν κάποιος τὸν περιποιῆται; Ἴσως θὰ μὲ ἐρωτήσετε. Τοῦτο εἰς ἐκεῖνον μὲν εἶναι μομφή, εἰς σὲ δὲ ἐγκώμιον. Εἶναι ἰδικόν σου ἐγκώμιον, διότι ἂν καὶ τὸν βλέπῃς τέτοιος νὰ γίνεται, διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ δὲν ἔπαυσες νὰ περιποιῆσαι αὐτόν· εἰς ἐκεῖνον δὲ εἶναι ἔγκλημα, διότι οὔτε ἀπὸ τὴν ἰδικήν σου ἐπιείκειαν καὶ καλωσύνην δὲν ἔγινε καλύτερος. Ὁ Παῦλος δὲ λέγει, ὅτι εἶναι προτιμότερον ἄλλοι νὰ κατηγοροῦνται διὰ τὰ παραπτώματά τους εἰς ἡμᾶς, παρὰ ἡμεῖς, διὰ τὰ πρὸς ἄλλους πταίσματά μας. Μηδὲ τὰ ψυχρὰ αὐτὰ λόγια νὰ λέγῃς, **E** ὅτι θὰ νομίσῃ ὅτι ἀπὸ φόβον ἔτρεξα πρῶτος πρὸς συμφιλίωσιν καὶ θὰ μὲ περιφρονήσῃ περισσότερον. Αὐτὰ εἶναι λόγια ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἀνόητον παιδικὴν ψυχήν, τὴν ὁποίαν ἐπηρεάζει ἡ ἀνθρωπίνη δόξα. Ἂς νομίζῃ ὅτι ἀπὸ φόβον ἔτρεξες πρῶτος, διότι ἔτσι θὰ ἔχῃς μεγαλύτερον μισθόν, ἐπειδὴ ἂν καὶ ἐγνώριζες ἐκ τῶν προτέρων τοῦτο, διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ὅλα τὰ ὑπομένεις. Διότι ἐκεῖνος ποὺ συμφιλιώνεται μὲ ἐλατήριον νὰ τὸν ἐπαινέσουν οἱ ἄνθρωποι, ἐλαττώνει, μὲ τοῦτο, τὸ κέρδος τῆς ἀμοιβῆς· ἐνῷ ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει καλά, **206 A** ὅτι πολλοὶ θὰ τὸν ἐπικρίνουν καὶ θὰ γελάσουν εἰς βάρος του, καὶ ἐν τούτοις οὔτε τότε δὲν ἀποφεύγει τὴν συμφιλίωσιν, διπλασίαν καὶ τριπλασίαν ἀμοιβὴν θὰ λάβῃ διότι αὐτὸς πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ κάνει τοῦτο, διὰ τὸν Θεόν. Μὴ μοῦ λέγεις, σὲ παρακαλῶ, ὅτι αὐτὴν καὶ ἐκείνην τὴν ἀδικίαν μοῦ ἔκαμε. Διότι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν ἐπέδειξεν ἀπέναντί σου, καὶ τότε ἀκόμη σὲ διέταξεν ὁ Θεὸς ὅλα νὰ τοῦ τὰ συγχωρήσῃς.

5. Ἰδοὺ σᾶς τὸ λέγω ἐκ τῶν προτέρων καὶ διαμαρτύρομαι καὶ τὸ φωνάζω δυνατά, κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἔχουν ἐχθρόν, ἂς μὴ πλησιάζῃ εἰς τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ ἂς μὴ δέχεται τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου. Κανεὶς ποὺ πλησιάζει νὰ μὴ ἔχῃ ἐχθρόν. Ἐχθρὸν ἔχεις; Μὴ προσέλθῃς. **B** Θέλεις νὰ προσέλ-

θης; συμφιλιώσου καὶ τότε νὰ προσέλθης καὶ νὰ ἐγγίσης τὸ ἱερόν. Δὲν λέγω ἐγὼ ταῦτα ἀλλὰ ὁ Δεσπότης, ποὺ ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς. Αὐτὸς διὰ νὰ σὲ συμφιλιώση μὲ τὸν Πατέρα, δὲν ἠρνήθη οὔτε νὰ σφαγῆ, οὔτε νὰ χύση τὸ αἷμά Του, καὶ σὺ διὰ νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὸν σύνδουλόν σου, οὔτε λέξιν θέλεις νὰ βγάλης ἀπὸ τὸ στόμα σου, οὔτε πρῶτος νὰ τρέξης; Ἄκουσε τί λέγει περὶ ἐκείνων ποὺ κάνουν ὅπως σύ. «Ἐὰν προσφέρης τὸ δῶρον σου εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ θυμηθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου» (Ματθ. 5, 23), δὲν εἶπε περίμενε ἐκεῖνος νὰ ἔλθη εἰς σέ, οὔτε, ὁμίλησε πρὸς κάποιον ἄλλον μεσίτην αὐτοῦ, οὔτε, κάποιον ἄλλον παρακάλεσον, ἀλλά, ὁ ἴδιος πρὸς ἐκεῖνον τρέξε. «Διότι πήγαινε, λέγει, πρῶτο νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὸν ἀδελφόν σου» (αὐτόθι). C Ὢ τί ὑπερβολικὸν πρᾶγμα! Αὐτὸς δὲν θεωρεῖ, ὅτι εἶναι περιφρόνησις, τὸ δῶρον νὰ μείνη εἰς τὴν ἄκρη καὶ σὺ νομίζεις ὅτι εἶναι ὑβριστικὸν διὰ σὲ τὸ πρῶτος νὰ τρέξης καὶ νὰ συμφιλιωθῆς; Καὶ πῶς ταῦτα εἶναι ἄξια συγγνώμης; Λέγε μου σὲ παρακαλῶ. Ἐὰν ἴδης ἕνα μέλος κομμένο ἀπὸ τὰ ἄλλα, δὲν κάνεις τὸ πᾶν, ὥστε νὰ τὸ ἑνώσης μὲ τὸ σῶμά σου; Αὐτὸ νὰ κάμης καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς σου. Ὅταν τοὺς ἴδης νὰ ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴν φιλίαν σου, τρέξε νὰ τοὺς περιμαζεύσης γρήγορα. Μὴ περιμένης ἐκεῖνοι πρῶτα νὰ ἔλθουν, ἀλλὰ σὺ σπεῦσε νὰ πάρης πρῶτος τὰ βραβεῖα.

Ἕνα μόνον ἐχθρὸν διετάχθημεν νὰ ἔχωμεν, τὸν διάβολον. Μὲ αὐτὸν ποτὲ νὰ μὴ συμφιλιώνεσαι, πρὸς δὲ τὸν ἀδελφόν σου ποτὲ νὰ μὴ ἔχης βαρειὰ καρδιά, D ἀλλὰ καὶ ἂν τύχη νὰ γίνη καμμία ἀπρέπεια, ἂς εἶναι προσωρινὴ καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίνη τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, διότι «ἡ δύσις τοῦ ἡλίου, λέγει, νὰ μὴ σᾶς προφθάση ὠργισμένους» (Ἐφ. 4, 26). Διότι ἂν μὲν συμφιλιωθῆς προτοῦ βραδιάση, ἔχεις ἀπὸ τὸν Θεὸν κάποιαν συγχώρησιν· ἂν ὅμως πάρα πέρα ἐξακολουθήσης νὰ παραμένης ἐχθρός, ὄχι πλέον ἀπὸ θυμὸν καὶ ὀργήν, ποὺ συναρπάζει, ἀλλὰ ἀπὸ κακίαν προέρχεται ἡ ἀποστροφή σου καὶ ψυχὴν ρυπαράν, ποὺ τὴν κακίαν μελετᾷ. Δὲν εἶναι δὲ τοῦτο μόνον τὸ φοβερόν, ὅτι δηλ. χάνεις τὴν συγχώρησιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ἡ συμφιλίωσις καθίσταται δυσκολωτέρα. Διότι ἐὰν περάση μία ἡμέρα, ἡ ἐντροπή, ποὺ αἰσθάνεσαι, γίνεται μεγαλυτέρα, καὶ δευτέρα δὲ ἡμέρα ἂν προστεθῆ, πάλιν αὐξάνεται. Καὶ ἂν δὲ φθάσης εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην ἡμέραν, E θὰ προσθέσης καὶ πέμπτην καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἔτσι αἱ πέντε ἡμέραι γίνονται δέκα, αἱ δέκα εἴκοσι, αἱ εἴκοσι ἑκατὸν καὶ ἡ πληγὴ θὰ εἶναι πλέον ἀθεράπευτος, διότι ὅσον περνᾷ ὁ χρόνος τόσον περισσότερον ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν συμφιλίωσιν. Ἀλλὰ κανένα ἀπὸ τὰ παράλογα αὐτὰ πάθη νὰ

μὴ πάθης, ὢ ἄνθρωπε, οὔτε νὰ ἐντραπῆς καὶ κοκκινίσης, οὔτε νὰ εἴπης εἰς τὸν ἑαυτόν σου· 207 A πρὸ ὀλίγου τόσας ὕβρεις ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου ἐρρίψαμεν, ἀναρίθμητα λόγια ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέγονται καὶ δὲν λέγονται εἴπομεν, καὶ τώρα θὰ τρέξω νὰ συμφιλιωθῶ; Καὶ ποῖος δὲν θὰ ἐπικρίνη τὴν τόσην μου εὐκολίαν; Κανεὶς φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν θὰ σὲ κατηγορήση ὡς εὔκολον, ἀλλὰ ὅταν μένης ἀδιάλλακτος, τότε ὅλοι θὰ γελάσουν εἰς βάρος σου, τότε πολὺν τόπον εἰς τὴν ψυχήν σου θὰ δώσης εἰς τὸν διάβολον. Διότι δὲν γίνεται δυσκολοδιάλυτος ἡ ἔχθρα μόνον ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν πραγμάτων, ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβάλλονται. Διότι ὅπως «ἡ ἀγάπη σκεπάζει πλῆθος ἁμαρτιῶν» (Α' Πετ. 4, 8), ἔτσι καὶ ἡ ἔχθρα δημιουργεῖ ἁμαρτήματα ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχουν, καὶ ἀξιόπιστοι γίνονται πλέον ἐκεῖνοι ποὺ κατηγοροῦν, ποὺ χαίρουν διὰ τὰ κακὰ τῶν ἄλλων καὶ διαπομπεύουν τὰς ἀσχημίας των. Ταῦτα λοιπὸν ὅλα ἔχων ὑπ' ὄψιν σου, B πρόλαβε καὶ κράτησε τὸν ἀδελφόν σου προτοῦ τελείως σοῦ φύγη. Καὶ ἂν δὲ παραστῆ ἀνάγκη ὅλην τὴν πόλιν νὰ διατρέξης κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, εἴτε ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη νὰ ὑπάγης, εἴτε δρόμον μακρὸν νὰ βαδίσης, ὅλας τὰς ἐργασίας, ποὺ ἔχεις τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἄφησέ τας καὶ μὲ ἕνα μόνον πρᾶγμα νὰ ἀσχοληθῆς, μὲ τὴν συμφιλίωσιν τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἐὰν δὲ τὸ πρᾶγμα εἶναι κουραστικόν, σκέψου ὅτι διὰ τὸν Θεὸν ὅλα αὐτὰ τὰ ὑφίστασαι καὶ ἀρκετὰ θὰ ἐνισχυθῆς· τὴν δὲ ψυχήν σου, ἂν ὀπισθοχωρῆ καὶ διστάζη καὶ κοκκινίζη καὶ ἐντρέπεται νὰ κάμη τοῦτο, νὰ τὴν παρακινῆς μὲ αὐτὰ τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα συχνὰ νὰ τῆς τὰ ἐπαναλαμβάνης. Διατί βραδύνεις; Διατί ὀπισθοχωρεῖς καὶ διστάζεις; C Δὲν πρόκειται οὔτε διὰ χρήματα, οὔτε διὰ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ φθαρτὰ πράγματα, ἀλλὰ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Ὁ Θεὸς ταῦτα νὰ κάνωμεν διέταξε, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πρέπει νὰ εἶναι εἰς δευτέραν θέσιν ἀπὸ τὰ προστάγματά Του.

Εἶδος πνευματικοῦ ἐμπορίου τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι. Ἂς μὴ ραθυμῶμεν καὶ ἀμελῶμεν. Ἂς μανθάνη ὁ ἐχθρὸς ὅτι ἐδείξαμεν πολλὴν προθυμίαν διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν μᾶς ὑβρίζη πάλιν καὶ ἂν μᾶς κτυπᾷ καὶ ἂν ὁτιδήποτε ἄλλο χειρότερον μᾶς κάνη, ἂς τὰ ὑποφέρωμεν ὅλα μὲ γενναιότητα, διότι μὲ τὸν τρόπον τοῦτον δὲν ὠφελοῦμεν καθόλου ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτόν μας, καὶ τὸ κατόρθωμά μας τοῦτο περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ μᾶς βοηθήση κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς κρίσεως. D Πολλὰς καὶ μεγάλας ἁμαρτίας ἐκάμαμεν καὶ ἐπταίσαμεν καὶ τὸν Δεσπότην μας ἐρεθίσαμεν. Ἕνεκα τῆς φιλανθρωπίας Του μᾶς ἔδωκε τοῦτο ὡς μέσον συνδιαλλαγῆς· ἂς μὴ προδώσωμεν λοιπὸν τὸν πολύτιμον τοῦ-

τον θησαυρόν. Διότι μήπως δὲν ἦτο κύριος νὰ διατάξῃ μόνον νὰ συμφιλιωνώμεθα καὶ κανένα νὰ μὴ ἔχωμεν μισθόν; Μήπως ἔχει κανένα ποὺ ἀντιλέγει καὶ διορθώνει τὰ προστάγματά Του; Ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ μισθὸν μᾶς ὑπεσχέθη πολὺν καὶ ἀνέκφραστον, καὶ ἐκεῖνο ποὺ πάρα πολὺ ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν, τῶν ἁμαρτιῶν μας τὴν συγχώρησιν, καὶ μᾶς ἔκαμε τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς ταύτης[67] εὐκολωτέραν. E Ποίαν λοιπὸν θὰ ἔχωμεν συγχώρησιν, ὅταν, ἐνῷ καὶ μισθὸν τόσον πολὺν πρόκειται νὰ λάβωμεν, οὔτε τότε ὑπακούωμεν εἰς τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ ἐξακολουθῶμεν νὰ τὸν περιφρονοῦμεν; Διότι, ὅτι τοῦτο εἶναι περιφρόνησις φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς: Ἐὰν νόμον ἔθετεν ὁ βασιλεύς, ποὺ νὰ λέγῃ, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὅλοι νὰ συμφιλιώνωνται μεταξύ των, ἄλλως νὰ ἀποκεφαλίζωνται, ἆρά γε δὲν θὰ ἐσπεύδαμεν ὅλοι πρὸς συμφιλίωσιν μετὰ τοῦ πλησίον; Ἐγὼ τοὐλάχιστον νομίζω ὅτι αὐτὸ θὰ ἐγίνετο. Ποίαν λοιπὸν θὰ ἔχωμεν συγχώρησιν, ἀφοῦ εἰς τὸν Δεσπότην δὲν ἀπονέμομεν οὔτε τόσην τιμήν, ὅσην εἰς τοὺς συνδούλους μας; Διὰ τοῦτο διετάχθημεν νὰ λέγωμεν· 208 A «Συγχώρησε τὰ ἁμαρτήματά μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ πρὸς ἡμᾶς παραπτώματα τῶν ἄλλων» (Ματθ. 6, 12).

Τί ἀπὸ τοῦτο εἶναι πραότερον; Τί δὲ εἶναι ἡμερώτερον ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρόσταγμα; Σὲ κριτὴν ἔκαμε τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτημάτων σου. Ἂν ὀλίγα συγχωρήσῃς, καὶ σοῦ ὀλίγα συγχωροῦνται, ἂν πολλὰ συγχωρήσῃς, πολλὰ θὰ συγχωρηθοῦν καὶ ἰδικά σου ἁμαρτήματα. Ἂν μὲ τὴν καρδιά σου καὶ εἰλικρινῶς συγχωρήσῃς, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς σὲ συγχωρεῖ. Ἂν μετὰ τὴν συγχώρησιν καὶ φίλον τὸν κάμῃς, τὸ ἴδιον καὶ ὁ Θεὸς πρὸς σὲ θὰ κάμῃ. Ὥστε ὅσον μεγαλύτερα κακὰ μᾶς ἔκαμεν ὁ πλησίον, μὲ τόσον μεγαλυτέραν προθυμίαν πρέπει πρὸς συμφιλίωσιν νὰ σπεύδωμεν, ἐπειδὴ διὰ τοῦ τρόπου τούτου γίνεται αἴτιος νὰ μᾶς συγχωρηθοῦν περισσότερα ἁμαρτήματα. Θέλεις νὰ μάθῃς ὅτι καμμίαν συγχώρησιν δὲν θὰ εὕρωμεν, ὅταν μνησικακοῦμεν, οὔτε ὅτι ὑπάρχει κανείς, ποὺ νὰ ἠμπορῇ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ποὺ ἐπιφέρει αὐτή; B Ἀπὸ τὸ παράδειγμα, ποὺ θὰ εἴπω θὰ τὸ ἀποδείξω. Κατὰ τί σὲ ἠδίκησεν ὁ πλησίον; Τὰ πράγματά σου σοῦ ἅρπαξε, τὰ ἐδήμευσε καὶ ἐφάνηκεν ἀπέναντί σου πλεονέκτης; Δὲν λέγω τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα προσθέτω περισσότερα ἀπ' αὐτά, ὁσαδήποτε θὰ θελήσῃς· δηλ. ἐπεθύμησε νὰ σὲ φονεύσῃ, εἰς ἀναριθμήτους κινδύνους σὲ ἔβαλε, ἔδειξε ἀπέναντί σου ὅλην του τὴν μοχθηρίαν καὶ ἀχρειότητα καὶ τί-

67. Τῆς μετὰ τοῦ πλησίον συμφιλιώσεως.

ποτε δὲν ἀφῆκεν ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν ποὺ νὰ μὴ τὸ κάμῃ πρὸς σέ. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμεν κάθε ἕνα χωριστά, ὑπόθεσε, ὅτι τόσον πολὺ σὲ ἠδίκησεν, ὅσον κανένας ποτὲ δὲν ἀδίκησεν εἰς τὸν κόσμον ἄλλον ἄνθρωπον· καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἐὰν μνησικακῇς, καθόλου δὲν θὰ εἶσαι ἄξιος συγγνώμης. Καὶ ἰδοὺ διατί. Ἐὰν ἕνας ὑπηρέτης σου ὤφειλε εἰς σὲ ἑκατὸν χρυσᾶ νομίσματα, εἰς ἐκεῖνον δὲ κάποιος ἄλλος ὤφειλε ὀλίγα ἀργύρια καὶ ἀφοῦ προσῆλθε εἰς σὲ ὁ χρεώστης τοῦ δούλου, σὲ παρεκάλεσε καὶ σὲ ἱκέτευσε νὰ τοῦ γίνῃ κάποια διευκόλυνσις C καὶ σὺ προσκαλέσας τὸν ὑπηρέτην σου τὸν διέταξες νὰ τοῦ χαρίσῃ τὸ χρέος τοῦτο λέγων, ὅτι ἀπὸ τὸν λογαριασμόν, ποὺ μοῦ ὀφείλεις ἀφαιρῶ τοῦτο· ἐὰν ἐκεῖνος ἀπὸ ἀδιαντροπιὰν καὶ πονηρίαν πάλιν ἔπνιγε τὸν χρεώστην, ἆρά γε θὰ ἐγλύτωνε αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τὰ χέρια σου; Ἆρά γε δὲν θὰ τοῦ ἔδιδες πάρα πολλὲς πληγές, διότι ὑβρίσθης μὲ τὴν ἐσχάτην ὕβριν; Καὶ μὲ ὅλον σου τὸ δίκαιον. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς θὰ κάμῃ, διότι θὰ σοῦ εἴπῃ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὦ πονηρὲ δοῦλε καὶ ἀχρειότατε, μήπως ἀπὸ τὰ ἰδικά σου εἰς αὐτὸν ἐχάρισες; Ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ εἰς ἐμὲ ἐχρεωστοῦσες, διετάχθης νὰ ἐξοφλήσῃς τὸν εἰς σὲ λογαριασμόν του. Διότι ὤφησε, λέγει, καὶ ἐγὼ ἀφίνω εἰς σέ. D Καὶ τοῦτο ἂν δὲν σοῦ ἔλεγα, καὶ πάλιν ἔπρεπε νὰ τὸν συγχωρήσῃς, ὑπακούων εἰς τὸν Δεσπότην σου, τώρα ὅμως δὲν σὲ διέταξα ὡς Δεσπότης, ἀλλὰ σὰν φίλος σοῦ ἐζήτησα χάριν, καὶ αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἰδικά μου καὶ σοῦ ὑπεσχέθηκα νὰ σοῦ τὴν δώσω πάλιν μεγαλυτέραν καὶ οὔτε δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἔδειξες καλυτέρας διαθέσεις. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι, ὅταν κάμνουν τοῦτο ἀφαιροῦν ἀπὸ τὸν λογαριασμὸν τῶν δούλων των ὅσον εἶναι τὸ ποσὸν τοῦ χρέους πρὸς τὸν δοῦλον· π.χ. ὀφείλει εἰς τὸν κύριόν του ὁ ὑπηρέτης ἑκατὸ χρυσᾶ νομίσματα καὶ εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦτον ἄλλος συνάδελφός του δέκα χρυσᾶ, ἂν εἰς αὐτὸν χαρίσῃ τὸ χρέος, δὲν τοῦ χαρίζει ὁ Κύριός του ἑκατὸ χρυσᾶ, ἀλλὰ μόνον δέκα, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα τοῦ τὰ ζητεῖ· ὁ Θεὸς ὅμως δὲν κάνει ἔτσι, ἀλλὰ ἂν ἀφήσῃς λίγα εἰς τὸν σύνδουλόν σου, ὅλα σοῦ τὰ ἀφίνει Αὐτός. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἀπ' αὐτὴν τὴν Κυριακὴν προσευχήν. «Διότι ἐὰν συγχωρήσετε, λέγει, εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἁμαρτήματα, ποὺ ἔκαμαν σὲ σᾶς καὶ ὁ Πατήρ σας ὁ οὐράνιος θὰ συγχωρήσῃ καὶ εἰς σᾶς τὰ ἰδικά σας ἁμαρτήματα» (Ματθ. 6, 14). 209 A Ὅση δὲ διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἑκατὸν δηναρίων καὶ τῶν δέκα χιλιάδων ταλάντων, τόση ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνων τῶν ὀφειλῶν. Ποίας λοιπὸν κολάσεως δὲν θὰ εἶσαι ἄξιος, ἀφοῦ μὲ ἑκατὸν δηνάρια, ποὺ θὰ χάσῃς, πρόκειται νὰ κερδίσῃς δέκα χιλιάδες τάλαντα καὶ πάλιν οὔτε μὲ τοῦτο αὐ-

τὸ τὰ μικρὰ συγχωρεῖς, ἀλλὰ τὴν προσευχὴν στρέφεις ἐναντίον σου; Διότι, ὅταν εἴπῃς, «ἄφησε εἰς ἡμᾶς, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἀφίνομεν» (Ματθ. 6, 12) καὶ σὺ δὲν ἀφήνεις, δὲν παρακαλεῖς διὰ τίποτε ἄλλο τὸν Θεὸν παρὰ νὰ σὲ στερήσῃ κάθε ἀπολογίας καὶ συγγνώμης. Ἀλλὰ δὲν τολμῶ, λέγει, νὰ εἴπω, ἄφησέ μου, ὅπως καὶ ἐγὼ ἀφίνω, ἀλλὰ μόνον, ἄφησέ μου. Καὶ τί σημαίνει τοῦτο; Διότι, καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἂν δὲν τὸ εἴπῃς, ὁ Θεὸς αὐτὸ κάνει, B ὅπως δηλαδὴ ἀφήνεις, ἔτσι καὶ Αὐτὸς ἀφήνει. Καὶ τοῦτο τὸ ἐφανέρωσε μὲ ὅσα εἶπεν εἰς τὴν συνέχειαν. «Διότι ἐὰν δὲν ἀφήσετε, λέγει, εἰς τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ὁ Πατήρ σας ὁ οὐράνιος θὰ ἀφήσῃ σὲ σᾶς» (Αὐτόθι 6, 15). Μὴ νομίσῃς λοιπὸν ὅτι εἶναι εὐλάβεια νὰ μὴ λέγῃς ὁλόκληρον τὸ ρητόν, οὔτε τὴν μισὴν προσευχὴν νὰ ἀπαγγέλλῃς ἀλλά, ὅπως ἐκεῖνος διέταξεν, ἔτσι νὰ προσεύχεσαι, ὥστε τοὐλάχιστον ἀπὸ τὰς λέξεις, ποὺ κατ' ἀνάγκην θὰ λέγῃς, νὰ φοβηθῇς καὶ σπρωχθῇς εἰς τὴν συγχώρησιν τοῦ πλησίον. Μὴ μοῦ λέγεις· παρεκάλεσα πολύ, ἱκέτευσα, ἐδεήθην καὶ δὲν συνεφιλιώθη. Μὴ ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ αὐτοῦ, ἂν πρῶτα δὲν τὸν συμφιλιώσῃς μαζί σου. Διότι δὲν εἶπε, ἄφησε τὸ δῶρόν σου καὶ πήγαινε, παρακάλεσε τὸν ἀδελφόν σου, ἀλλά, πήγαινε, συμφιλιώσου· C ὥστε καὶ πολὺ ἂν τὸν παρακαλέσῃς, μὴ φύγῃς, ἂν δὲν τὸν πείσῃς. Ὁ Θεὸς κάθε ἡμέραν μᾶς παρακαλεῖ καὶ δὲν τὸν ἀκούομεν, καὶ ὅμως δὲν παύει νὰ μᾶς παρακαλῇ καὶ σὺ δὲν καταδέχεσαι τὸν σύνδουλόν σου νὰ παρακαλέσῃς; Καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσῃς νὰ σωθῇς; Ἀλλὰ πολλὲς φορὲς τὸν παρεκάλεσες καὶ πολλὲς φορὲς σὲ ἀπέκρουσε· ἀλλὰ περισσότερον διὰ τοῦτο θὰ λάβῃς μισθόν. Διότι ὅσον ἐκεῖνος ἐπιμένει εἰς τὴν ἔχθραν, καὶ σὺ ἐξακολουθεῖς νὰ τὸν παρακαλῇς, τόσον ἡ ἀμοιβή σου γίνεται μεγαλυτέρα. Μὲ ὅσον μεγαλυτέραν δυσκολίαν γίνεται τὸ κατόρθωμα, καὶ μὲ ὅσον πολὺν κόπον ἡ συμφιλίωσις, τόσον μεγαλυτέρα θὰ εἶναι εἰς ἐκεῖνον ἡ καταδίκη καὶ εἰς σὲ λαμπρότεροι οἱ στέφανοι τῆς ὑπομονῆς.[68] Ταῦτα ἂς μὴ ἐπαινῶμεν μόνον, D ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων ἂς τὰ ἐπιδείξωμεν καὶ ἂς μὴ ἀναχωρήσωμεν, ἂν δὲν ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν φιλίαν, ποὺ πρωτύτερα εἴχομεν. Διότι δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ μὴ λυπῶμεν, μήτε νὰ ἀδικῶμεν τὸν ἐχθρόν, οὔτε δυσαρέσκειαν νὰ ἔχωμεν ἐναντίον του, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἐκεῖνον νὰ τὸν κάμωμεν εὐχάριστα αἰσθήματα νὰ ἔχῃ πρὸς ἡμᾶς.

7. Λέγω τοῦτο, διότι ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν· ἐγὼ δὲν ἔχω ἔχθραν ἐναντίον του, οὔτε λυποῦμαι, οὔτε ἔχω τίποτε

68. Φαίνεται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ἀκροατήριον, ὡς συνήθως ἐξέσπασεν εἰς ἐπευφημίας.

τὸ κοινὸν μὲ αὐτόν. E Ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν διέταξε κανένα κοινὸν μὲ αὐτὸν νὰ μὴ ἔχῃς, ἀλλὰ πολλὰ τὰ κοινὰ νὰ ἔχῃς. Διότι δι' αὐτὸ εἶναι ἀδελφός σου, διὰ τοῦτο δὲν εἶπε· ἄφησε εἰς τὸν ἀδελφόν σου, ὅσα ἔχεις ἐναντίον του, ἀλλὰ τί; «πήγαινε, πρῶτον συμφιλιώσου μὲ αὐτόν». (Ματθ. 5, 24) ἐὰν τυχὸν ἐκεῖνος ἔχῃ κάτι ἐναντίον σου, καὶ μὴ ἀπομακρυνθῇς ἕως ὅτου ἑνώσῃς τὸ ἀδελφικόν σου τοῦτο μέλος μὲ τὸν ἑαυτόν σου διὰ τῆς ὁμονοίας. Σὺ ὅμως, διὰ νὰ ἀγοράσῃς ὑπηρέτην κατάλληλον, καὶ χρήματα καταβάλλεις, καὶ μὲ ἐμπόρους πολλοὺς συνομιλεῖς, καὶ σὲ μακρυνὸν ταξίδι πολλὲς φορὲς ὑποβάλλεσαι· 210 A διὰ νὰ κάμῃς δὲ τὸν ἐχθρὸν φίλον, τίποτε δὲν κάνεις. Εἶναι σωστὸ αὐτό, λέγε μου; Πῶς θὰ ἠμπορέσῃς τὸν Θεὸν νὰ παρακαλέσῃς, ἀφοῦ τοὺς νόμους του τόσον παραμελεῖς; Καὶ ὅμως τὸ νὰ ἀποκτήσωμεν ὑπηρέτην καμμίαν μεγάλην ὠφέλειαν δὲν θὰ ἔχωμεν, ὁ δὲ ἐχθρός, ὅταν γίνῃ φίλος καὶ τὸν Θεὸν θὰ κάμῃ ἀπέναντί μας ἵλεων καὶ μὲ εὐμενεῖς διαθέσεις, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν εὔκολα θὰ διαλύσῃ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔπαινον θὰ μᾶς φέρῃ, καὶ εἰς τὸν βίον μας πολλὴν θὰ μᾶς προξενήσῃ ἀσφάλειαν, διότι δὲν ὑπάρχει πιὸ ἐπικίνδυνον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ καὶ ἕνα μόνον ἐχθρὸν νὰ ἔχῃ κάποιος. Διότι καὶ ἡ ὑπόληψίς μας πολὺ βλάπτεται, ἐπειδὴ πάρα πολλὰ κακὰ ἐκεῖνος πρὸς ὅλους λέγει εἰς βάρος μας, B καὶ ὁ νοῦς μας σκοτίζεται καὶ ἡ συνείδησίς μας θορυβεῖται καὶ διαρκῆ τρικυμίαν λογισμῶν ὑφιστάμεθα. Ὅλα λοιπὸν ταῦτα γνωρίζοντες καλὰ ἂς ἀπαλλάξωμεν τὸν ἑαυτόν μας ἀπὸ τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν παροῦσαν ἑορτὴν μαζὶ μὲ ὅσα εἴπαμεν ἂς σεβασθῶμεν καὶ ἐκεῖνα, ποὺ ἐλπίζομεν νὰ μᾶς ἀξιώσῃ ὁ βασιλεὺς νὰ ἀπολαύσωμεν λόγῳ τῆς ἑορτῆς, νὰ συντελέσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἄλλοι νὰ τὰ ἀπολαύσουν. Διότι ἀκούω πολλοὺς νὰ λέγουν, ὅτι ἐλάπαντος ὁ βασιλεύς, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἱερὸν Πάσχα, θὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὴν πόλιν καὶ θὰ τῆς συγχωρήσῃ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον, ὅταν μὲν ἀπὸ ἄλλους πρόκειται νὰ σωζώμεθα, τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς νὰ προβάλλωμεν, ὅταν δὲ διατασσώμεθα νὰ συμφιλιωνώμεθα μὲ ἄλλους νὰ τὴν περιφρονῶμεν καὶ ὅτι τίποτα δὲν εἶναι νὰ τὴν νομίζωμεν; C Διότι κανείς, μὰ κανείς, δὲν ἀτιμάζει τόσον τὴν ἱερὰν ταύτην πανήγυριν, ὅσον ἐκεῖνος, ποὺ ἐπιτελεῖ αὐτήν, ἐνῷ ἔχει μέσα του μνησικακίαν, μᾶλλον δὲ οὔτε νὰ ἐπιτελέσῃ αὐτὴν ἠμπορεῖ ὁ τοιοῦτος, ἔστω καὶ ἂν ἐπὶ δέκα συνεχεῖς ἡμέρας μείνῃ τελείως χωρὶς τροφήν. Διότι ὅπου ὑπάρχει ἔχθρα καὶ ἀποστροφή, οὔτε νηστεία, οὔτε ἑορτὴ ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ.

Μήπως τολμᾶς μὲ ἄνιπτα χέρια[69] τὴν ἱερὰν νὰ ἐγγίσῃς

69. Ὑπονοεῖ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, καθ' ὃν οἱ πιστοὶ μετελάμβανον

θυσίαν, ἔστω καὶ ἂν πολλὴ ἀνάγκη εἶναι; Μὴ λοιπὸν μὲ ἄνιπτον ψυχὴν προσέρχεσαι, διότι τοῦτο εἶναι πολὺ χειρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ μεγαλυτέραν φέρει κόλασιν. Διότι τίποτε δὲν γεμίζει τὴν διάνοιαν μὲ τόσην ἀκαθαρσίαν, ὅσον ὀργή, ποὺ μένει διαρκῶς μέσα μας. Ὅπου εἶναι θυμὸς ἢ ὀργή, πνεῦμα πραότητος δὲν φτερουγίζει. D Ὅταν δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔρημος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχῃ; Πότε δὲ θὰ βαδίσῃ τὴν ὀρθὴν ὁδόν; Μὴ λοιπόν, ἀγαπητέ, ἐνῷ θέλεις νὰ ἀμυνθῇς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, μὴ τὸν ἑαυτόν σου κατακρήμνιζε, μήτε ἔρημον αὐτὸν κάμε τῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ μάλιστα, δύσκολον, ἐὰν ἦτο τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἱκανὸν τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ποὺ φέρει ἡ πρὸς τὴν ἐντολὴν παρακοή, καὶ τὸν πάρα πολὺ ἀδρανῆ καὶ νωθρότατον νὰ τὸν σηκώσῃ καὶ τὸν πείσῃ κάθε κόπον νὰ ὑποφέρῃ· ἀλλά, ὅπως ἀπέδειξεν ὁ λόγος εἶναι πολὺ εὔκολον, ἐὰν θέλωμεν. Ἂς μὴ ἀδιαφορήσωμεν λοιπὸν τελείως διὰ τὴν ζωήν μας, ἀλλὰ ἂς δείξωμεν προθυμίαν καὶ τὸ πᾶν ἂς κάμωμεν, E ὥστε χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἐχθρὸν νὰ σταθῶμεν πλησίον τῆς Ἱερᾶς Τραπέζης. Διότι κανένα, μὰ κανένα ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δύσκολον, ἐὰν προσέχωμεν, καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἔχουν κατορθώσει νὰ τὰ τηρήσουν.

Πόσοι ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῶν ὅρκων παρεσύροντο καὶ τὸ πρᾶγμα δυσκολοκατόρθωτον ἐνόμιζον! Καὶ ὅμως διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ μικρὰν προθυμίαν ἐπεδείξατε, τὸ περισσότερον κακὸν ἀπεβάλατε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ καὶ αὐτό, ποὺ ὑπολείπεται νὰ ἀποβάλετε 211 A καὶ εἰς ἄλλους διδάσκαλοι νὰ γίνετε. Δι᾽ ἐκείνους δέ, ποὺ ἀκόμη δὲν τὸ κατώρθωσαν, ἀλλὰ τὸν μακρὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὡρκίζοντο, μᾶς προβάλλουν ὡς δικαιολογίαν καὶ μᾶς λέγουν ὅτι εἶναι ἀδύνατον σὲ ὀλίγον καιρὸν νὰ ξερριζώσῃ κανεὶς αὐτό, ποὺ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐρρίζωσε, θὰ τοὺς εἴπωμεν τὸ ἑξῆς· ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ κατορθώσῃ κανεὶς κάτι, ἀπ᾽ αὐτὰ ποὺ διατάσσει ὁ Θεός, διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ δὲν χρειάζεται νὰ ἔχῃ χρόνον, οὔτε πολλὲς ἡμέρες, οὔτε μακρὸν διάστημα ἐτῶν, ἀλλὰ μόνον φόβον καὶ ψυχὴν μὲ εὐλάβειαν καὶ ἐξάπαντος θὰ ὑπερισχύσῃ, καὶ μάλιστα σὲ ὀλίγον χρονικὸν διάστημα.

8. Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσετε, ὅτι ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε λέγω ταῦτα, B ἐκεῖνον, ποὺ νομίζετε ὅτι εἶναι ἄνθρωπος πολύορκος, ποὺ οἱ ὅρκοι του εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τὶς ὁμιλίες του,

---

κεχωρισμένως τοῦ Σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ὡς σήμερον μεταλαμβάνουν οἱ κληρικοί.

τοῦτον νὰ μοῦ τὸν παραδώσετε ἐπὶ δέκα μόνον ἡμέρας καὶ ἂν δὲν τοῦ κόψω ὅλην αὐτὴν τὴν συνήθειαν εἰς τὰς ὀλίγας αὐτὰς ἡμέρας, νὰ μὲ καταδικάσετε εἰς τὴν ἐσχάτην καταδίκην. Ὅτι δὲ αὐτὰ δὲν εἶναι παχειὰ λόγια, ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνει φαίνεται.

Τί ἀπὸ τοὺς Νινευΐτας ὑπῆρξε πιὸ ἄλογον; τί δὲ πιὸ ἀνόητον; ἀλλ᾽ ὅμως οὗτοι οἱ βάρβαροι καὶ ἀνόητοι, ποὺ κανένα ποτὲ δὲν ἄκουσαν νὰ φιλοσοφῇ, ποὺ ποτὲ τοιαῦτα παραγγέλματα δὲν ἔλαβον, ὅταν ἤκουσαν τὸν προφήτην νὰ λέγῃ· Ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι, C καὶ ἡ Νινευὴ θὰ καταστραφῇ (Ἰωάν. 3, 4) μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρας ὅλην τὴν πονηρὰν συνήθειαν ἀπέβαλον καὶ ὁ πόρνος σώφρων ἔγινεν, ὁ θρασὺς ἐπιεικής, ὁ πλεονέκτης καὶ ἅρπαξ μετρημένος καὶ μὲ εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τὸν ἄλλον, ὁ ἀμελὴς πρόθυμος. Διότι δὲν ἦσαν ἕνα, οὔτε δύο, καὶ τρία, καὶ τέσσαρα τὰ πάθη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐθεραπεύθησαν, ἀλλὰ ὅλην των τὴν κακίαν διώρθωσαν. Καὶ ἀπὸ ποῦ τοῦτο φαίνεται, λέγει; Ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ προφήτου. Διότι αὐτός, ποὺ κατηγόρησεν αὐτοὺς καὶ εἶπεν ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν μέχρι τῶν οὐρανῶν, ὁ ἴδιος πάλιν τὸ ἀντίθετον δι᾽ αὐτοὺς ἐμαρτύρησεν, εἰπών, ὅτι «εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἕκαστος ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτῶν τοὺς πονηροὺς» (Ἰων. 3, 10). Δὲν εἶπεν ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τῆς πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κλοπῆς, D ἀλλ᾽ «ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτῶν τοὺς πονηρούς». Καὶ πῶς ἀπεμακρύνθησαν, ὅπως ὁ Θεὸς γνωρίζει, ὄχι ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἐδοκίμασε. Ἔπειτα δὲν ἐντρεπόμεθα οὔτε κοκκινίζομεν, ἐνῷ βάρβαροι ἄνθρωποι σὲ τρεῖς ἡμέρες μόνον ὅλην ἀπέβαλον τὴν κακίαν των, ἐὰν ἡμεῖς σὲ τόσες ἡμέρες ἀκούοντες τὸν θεῖον λόγον καὶ διδασκόμενοι, δὲν θὰ καταβάλωμεν μίαν πονηρὰν συνήθειαν; Καίτοι βεβαίως ἐκεῖνοι πρῶτα εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς κακίας. Διότι, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι «ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν πρὸς ἐμὲ» (Ἰων. 1, 2)· μὴ νομίσῃς ὅτι λέγει ἄλλο, παρὰ τὴν ὑπερβολικὴν αὐτῶν κακίαν· καὶ ὅμως ἠμπόρεσαν σὲ τρεῖς ἡμέρες νὰ μεταβληθοῦν καὶ νὰ γίνουν τελείως ἐνάρετοι. E

Διότι ὅπου ὑπάρχει φόβος Θεοῦ, δὲν χρειάζονται ἡμέρες καὶ χρονικὸν διάστημα, ὅπως πάλιν, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὗτος, δὲν ὠφελοῦν καθόλου αἱ ἡμέραι. Ὅπως δηλαδὴ τὰ σκουριασμένα σκεύη, ἐκεῖνος, ποὺ μὲ νερὸ τὰ τρίβει, καὶ ἂν πολὺν ἐξοδεύσῃ χρόνον, δὲν θὰ τὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ ὅλην τὴν σκουριάν, ἐνῷ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ τὰ βάλῃ μέσα εἰς τὸ χωνευτήρι, σὲ μιὰ στιγμὴ θὰ τὰ κάμῃ καλύτερα ἀπὸ τὰ καινούργια, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ ψυχή, ποὺ ἐβάφη μὲ τὴν σκουριὰν τῆς ἁμαρτίας, ἂν μὲν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καθαρίσῃ τὸν ἑαυτόν της, καὶ

κάθε ἡμέραν ἀλλάσῃ γνώμην, 212 A τίποτε περισσότερον δὲν θὰ κερδίσῃ· ἂν δέ, σὰν σὲ χωνευτήριον, βάλῃ τὸν ἑαυτόν της μέσα εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, στὴ στιγμὴ τελείως ἐκαθαρίσθη.

Ἂς μὴ ἀναβάλλωμεν λοιπὸν διὰ τὴν αὔριον, «διότι δὲν γνωρίζομεν τί θὰ φέρῃ ἡ αὔριον» (Παρ. 27, 1). Οὔτε νὰ λέγωμεν· θὰ κόψωμεν τὴν συνήθειαν σιγὰ-σιγά, διότι αὐτὸ τὸ σιγὰ-σιγά, ποτὲ δὲν θὰ λείψῃ. Δι᾽ αὐτό, ἀφοῦ ἀφήσωμεν ταῦτα, νὰ λέγωμεν τὸ ἑξῆς· ἐὰν σήμερα δὲν θὰ κατορθώσωμεν νὰ κόψωμεν τὴν συνήθειαν τοῦ ὅρκου, δὲν θὰ παύσωμεν νὰ προσπαθῶμεν νὰ τὴν κόψωμεν καὶ δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τίποτε ἄλλο, ἔστω καὶ ἂν πνιγώμεθα ἀπὸ ἀναρίθμητες δουλειές, ἔστω καὶ ἂν παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἀποθάνωμεν ἢ νὰ τιμωρηθῶμεν ἢ ὅλα ὅσα ἔχομεν νὰ χάσωμεν· δὲν θὰ δώσωμεν εἰς τὸν διάβολον μὲ τὴν ἀμέλειάν μας ἐξουσίαν εἰς τὸν ἑαυτόν μας, οὔτε μὲ διαφόρους προφάσεις, ποὺ μᾶς ὑποβάλλει θὰ ἀναλάβωμεν νὰ διορθώσωμεν τὸ κακὸν τοῦτο. B Ἂν ὁ Θεὸς ἴδῃ τὴν ψυχήν σου νὰ εἶναι ὅλη φωτιά, τὴν ζωηράν σου προθυμίαν, θὰ σὲ βοηθήσῃ καὶ Αὐτὸς νὰ διορθωθῇς. Ναί, σᾶς παρακαλῶ πολύ, ἂς δείξωμεν προθυμίαν πρὸς τοῦτο, διὰ νὰ μὴ ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι· «Ἄνδρες Νινευῖται θὰ ἀναστηθοῦν καὶ θὰ καταδικάσουν τὴν γενεὰν ταύτην» (Λουκ. 11, 32), διότι ἐκεῖνοι μὲν μίαν φορὰν ἤκουσαν κήρυγμα μετανοίας καὶ κατώρθωσαν νὰ μετανοήσουν καὶ διορθωθοῦν, ἐνῷ ἡμεῖς ἂν καὶ πολλὲς φορὲς ἠκούσαμεν, δὲν ἐγυρίσαμεν εἰς τὸν ἴσον δρόμον. Ἐκεῖνοι ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν κατώρθωσαν, ἡμεῖς δὲ οὔτε μέρος ἀρετῆς· ἐκεῖνοι, ὅταν ἤκουσαν ὅτι θὰ καταστραφῇ ἡ πόλις των, ἐφοβήθησαν, ἡμεῖς δέ, οὔτε τὴν γέενναν, ὅταν ἀκούωμεν, δὲν φοβούμεθα· ἐκεῖνοι διωρθώθησαν χωρὶς νὰ ἔχουν προφήτας, ἡμεῖς δὲ ἐνῷ ἀπολαμβάνομεν συνεχοῦς διδασκαλίας καὶ πολλῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ μένομεν ἀδιόρθωτοι. C

Αὐτὰ λέγω τώρα, διὰ νὰ σᾶς ἐπικρίνω, ὄχι διὰ ἰδικά σας, ἀλλὰ διὰ ξένα ἁμαρτήματα. Διότι σεῖς μέν, γνωρίζω καλὰ τοῦτο ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπον, ἔχετε κατορθώσει νὰ φυλάξετε τὸν νόμον τοῦτον περὶ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ ὅρκου· ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, διὰ νὰ σωθῶμεν, ἐὰν διὰ τῆς διδασκαλίας μας δὲν διορθώσωμεν καὶ ἄλλους, ἐπειδὴ καὶ ὁ δοῦλος, ποὺ προσέφερε τὸ τάλαντον ἐκεῖνο εἰς τὸν κύριόν του (Ματθ. 25), τὴν παρακαταθήκην ὁλόκληρον ἐπέστρεψεν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ αὐτό, ποὺ τοῦ ἐδόθη, δὲν ἐπολλαπλασίασεν, ἐτιμωρεῖτο. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν νὰ μὴ κυττάξωμεν τοῦτο, ἐὰν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἀπηλλάγημεν, ἀλλὰ νὰ μὴ παύσωμεν νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἀπαλλάξωμεν καὶ ἄλλους ἀπ᾽ αὐτήν. Καθένας μας

δὲ δέκα φίλους του, ἀφοῦ διορθώσῃ, ἂς τοὺς φέρῃ πρὸς τὸν Θεόν. Εἴτε ὑπηρέτας ἔχεις, εἴτε μαθητάς, διόρθωσέ τους. D Ἀλλ᾽ οὔτε μαθητάς, οὔτε ὑπηρέτας ἔχεις; Ἔχεις ὅμως φίλους· τούτους διόρθωσε. Μὴ μοῦ εἴπῃς δέ, ὅτι τοὺς περισσοτέρους ὅρκους ἐπαύσαμεν καὶ μόνον πολὺ ὀλίγες φορὲς πέφτομεν εἰς τὸν ὅρκον. Καὶ αὐτὲς τὶς ὀλίγες φορὲς νὰ μὴ πέφτῃς. Ἐὰν χάσῃς ἕνα χρυσὸ νόμισμα, δὲν θὰ γυρίσῃς παντοῦ ἐρευνῶν καὶ ζητῶν ἕως ὅτου τὸ εὕρῃς; Τὸ ἴδιον κάμε καὶ διὰ τοὺς ὅρκους. Ἐὰν ἴδῃς νὰ σοῦ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸ στόμα ἕνας ὅρκος, κλαῦσε καὶ ἀναστέναξε σὰν νὰ σοῦ ἐχάθη ὅλη ἡ περιουσία. E Πάλιν θὰ εἴπω αὐτὸ ποὺ προηγουμένως εἶπον· Κλεῖσε καλὰ τὸν ἑαυτόν σου μέσα στὸ σπίτι σου, μελέτησε καὶ ἐξασκήσου μὲ τὴν γυναῖκα σου, μὲ τὰ παιδιά σου, μὲ τοὺς σπιτικούς σου εἰς αὐτὴν τὴν ἐντολήν. Λέγε σὺ πρῶτος εἰς τὸν ἑαυτόν σου· δὲν θὰ ἀρχίσω καμμιὰ δουλειὰ οὔτε ἀτομικήν, οὔτε δημοσίαν, ἂν δὲν διορθώσω τὴν ψυχήν μου. Ἐὰν σεῖς τὰ παιδιά σας ἔτσι διδάξετε καὶ ἐκεῖνα τὰ ἰδικά τους θὰ διδάξουν καὶ οὕτω καθεξῆς, μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐντολὴ αὐτὴ περὶ ὅρκου θὰ ἐξακολουθῇ νὰ τηρῆται, καὶ εἰς ἐκείνους, ποὺ πρῶτοι ἔβαλαν τὴν ῥίζαν τῆς ἐφαρμογῆς ὅλον τὸν μισθὸν θὰ φέρῃ. Ἂν μάθῃ νὰ λέγῃ ὁ υἱός σου, πίστευσον, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ εἰς θέατρον νὰ ἀναβῇ, οὔτε εἰς καπηλεῖον νὰ εἰσέλθῃ, 213 A οὔτε μὲ τοὺς κύβους νὰ ἀσχοληθῇ, διότι ἡ λέξις αὐτὴ σὰν χαλινὸς θὰ εἶναι γύρω εἰς τὸ στόμα του καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ οὗτος θὰ τὸν κάνῃ νὰ κοκκινίζῃ καὶ νὰ ἐντρέπεται· καὶ ἂν κάποτε ὑπάγῃ εἰς αὐτὰ θὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ φύγῃ γρήγορα.

Ἀλλὰ γελοῦν ἐκεῖνοι μὲ ἡμᾶς. Καὶ σὺ δάκρυσε διὰ τὴν παρανομίαν ἐκείνων. Πολλοὶ καὶ μὲ τὸν Νῶε ἐγέλασαν, ὅταν κάποτε κατεσκεύαζε τὴν κιβωτόν, ἀλλά, ὅταν ἔγινεν ὁ κατακλυσμός, ἐγέλασε καὶ ἐκεῖνος μὲ αὐτούς, μᾶλλον δὲ δὲν ἐγέλασεν εἰς βάρος τους ὁ δίκαιος, ἀλλὰ ἐθρήνησε καὶ ἀναστέναξε. Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς ἀνθρώπους, ποὺ γελοῦν εἰς βάρος τῶν εὐσεβῶν, σκέψου ὅτι τὰ δόντια, ποὺ τώρα γελοῦν, τότε θὰ ὑποστοῦν κλάματα καὶ τρίξιμον φοβερώτατον καὶ τὰ γέλια αὐτὰ θὰ τὰ θυμηθοῦν τὴν ἡμέραν, B ποὺ θὰ τρίζουν καὶ θὰ κτυποῦν. Τότε καὶ σὺ θὰ θυμηθῇς τὰ γέλια των αὐτά. Πόσα γέλια ἔκαμε μὲ τὸν Λάζαρον ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς! Ὅταν ὅμως κατόπιν τὸν εἶδε εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ἐθρήνησε πλέον τὸν ἑαυτόν του.

9. Ὅλα λοιπὸν ταῦτα σκεπτόμενος, σπρῶξε γρήγορα ὅλους εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς. Καὶ μὴ μοῦ λέγῃς ὅτι σιγὰ-σιγὰ θὰ τὴν ἐφαρμόσῃς, μήτε νὰ ἀναβάλλῃς διὰ τὴν αὔριον, διότι ἡ αὔριον οὐδέποτε λαμβάνει τέλος. Τεσσαράκοντα τώρα

πλέον ἡμέραι ἐπέρασαν, ἀφ' ὅτου ἤρχισα νὰ σᾶς ὁμιλῶ περὶ αὐτῆς. Ἂν λοιπὸν τὸ Πάσχα τὸ ἱερὸν περάσῃ, εἰς κανένα πλέον δὲν θὰ φανῶ ἐπιεικής, οὔτε θὰ ἀρκεσθῶ εἰς συμβουλήν, ἀλλὰ θὰ μεταχειρισθῶ τρόπον προστακτικὸν καὶ ἀποτομίαν ἐπιβλητικήν, **C** διότι δὲν εἶναι ἰσχυρὰ αὐτὴ ἡ δικαιολογία τῆς συνηθείας, ποὺ προβάλλετε. Διατί αὐτός, ποὺ κλέπτει, δὲν προβάλλει τὴν συνήθειαν καὶ δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν τιμωρίαν; Διατί αὐτός, ποὺ φονεύει καὶ μοιχεύει; Εἰς ὅλους σας λέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι, ἄν, κατὰ τὴν συναναστροφήν μου μὲ σᾶς, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ προσπαθήσω πλαγίως νὰ σᾶς πιάσω ἂν εἶσθε ἐν τάξει, (πάντως θὰ πιάσω κάποιον) εὕρω μερικούς, ποὺ νὰ μὴ ἔχουν διορθώσει αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα, θὰ τοὺς ἐπιβάλω ὡς τιμωρίαν νὰ μένουν ἔξω ἀπὸ τὰ ἱερὰ μυστήρια, ὄχι διὰ νὰ μένουν διαρκῶς ἔξω, ἀλλὰ διὰ νὰ διορθωθοῦν καὶ τότε νὰ προσέλθουν μὲ καθαρὰν συνείδησιν διὰ νὰ ἀπολαύσουν τὴν Ἱερὰν Τράπεζαν, **D** διότι ἔτσι πρέπει κανεὶς νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν θείαν Κοινωνίαν. Εἴθε δὲ μὲ τὰς εὐχὰς τῶν πρώτων καὶ ὅλων τῶν ἁγίων καὶ αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀφοῦ διορθώσωμεν ἐλαττώματα, νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα, μαζὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἂς εἶναι δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΡΩΤΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΟΔΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΦΛΑΒΙΑΝΟΥ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ, ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΙΑΠΡΑΞΑΝΤΑΣ ΤΟ ΠΑΡΑΠΤΩΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΑΝΤΩΝ.

1. Μὲ τὸ ρητόν, μὲ τὸ ὁποῖον, **E** πάντοτε κατὰ τὸν καιρὸν τῶν κινδύνων, συνήθιζα νὰ ἀρχίζω τοὺς λόγους μου πρὸς τὴν ἀγάπην σας, μὲ τὸ ἴδιον πάλιν καὶ σήμερα θὰ ἀρχίσω τὴν ὁμιλίαν πρὸς σᾶς καὶ θὰ εἴπω μαζί σας· Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τὴν ἱερὰν ταύτην ἑορτὴν μὲ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην πολλὴν μᾶς κατηξίωσε νὰ ἐπιτελέσωμεν σήμερον, 214 **A** καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπέδωκεν εἰς τὸ σῶμα, καὶ τὸν ποιμένα εἰς τὰ πρόβατα, καὶ τὸν διδάσκαλον εἰς τοὺς μαθητάς, τὸν στρατηγὸν εἰς τοὺς στρατιώτας, τὸν ἀρχιερέα εἰς τοὺς ἱερεῖς. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος κάμνει πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ζητοῦμεν καὶ ἠμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν (Ἐφ. 3, 20). Διότι εἰς ἡμᾶς μὲν ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο ἀρκετὸν τὸ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ κακά, τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου ἐκάθηντο ἐπάνω μας καὶ εἰς αὐτὰ ἀνεφέροντο αἱ πρὸς τὸν Θεὸν προσευχαί μας· ὁ φιλάνθρωπος ὅμως Θεός, ὁ ὁποῖος πάντοτε μᾶς δίδει ἀσυγκρίτως περισσότερα ἀπὸ ὅσα τοῦ ζητοῦμεν, καὶ τὸν Πατέρα μᾶς ἀπέδωκε πολὺ γρηγορώτερα ἀπὸ ὅ,τι ἠλπίζαμεν. **B**

Διότι ποιὸς θὰ ἤλπιζεν ὅτι σὲ τόσον ὀλίγας ἡμέρας καὶ θὰ μεταβῇ καὶ θὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν βασιλέα καὶ θὰ λύσῃ τὰ κακά, καὶ πάλιν τόσον γρήγορα θὰ ἐπανέλθῃ πρὸς ἡμᾶς, ὥστε καὶ τὸ Πάσχα τὸ ἱερὸν νὰ ἠμπορέσῃ νὰ προφθάσῃ καὶ μαζί μας νὰ ἐπιτελέσῃ; Ἀλλ' ἰδοὺ ἔχει γίνει αὐτό, ποὺ δὲν τὸ ἐπερι μέναμεν, καὶ τὸν Πατέρα ἐλάβομεν πάλιν, καὶ ἡ χαρά μας εἶναι πιὸ μεγάλη, διότι ἀνέλπιστα τώρα τὸν ἐδέχθημεν. Δι' ὅλα λοιπὸν ταῦτα ἂς εὐχαριστοῦμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν καὶ ἂς θαυμάζωμεν Αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πρόνοιαν, ποὺ διὰ τὴν πόλιν μας ἔδειξε. Διότι ὁ μὲν διάβολος νὰ καταποντίσῃ αὐτὴν ὁλόκληρον, μὲ ὅσα ἐτολμήθησαν, ἐπεχείρησεν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ἱερέα καὶ τὸν βασιλέα, **C** δι' ὅσα εἰς τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπηκολούθησαν, ἐκόσμησε καὶ λαμπροτέ

ρους ὅλους ἀνέδειξε.

Ἡ πόλις δηλαδὴ ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, διότι, ἂν καὶ εἰς τόσον μεγάλον κίνδυνον εὑρέθη, ἀφοῦ παρέδραμε ὅλους τοὺς ἰσχυροὺς παράγοντας, τοὺς πολὺν πλοῦτον ἔχοντας, τοὺς μεγάλην δύναμιν πλησίον τοῦ βασιλέως διαθέτοντας, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Ἱερέα τοῦ Θεοῦ κατέφυγε καὶ μὲ πολλὴν πίστιν εἰς τὴν ἄνωθεν ἐλπίδα ἐστήριξε τὸν ἑαυτόν της. Διὰ τοῦτο λοιπόν, μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ κοινοῦ πατρός, ὅτε πολλοὶ τοὺς φυλακισμένους ἀνησυχοῦσαν καὶ ἔλεγον, ὅτι δὲν ἀφήνει τὴν ὀργήν του ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ περισσότερον ἐρεθίζεται, **D** ὅτι νὰ κατασκάψῃ ὁλόκληρον τὴν πόλιν σκέπτεται, καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερον φοβερὰ ἀπ' αὐτὰ διέδιδον, οἱ κρατούμενοι τότε καθόλου δὲν ἔγιναν, ἀπὸ τὴν φήμην ταύτην, δειλότεροι, ἡμεῖς δὲ ἐλέγομεν ὅτι ψέμματα εἶναι αὐτὰ καὶ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην λόγων παρηγορίας, πρὸς ἡμᾶς ἔλεγον, διότι γνωρίζομεν εἰς ποίου τὴν δύναμιν κατεφύγομεν καὶ ἀπὸ ποίαν ἐλπίδα ἐκρεμάσθημεν· ἐξηρτήσαμεν τὴν σωτηρίαν μας ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, δὲν τὴν ἐνεπιστεύθημεν εἰς ἄνθρωπον, ἀλλὰ εἰς τὸν παντοδύναμον Θεόν. **E** Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ αἰσιοδοξοῦμεν ὅτι τὸ τέλος θὰ εἶναι καλὸν ἐξάπαντος, διότι δὲν εἶναι, δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ ἐλπίδα αὐτὴ νὰ κατεντροπιασθῇ ποτέ. Τοῦτο ἀντὶ πόσων στεφάνων, ἀντὶ πόσων ἐγκωμίων θὰ εἶναι ἀρκετὸν εἰς τὴν πόλιν; Πόσην εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπισύρῃ καὶ εἰς τὰς ἄλλας τῆς πόλεως ὑποθέσεις; Διότι δὲν εἶναι, δὲν εἶναι ἴδιον τῆς τυχούσης ψυχῆς, ὅταν ζεσποῦν ἐναντίον της πολλοὶ πειρασμοί, νὰ εἶναι νηφαλία πρὸς τὸν Θεὸν νὰ ἀτενίζῃ καὶ τὰ ἀνθρώπινα ὅλα περιφρονοῦσα πρὸς ἐκείνην μόνον τὴν βοήθειαν νὰ ἀπευθύνεται.

Ἡ μὲν λοιπὸν πόλις τοιουτοτρόπως ἐδοξάζετο, ὁ δὲ Ἱερεὺς πάλιν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν πόλιν, διότι τὴν ζωήν του ὑπὲρ ὅλων παρέδωκε 215 **A** καὶ ἐνῷ πολλὰ ὑπῆρχον ἐμπόδια, ὁ χειμῶνας, ἡ ἡλικία, ἡ ἑορτὴ καὶ τὸ σπουδαιότερον ἡ ἀδελφή του εὑρίσκετο εἰς τὰς τελευταίας της στιγμάς, κατενίκησεν ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια καὶ δὲν εἶπεν εἰς τὸν ἑαυτόν του· Τί εἶναι τοῦτο; Ἡ μόνη ἀδελφή, ποὺ μοῦ ἔμεινε καὶ σύρει μαζί μου τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τόσον χρόνον μαζί μου ἐπέρασεν, εἰς τὰς τελευταίας αὐτῆς τώρα εὑρίσκεται στιγμάς· ἐγὼ δὲ αὐτὴν θὰ ἀφήσω καὶ θὰ ἀπέλθω καὶ δὲν θὰ τὴν ἴδω νὰ ἐκπνέῃ καὶ τὰς τελευταίας νὰ ἀφήσῃ φωνάς. Ἀλλ' αὐτὴ μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ηὔχετο ἐγὼ καὶ τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα νὰ τῆς κλείσω καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα, ποὺ διὰ τὸν ἐνταφιασμόν της ἀπαιτοῦνται νὰ φροντίσω· τώρα δὲ σὰν νὰ εἶναι κάποια ἔρημος καὶ ἀπροστάτευτος, **B** κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν θὰ

ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν της, ὅπως πάρα πολὺ ἐπεθύμει, ἀλλὰ ὅταν θὰ ἀφήνῃ τὴν ψυχήν, δὲν θὰ ἴδῃ τὸν ἀπὸ ὅλους εἰς αὐτὴν ποθεινότερον; Καὶ ἀπὸ πόσους θανάτους δὲν θὰ εἶναι εἰς αὐτὴν τοῦτο βαρύτερον; Διότι καὶ μακρὰν ἐὰν ἦτο, δὲν ἔπρεπε νὰ τρέξω καὶ ὅλα νὰ κάμω καὶ νὰ πάθω, ὥστε νὰ τῆς παράσχω αὐτὴν τὴν χάριν; Τώρα δὲ ποὺ πλησίον της εὑρίσκομαι, νὰ τὴν ἐγκαταλείψω καὶ νὰ τὴν ἀφήσω καὶ νὰ ἀναχωρήσω; Καὶ πῶς θὰ περάσῃ τὰς κατόπιν ἡμέρας; Ἀλλὰ τίποτε ἀπ' αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν εἶπεν, ἀλλὰ οὔτε κἂν διενοήθη καὶ ἐπροτίμησεν ἀπὸ κάθε συγγένειαν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, διότι ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ὅπως τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου αἱ τρικυμίες **C** καὶ τὸν στρατηγὸν οἱ κίνδυνοι, ἔτσι καὶ τὸν Ἱερέα ὁ πειρασμὸς τὸν κάνει νὰ φαίνεται ποῖος εἶναι. Ὅλοι, λέγει, πρὸς ἡμᾶς ἔχουν στρέψει τὴν προσοχήν των καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοί· ἂς μὴ διαψεύσωμεν τὰς πρὸς ἡμᾶς ἐλπίδας αὐτῶν, οὔτε νὰ ἀδιαφορήσωμεν καθ' ὃν χρόνον ἀπειλεῖται τόσον μεγάλον ναυάγιον, ἀλλά, ἀφοῦ ὅλα τὰ ἀφορῶντα εἰς ἡμᾶς πράγματα τὰ ἀναθέσωμεν εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὴν ψυχήν μας αὐτὴν ἂς παραδώσωμεν. Καὶ παρατήρησε Ἱερέως μεγαλοψυχίαν καὶ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρέβλεψεν, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπήλαυσε, ἵνα καὶ τῆς προθυμίας τὸν μισθὸν λάβῃ καὶ διὰ τῆς ἀπροσδοκήτου ἀπολαύσεως τούτων μεγαλυτέραν ἐπιτύχῃ ἡδονήν. Ἐπροτίμησε τὴν ἑορτὴν εἰς τὰ ξένα καὶ μακρὰν ἀπὸ τοὺς οἰκείους του νὰ ἐπιτελέσῃ **D** διὰ τῆς πόλεως τὴν σωτηρίαν, ὁ δὲ Θεὸς πρὸ τοῦ Πάσχα τὸν ἔδωκεν ὀπίσω εἰς ἡμᾶς, ὥστε ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἡμᾶς τὴν ἑορτὴν νὰ ἑορτάσῃ, καὶ τῆς προαιρέσεώς του τὸν μισθὸν νὰ ἔχῃ καὶ μεγαλυτέραν εὐφροσύνην νὰ ἀπολαύσῃ. Δὲν ἐφοβήθη τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους καὶ καθ' ὅλον τὸ ταξίδιον εἶχε καιρὸν θέρους· δὲν ἐλογάριασε τὴν ἡλικίαν του καὶ σὰν νὰ ἦτο νέος σφριγηλὸς διέτρεξε μὲ εὐκολίαν τὴν μακρὰν ταύτην ὁδόν· δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἑτοιμοθάνατον τῆς ἀδελφῆς του, οὔτε ἐκάμφθη ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν στοργὴν καὶ ἐπανελθὼν τὴν εὗρε ζωντανὴν καὶ γενικῶς ὅλα ὅσα παρέβλεψεν, ὅλα τὰ ἐπέτυχε. **E**

2. Καὶ ὁ μὲν Ἱερεὺς διὰ τοῦ τρόπου τούτου κατέστη ἄξιος ἐπαίνου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὸν δὲ βασιλέα ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ τὸν ἐστόλισε λαμπρότερον ἀπ' ὅτι τὸν στολίζει τὸ στέμμα του. Πρῶτον μέν, διότι φανερὸν ἐγένετο τότε, ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σὲ κανένα ἄλλον δὲν χαρίζει, αὐτὰ θὰ χαρίσῃ εἰς τοὺς Ἱερεῖς· ἔπειτα, διότι πολὺ γρήγορα τὴν χάριν ἔδωκε καὶ τὴν ὀργὴν ἔπαυσε. Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε σαφέστερον καὶ τοῦ βασιλέως τὴν μεγαλοψυχίαν καὶ τοῦ Ἱερέως τὴν σοφίαν καὶ περισσότερον ἀπὸ τὰ δύο

ταῦτα τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, 216 A ἐπιτρέψατέ μου ὀλίγα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐλέχθησαν ἐκεῖ νὰ σᾶς διηγηθῶ.

Θὰ εἴπω δὲ ὅσα ἀπὸ ἕνα ποὺ εὑρίσκετο ἐντὸς ἔμαθον, διότι ὁ μὲν πατὴρ τίποτε οὔτε ὀλίγον, οὔτε πολὺ δὲν μᾶς εἶπεν, ἀλλὰ τοῦ Παύλου τὴν μεγαλοψυχίαν μιμούμενος πάντοτε τὰ ἰδικά του κρύπτει κατορθώματα καὶ πρὸς αὐτούς, ποὺ παντοῦ τὸν ἠρώτων, τί πρὸς τὸν βασιλέα εἶπε, καὶ πῶς τὸν ἔπεισε, καὶ πῶς τὴν ὀργὴν αὐτοῦ ἐξέβαλεν ὅλην, αὐτοὺς ἔλεγε τοὺς λόγους· Καθόλου ἡμεῖς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δὲν συνετελέσαμεν, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ βασιλεύς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ πρὶν ἀκόμη ἡμεῖς τοῦ ὁμιλήσωμεν, ὅλην ἀφῆκε τὴν ὀργήν του, καὶ τὸν θυμὸν ἔπαυσε. καὶ διὰ τὰ γεγονότα ὁμιλῶν σὰν κάποιος ἄλλος νὰ ὑβρίσθη, B τοιουτοτρόπως ὅλα ὅσα συνέβησαν χωρὶς ὀργὴν διηγεῖτο. Ἀλλ' ἐκεῖνα, ποὺ οὗτος ἀπέκρυψεν ἀπὸ ταπεινοφροσύνην, ταῦτα ὁ Θεὸς εἰς τὸ μέσον ἔφερε. Ποῖα δὲ εἶναι ταῦτα, Ἀφοῦ ἀνατρέξω ὀλίγον εἰς τὰ προηγούμενα θὰ σᾶς τὰ διηγηθῶ.

Ὅταν ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως, ἀφοῦ ἄφησεν ὅλους εἰς τόσην ἀθυμίαν, πολὺ φοβερώτερα ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς ποὺ εὑρισκόμεθα εἰς αὐτὰ τὰ κακὰ ὑπέφερε, Διότι πρῶτον μὲν συναντήσας εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου τοὺς ἀπεσταλμένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ νὰ κάμουν ἀνακρίσεις δι' ὅσα ἔγιναν καὶ μαθὼν παρ' αὐτῶν τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς των, καὶ ἀναλογιζόμενος τὰ κακά, τὰ ὁποῖα θὰ ὑφίστατο ἡ πόλις, τοὺς θορύβους, τὰς ταραχάς, τὴν φυγήν, τὸν φόβον, τὴν ἀγωνίαν, τοὺς κινδύνους, ἄφθονα ἔχυνε δάκρυα, C ἐνῷ τὰ σπλάγχνα του κατεσχίζοντο, διότι συνήθως οἱ πατέρες πονοῦν πολὺ περισσότερον, ὅταν οὔτε νὰ παρευρεθοῦν ἠμποροῦν πλησίον τῶν κακοπαθούντων τέκνων των. Τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ φιλοστοργότατος οὗτος ἔπασχε, διότι ἐθρήνει ὄχι μόνον διὰ τὰ κακά, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ἤρχοντο, ἀλλὰ καὶ διότι μακρὰν ἡμῶν θὰ ἦτο, ἐνῷ ἡμεῖς θὰ ἐπαθαίναμεν αὐτά, ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἰδικήν μας ἐγίνετο σωτηρίαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔμαθε ταῦτα ἀπὸ ἐκείνους, θερμοτέρας ἄφηνε πηγὰς δακρύων καὶ μὲ περισσοτέραν παράκλησιν πρὸς τὸν Θεὸν κατέφευγε, καὶ τὰς νύκτας ἄϋπνος διήρχετο παρακαλῶν Αὐτὸν καὶ τὴν πόλιν νὰ βοηθήση, ποὺ ἔπασχε ταῦτα καὶ τοῦ βασιλέως πραοτέραν νὰ κάμη τὴν διάνοιαν.

Μόλις δὲ ἔφθασε εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν D καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλάς, ἔστεκε μακρὰν ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἄφωνος, δακρύζων, πρὸς τὰ κάτω κύπτων, σκεπάζων τὸ πρόσωπον, σὰν νὰ ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος, ποὺ διέπραξεν ὅλα ἐκεῖνα. Ἔκαμνε δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ ἤθελε μὲ τὸ σχῆμα, μὲ τὸ βλέμμα, μὲ τοὺς θρήνους πρῶτον νὰ προδιαθέση αὐτὸν εὐμε-

νῶς καὶ τότε νὰ ἀρχίση νὰ ἀπολογῆται ὑπὲρ ἡμῶν, διότι ἕνας τρόπος ὑπομένει εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας, διὰ νὰ συγχωρηθοῦν, τὸ νὰ σιωποῦν καὶ τίποτε δι' ἐκεῖνα, ποὺ ἔγιναν νὰ μὴ λέγουν. Διότι ἐπεθύμει βεβαίως, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξαγάγη ἔλ. αὐτοῦ τὸ πάθος καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ εἰσαγάγη, E δηλ. νὰ ἐξαγάγη τὸν θυμὸν καὶ νὰ εἰσαγάγη λύπην, διὰ νὰ προπαρασκευάση τοιουτοτρόπως τὸν δρόμον εἰς τὰ λόγια τῆς ἀπολογίας, τὸ ὁποῖον πράγματι καὶ ἔγινε. Καὶ ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὅταν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, ἐπειδὴ ὁ λαὸς εἶχεν ἁμαρτήσει εἰς τὸν Θεόν, ἄφωνος ἔστεκεν αὐτὸς ἕως ὅτου ὁ Θεὸς τὸν προσεκάλεσεν εἰπών: «Ἄφησέ με καὶ θὰ καταστρέψω τὸν λαὸν τοῦτον» (Ἐξοδ. 32, 10) τὸ ἴδιον καὶ οὗτος ἔκαμεν.

Ὅταν λοιπὸν εἶδεν αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς νὰ δακρύζη καὶ κάτω νὰ κύπτη τὸν ἐπλησίασεν αὐτὸς καὶ ὅ,τι ἠσθάνθη ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ Ἱερέως τὸ ἐφανέρωσε διὰ τῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε πρὸς αὐτόν, διότι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν λόγοι ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κατέχεται ἀπὸ θυμὸν ἢ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλην θλῖψιν· 217 A λόγοι ὄχι ἀνθρώπου ὀργιζομένου, ἀλλὰ λυπουμένου καὶ κατεχομένου μᾶλλον ἀπὸ ὑπερβολικὸν πόνον· καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, τοὺς λόγους αὐτοῦ ἅμα ἀκούσετε, θὰ τὸ μάθετε. Διότι δὲν εἶπε· τί τέλος; πάντων εἶναι τοῦτο; ὑπὲρ ἀνθρώπων σιχαμερῶν πάρα πολύ, οἱ ὁποῖοι οὔτε νὰ ζῶσιν ἔπρεπεν, ἦλθες νὰ μεσιτεύσης. ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἀπανθρώπων, τῶν στασιαστῶν, τῶν ἀξίων καθε τιμωρίας; Ἀλλ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἀφήσας, ἀπολογίαν συνέθεσε γεμάτην ἐντροπὴν καὶ σοβαρότητα καὶ τὰς ἰδικάς του διηγεῖτο λεπτομερῶς εὐεργεσίας, μὲ τὰς ὁποίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του τὴν πόλιν μας εὐηργέτησε καὶ εἰς κάθε μίαν ἐπανελάμβανε· ταῦτα ἐγὼ ἀντὶ ἐκείνων νὰ πάθω ἔπρεπε; Διὰ ποῖα ἀδικήματα μοῦ ἐπέβαλον τὴν τιμωρίαν ταύτην; Τί μικρὸν ἢ μεγάλον παράπονον ἔχοντες, B ὄχι μόνον ἐμὲ ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποθανόντας ἐξύβρισαν; Δὲν ἦτο ἀρκετόν, τὸν θυμόν των νὰ σταματήσουν μέχρι τῶν ζώντων; Ἀλλ' ἐὰν καὶ τοὺς νεκροὺς δὲν ἤθελον καθυβρίσει, θὰ ἐνόμιζον ὅτι τίποτε τὸ μεγάλο δὲν ἔκαμαν. Ἠδικήσαμεν ἡμεῖς, ὅπως αὐτοὶ νομίζουν, τοὺς νεκροὺς λοιπὸν νὰ σεβασθοῦν ἔπρεπεν, οἱ ὁποῖοι καθόλου δὲν τοὺς ἠδίκησαν, διότι βεβαίως ἐναντίον αὐτῶν δὲν εἶχον νὰ εἴπουν τίποτε ἀπ' αὐτά. Ταύτην τὴν πόλιν πάντοτε ἀπὸ ὅλας δὲν τὴν ἐπροτίμησα καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα μου πιὸ ποθητὴν δὲν τὴν ἐθεώρουν, καὶ διαρκῶς δὲν ηὐχόμην τὴν πόλιν αὐτὴν νὰ ἴδω καὶ τὸν ὅρκον αὐτὸν δὲν ἔκαμνον πρὸς πάντας; C

5. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μὲ πικρὰν ἀναστενάξας ὁ Ἱερεὺς καὶ θερμότερα ἀφήσας δάκρυα, ἔπαυσε πλέον νὰ σιωπᾷ, διό-

τι ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀπολογία τοῦ βασιλέως μεγαλυτέραν ἔκαμνε τὴν ἐναντίον μας κατηγορίαν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀφῆκε βαθύν, βαρὺν καὶ πικρὸν ἀναστεναγμόν, ὁμολογοῦμεν, λέγει, ὦ βασιλεῦ, καὶ νὰ ἀρνηθῶμεν δὲν δυνάμεθα, τὸν ἔρωτα τοῦτον, τὸν ὁποῖον εἰς τὴν πατρίδα μας ἐπεδείξατε καὶ διὰ τοῦτο κυρίως θρηνοῦμεν, διότι τὴν τόσον ἀγαπητήν σας πόλιν ἐφθόνησαν δαίμονες, καὶ εἰς τὸν εὐεργέτην μας ἀγνώμονες ἐφάνημεν, καὶ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ μᾶς ἠγάπα τὸν ἠρεθίσαμεν. Καὶ ἂν τὴν πόλιν μας κατασκάψῃς, καὶ ἂν πυρπολήσῃς καὶ φόνους διατάξῃς, **D** καὶ ἂν ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἤθελες κάμει, οὐδέποτε τὴν τιμωρίαν, ποὺ μᾶς ἀξίζει θὰ μᾶς ἐπιβάλῃς, διότι ἐπρολάβαμεν ἡμεῖς καὶ ἐπεβάλομεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας τιμωρίαν χειροτέραν ἀπὸ μυρίους θανάτους. Διότι τί εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πικρότερον ἀπὸ τὸ νὰ φανῶμεν, ὅτι ἀδίκως τὸν εὐεργέτην μας, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ μᾶς ἠγάπα, τὸν ἐρεθίσαμεν καὶ τοῦτο νὰ τὸ μάθῃ ὅλος ὁ κόσμος καὶ νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν κατηγορίαν τῆς ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης; Ἐὰν βάρβαροι ἐπιδραμόντες κατὰ τῆς πόλεως ἡμῶν ἤθελον κατασκάψει τὰ τείχη καὶ τὰς οἰκίας κατακαύσει καὶ αἰχμαλώτους, ἀφοῦ λάβουν, ἤθελον φύγει, ὀλιγώτερον θὰ ἦτο τὸ κακόν. Διατί ἆρά γε; Διότι ἐπειδὴ σὺ ἔζης καὶ τόσην ἀγάπην ἐπεδείκνυες πρὸς ἡμᾶς, ὑπῆρχεν ἐλπὶς ἐκεῖνα ὅλα τὰ κακὰ νὰ ἐκλείψουν **E** καὶ πάλιν ἡμεῖς εἰς τὴν προτέραν θέσιν νὰ ἐπανέλθωμεν καὶ λαμπροτέραν τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐπανεύρωμεν πάλιν. Τώρα ὅμως, ποὺ ἡ εὔνοιά σου ἔπαυσε καὶ ἡ ἀγάπη σου ἐσβέσθη, ἡ ὁποία ἀπὸ κάθε τεῖχος ἦτο δι᾽ ἡμᾶς τὸ ἀσφαλέστερον μέσον, πρὸς ποῖον λοιπὸν θὰ καταφύγωμεν; Ποῦ ἀλλοῦ θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀποβλέψωμεν, ἀφοῦ τὸν τόσον γλυκὺν δεσπότην καὶ καλοπροαίρετον πατέρα παρωργίσαμεν; Ὥστε φαίνονται μὲν ὅτι ἀνυπόφορα ἔχουν κάμει κακά, ἐν τούτοις ὅμως ἔχουν αὐτοὶ πάθει τὰ φοβερώτερα, διότι κανένα ἄνθρωπον δὲν τολμοῦν νὰ ἀντικρύσουν, οὔτε αὐτὸν τὸν ἥλιον δύνανται νὰ ἴδουν μὲ ἐλεύθερα μάτια, ἐπειδὴ ἡ ἐντροπὴ παντοῦ τοὺς κατεβάζει τὰ βλέφαρα **216 A** καὶ νὰ σκεπάζουν τὸ πρόσωπον τοὺς ἐξαναγκάζει. Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ θάρρος των ἐξέλιπεν, ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους εἰς ἀθλιεστέραν θέσιν εὑρίσκονται τώρα καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπομένουν περιφρόνησιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, ποὺ διέπραξαν σκεπτόμενοι, καὶ εἰς τί σημεῖον ὕβρεως ἔφθασαν, οὔτε νὰ ἀναπνεύσουν δύνανται, ἀφοῦ ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ φαίνεται, ὅτι ὑβρίσθη, σφοδροτέρους κατηγόρους αὐτῶν ἔκαμαν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκουμένης. Ἀλλ᾽ ἐὰν θέλῃς, ὦ βασιλεῦ, ὑπάρχει θεραπεία εἰς τὸ τραῦμα καὶ φάρμακον διὰ τὰ τόσα κακά. Πολλάκις καὶ εἰς ἰδιώτας τοῦτο ἔχει γίνει. Τὰ μεγάλα

καὶ ἀνυπόφορα πταίσματα ἔγιναν ἀφορμὴ μεγάλης ἀγάπης· τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. **B** Ὅταν δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὸν παράδεισον τὸν ἔβαλε καὶ πολλῆς τιμῆς τὸν ἠξίωσε, μὴ ὑποφέρων τὴν τόσην εὐτυχίαν αὐτοῦ ὁ διάβολος τὸν ἐφθόνησε καὶ συνετέλεσε νὰ χάσῃ τὴν τιμητικὴν ἐκείνην θέσιν. Ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς ὄχι μόνον δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτόν, ἀλλ᾽ ἀντὶ τοῦ παραδείσου τὸν οὐρανὸν μᾶς ἄνοιξε, δεικνύων διὰ τοῦ τρόπου τούτου καὶ τὴν ἰδικήν του φιλανθρωπίαν καὶ τὸν διάβολον περισσότερον τιμωρῶν. Τοῦτο καὶ σὺ πρᾶξε· ὅλα ἐκίνησαν οἱ δαίμονες τώρα, ὥστε τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπ᾽ ὅλας σοῦ ἦτο λίαν ἀγαπητή, νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀγάπην σου. Τοῦτο λοιπὸν ἔχων ὑπ᾽ ὄψιν σου, τιμωρίαν μέν, τὴν ὁποίαν θέλεις, ἐπίβαλε, **C** ἀλλὰ μὴ μᾶς ἐκβάλῃς ἀπὸ τὴν προτέραν σου ἀγάπην.

Ἀλλ᾽ ἐὰν πρέπῃ καὶ κάτι παράξενον νὰ εἴπω, μεγαλυτέραν δεῖξε τὴν ἀγάπην σου τώρα, καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην θέσιν τῶν πόλεων, ποὺ ἀγαπᾷς, αὐτὴν τοποθέτησον, ἐὰν θέλῃς νὰ ἐκδικηθῇς τοὺς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι κατεσκεύασαν αὐτὰ τὰ πράγματα. Διότι ἐὰν μὲν κρημνίσῃς καὶ κατασκάψῃς καὶ ἐξαφανίσῃς τὴν πόλιν, θὰ κάμῃς ὅτι ἐκεῖνοι πρὸ πολλοῦ ἤθελαν· ἂν δὲ ἀφήσῃς τὴν ὀργήν σου καὶ πάλιν διακηρύξῃς, ὅτι ἀγαπᾷς αὐτὴν ὅπως καὶ προηγουμένως ἠγάπας, καιρίαν εἰς αὐτοὺς τὴν πληγὴν ἔδωκες καὶ μὲ τὴν ἐσχάτην τοὺς ἐτιμώρησες τιμωρίαν, δείξας ὅτι ὄχι μόνον τίποτε δὲν κατώρθωσαν μὲ τὴν ἐπιβουλήν των, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνέβησαν τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐπεδίωκον. **D** Δίκαιον δὲ θὰ εἶναι νὰ κάμῃς ταῦτα καὶ νὰ ἐλεήσῃς πόλιν, τὴν ὁποίαν διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην σου ἐφθόνησαν οἱ δαίμονες. Διότι ἐὰν αὐτὴν δὲν ἠγάπας τόσον πολύ, οὔτε καὶ ἐκεῖνοι ἤθελον τόσον πολὺ φθονήσει. Ὥστε ἂν καὶ παράδοξον εἶναι τὸ λεγόμενον, ἐν τούτοις εἶναι ἀληθές, ὅτι διὰ σὲ καὶ τὴν ἀγάπην σου ταῦτα ἔπαθε. Ἀπὸ πόσους ἐμπρησμούς, ἀπὸ πόσας καταστροφὰς τὰ λόγια ταῦτα δὲν εἶναι πικρότερα, τὰ ὁποῖα ἀπολογούμενος ἔλεγες; Τώρα ἔχεις ὑβρισθῆ, λέγεις, καὶ ἔχεις πάθει τοιαῦτα, ὁποῖα κανεὶς ποτε μέχρι σήμερον ἀπὸ τοὺς προηγουμένους βασιλεῖς δὲν ἔπαθε· ἀλλ᾽ ἐὰν ὅμως θέλῃς, ὦ φιλανθρωπότατε καὶ φιλοσοφώτατε καὶ γεμᾶτε ἀπὸ πολλὴν εὐσέβειαν, **E** ἀπὸ τὸ στέμμα τοῦτο μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον ἡ ὕβρις αὐτὴ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου θὰ θέσῃ στέφανον. Διότι τοῦτο μὲν τὸ στέμμα εἶναι μὲν ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς σου, ἀλλὰ εἶναι καὶ τῆς μεγαλοδωρίας ἐκείνου, ὁ ὁποῖος σοῦ τὸ ἔδωκεν τεκμήριον, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας σου ταύτης πλεκόμενος στέφανος, ἰδικόν σου μόνον θὰ εἶναι κατόρθωμα καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἰδικῆς σου· καὶ δὲν θὰ σὲ

θαυμάσουν τόσον ὅλοι διὰ τοὺς λίθους τούτους τοὺς πολυτίμους, ὅσον θὰ σὲ ἐπαινέσουν, διότι ἀφῆκες τὴν ὀργήν σου. Ἐκρήμνισαν τοὺς ἀνδριάντας σου; Ἀλλὰ δύνασαι λαμπροτέρους ἀπὸ ἐκείνους νὰ ἀνεγείρῃς. 219 A Διότι ἂν συγχωρήσῃς τοὺς δράστας τῶν ἐγκλημάτων καὶ καμμίαν δὲν τοὺς ἐπιβάλῃς τιμωρίαν, δὲ θὰ σὲ ἀνεγείρουν εἰς τὴν ἀγορὰν χάλκινον, οὔτε χρυσόν, οὔτε λιθοκόλλητον, ἀλλὰ θὰ σοῦ στήσουν ἀνδριάντα ἀπὸ ὑλικὸν πολυτιμότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ὕλην, ἀνδριάντα ἐνδεδυμένον μὲ φιλανθρωπίαν καὶ ἐλεημοσύνην. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ συντελέσῃς ὥστε ἐπὶ τῆς διανοίας του ἕκαστος νὰ σὲ ἀνεγείρουν, καὶ τόσους θὰ ἔχῃς ἀνδριάντας, ὅσοι ἄνθρωποι κατοικοῦν εἰς τὴν οἰκουμένην καὶ θὰ κατοικήσουν μελλοντικῶς. Διότι ὄχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ κατόπιν ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους ὅλοι αὐτὰ θὰ ἀκούσουν καὶ σὰν αὐτοὶ νὰ εὐηργετήθησαν θὰ σὲ θαυμάσουν καὶ ἀγαπήσουν. Καὶ ὅτι ταῦτα δὲν τὰ λέγω ἀπὸ κολακείαν, ἀλλ' ὅτι τοιουτοτρόπως θὰ γίνουν ὡρισμένως, B θὰ σοῦ εἴπω κάποιαν παλαιὰν ἱστορίαν διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὄχι τόσον στρατόπεδα καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ τὰ ἄλλα βεβαίως τὰ παρόμοια, κάμνουν συνήθως λαμπροὺς τοὺς βασιλεῖς, ὅσον φιλοσοφία ψυχῆς καὶ πραότης.

Λέγεται ὅτι ὁ μακάριος Κων)νος, ὅταν κάποτε ἡ εἰκόνα αὐτοῦ πολὺ ἐλιθοβολήθη, ἐνῷ πολλοὶ τὸν παρεκίνουν νὰ καταδιώξῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς ὑβριστὰς καὶ τοῦ ἔλεγον ὅτι ὁλόκληρον τὴν ὄψιν αὐτοῦ κατεπλήγωσαν, ἐξακοντίζοντες τοὺς λίθους, ἀφοῦ ἐψηλάφησε μὲ τὸ χέρι τὸ πρόσωπόν του καὶ ἥρεμα ἐμειδίασεν, εἶπεν, ὅτι πουθενὰ πληγὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου δὲν βλέπω νὰ ἔχῃ γίνει, ἀλλ' ὑγιὴς μὲν εἶναι ἡ κεφαλή, ὑγιὴς δὲ ἡ ὄψις ὅλη, καὶ ἐκεῖνοι τότε κοκκινίσαντες καὶ ἐντραπέντες C ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἄδικον αὐτὴν συμβουλήν. Καὶ τοὺς λόγους τούτου μέχρι σήμερον ὅλοι ἀναφέρουσι μὲ θαυμασμὸν καὶ ἡ πάροδος τόσου χρόνου δὲν ἐμάρανεν, οὔτε ἔσβησε τῆς φιλοσοφίας ταύτης τὴν μνήμην. Ἀπὸ πόσα τρόπαια δὲν δύναται τοῦτο νὰ εἶναι λαμπρότερον; Πολλὰς καὶ μεγάλας πόλεις ἐκεῖνος ἔκτισε καὶ πολλοὺς βαρβάρους ἐνίκησε, ἀλλὰ κανένα ἐξ αὐτῶν δὲν ἐνθυμούμεθα· ὁ λόγος ὅμως οὗτος μέχρι σήμερον διαφημίζεται καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ οἱ κατόπιν ἀπὸ ἐκείνους, ὅλοι θὰ τὸν ἀκούσουν. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ θαυμαστόν, ὅτι θὰ τὸν ἀκούσουν, ἀλλ' ὅτι μὲ ἐπαίνους καὶ καλὴν φήμην καὶ οἱ λέγοντες τὸν λέγουν καὶ οἱ ἀκούοντες τὸν δέχονται· καὶ κανεὶς δὲν ὑπάρχει, D ὁ ὁποῖος νὰ ἀνεχθῇ νὰ σιωπήσῃ, ὅταν τὸν ἀκούσῃ ἀλλὰ συγχρόνως ἀπὸ θαυμασμὸν φωνάζει καὶ ἐκεῖνον, ποὺ τὸν εἶπεν ἐπαινεῖ καὶ μολονότι ἀπέθανεν, ἀναρίθμητα εὔχεται νὰ

τὸν εὕρουν καλά. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τόσην ἀπήλαυσε δόξαν δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον, πόσους στεφάνους θὰ ἀπολαύσῃ ἀπὸ τὸν φιλάνθρωπον Θεόν;

Ἀλλὰ ποία ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὸν Κων)τῖνον καὶ τὰ ξένα παραδείγματα ἀφοῦ ἀπὸ τὴν ἰδικήν σας συμπεριφορὰν καὶ τὰ ἰδικά σας κατορθώματα εἶμαι εἰς θέσιν νὰ σᾶς παρακαλῶ: Ἐνθυμεῖσαι πρό τινος, ὅτι, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς ταύτης, ἐπιστολὴν ἔστειλας εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Οἰκουμένης, διὰ τῆς ὁποίας διέτασσες νὰ ἀπολύσωσι τοὺς φυλακισμένους καὶ συγχωρήσουν τὰ ἐγκλήματά των καὶ σὰ νὰ μὴ ἦσαν ἀρκετὰ ταῦτα νὰ δείξουν τὴν φιλανθρωπίαν σου, ἔλεγες διὰ τῶν γραμμάτων, E ὅτι εἴθε νὰ μοῦ ἦτο δυνατὸν καὶ τοὺς ἀποθανόντας νὰ καλέσω καὶ ἀναστήσω καὶ πρὸς τὴν προτέραν νὰ ἐπαναφέρω ζωήν! Ταῦτα τὰ λόγια ἐνθυμήσου τώρα. Ἰδοὺ κατάλληλος εὐκαιρία εἶναι τοὺς ἀποθανόντας νὰ καλέσῃς καὶ ἀναστήσῃς καὶ πρὸς τὴν προηγουμένην νὰ ἐπαναφέρῃς ζωήν. Διότι καὶ οὗτοι τώρα πλέον ἔχουν ἀποθάνει καὶ προτοῦ ἡ ἀπόφασις ἐκδοθῇ, πλησίον εἰς αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ ᾅδου ἡ πόλις ἔχει τώρα κατασκηνώσει. Ἀνάστησε λοιπὸν αὐτὴν ἀπὸ ἐκεῖ χωρὶς χρήματα, χωρὶς ἔξοδα, χωρὶς χρόνον καὶ κόπον τινά. 220 A Διότι εἶναι ἀρκετὸν εἰς σὲ μόνον μίαν λέξιν νὰ προφέρῃς καὶ νὰ ἀναστήσῃς τὴν πόλιν ποὺ εὑρίσκεται εἰς τὸ σκότος. Κάμε την τώρα νὰ ὀνομάζεται τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τὴν ἰδικήν σου φιλανθρωπίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ συντελέσῃ νὰ ἀναγνωρίζῃ μεγαλυτέραν εὐγνωμοσύνην εἰς σὲ λόγῳ τῆς εὐμενοῦς σου ἀποφάσεως, παρὰ εἰς τὸν πρῶτον αὐτῆς οἰκιστήν, καὶ πολὺ εὔλογον τοῦτο εἶναι. Διότι ἐκεῖνος μέν, ἀφοῦ τῆς ἔδωκε τὴν ὕπαρξιν ἀπῆλθε, ἐνῷ σύ, ἀφοῦ ἀνεπτύχθη καὶ μεγάλη ἔγινε καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πολλὴν αὐτὴν εὐημερίαν κατέπεσε, θὰ τὴν ἀναστήσῃς. Δὲν θὰ ἦτο τόσον θαυμαστόν, ἐὰν ἤθελες ἀπαλλάξει αὐτὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἐχθρικῆς ἁλώσεως καὶ βαρβαρικῆς καταδρομῆς, ὅσον εἶναι θαυμαστὸν τὸ νὰ τὴν λυπηθῇς τώρα καὶ νὰ μὴ τὴν τιμωρήσῃς, διότι ἐκεῖνο μὲν πολλοὶ βασιλεῖς πολλάκις ἔκαμον, B ἐνῷ τοῦτο σὺ μόνο θὰ πράξῃς καὶ πρῶτος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν. Καὶ ἐκεῖνο μὲν καθόλου δὲν εἶναι θαυμαστόν, οὔτε παράδοξον, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ πάντοτε συμβαίνουν, τὸ νὰ προστατεύῃ δηλ. ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπηκόους του, τὸ νὰ ἀφήσῃ ὅμως τὴν ὀργήν του, ἐνῷ τόσας πολλὰς καὶ τοιαύτας ὕβρεις ὑπέστη, τοῦτο ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀνθρωπίνην φύσιν. Σκέψου ὅτι ἡ ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν θὰ λάβῃς, δὲν θὰ ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰδικήν σας φήμην, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν χριστιανισμόν. Τώρα καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοὶ καὶ ὅλη ἡ Οἰκουμένη καὶ βάρβαροι ἀκόμη (διότι καὶ ἐκεῖνοι ταῦτα

ἤκουσαν) πρὸς σὲ ἔχουν προσηλώσει τὴν προσοχήν των, περιμένοντες νὰ ἴδουν ποίαν ἀπόφασιν διὰ τὰ συμβάντα θὰ λάβῃς· καὶ ἂν μὲν αὐτὴ θὰ εἶναι φιλάνθρωπος καὶ ἐπιεικὴς **C** θὰ τὴν ἐπικροτήσουν ὅλοι, θὰ δοξάσουν τὸν Θεὸν καὶ θὰ εἴπουν μεταξύ των πῶ - πῶ, πόση εἶναι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ δύναμις! Ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα ἰσότιμον εἰς τὴν γῆν, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ καταστρέψῃ καὶ ἀφανίσῃ τὰ πάντα, τὸν συνεκράτησε καὶ τὸν ἐχαλιναγώγησε καὶ τὸν ἐδίδαξε νὰ φιλοσοφῇ καὶ ἐπιδεικνύῃ τοιαύτην φιλοσοφίαν, ὁποίαν οὔτε ἰδιώτης ἤθελεν ἐπιδείξει. Πράγματι μέγας εἶναι τῶν χριστιανῶν ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἀνθρώπους ἀγγέλους κάνει καὶ ἀπὸ πᾶσαν φυσικὴν ἀνάγκην ἀνωτέρους τοὺς καθιστᾷ. Μὴ φοβηθῇς δὲ τὸν ἀβάσιμον ἐκεῖνον φόβον, μηδὲ νὰ ἀνεχθῇς νὰ λέγουν μερικοί, ὅτι αἱ λοιπαὶ πόλεις θὰ πράξουν χειρότερα καὶ περισσότερον θὰ σὲ περιφρονήσουν, ἐὰν αὐτὴ μείνῃ ἀτιμώρητος. **D** Διότι ἐὰν μὲν δὲν διέθετες δύναμιν διὰ νὰ ἐπέλθῃς κατ' αὐτῶν καὶ πράττοντες ταῦτα, διὰ τῆς βίας σοῦ ἐπεβλήθησαν, καὶ ἴση ἦτο ἡ δύναμίς των πρὸς τὴν ἰδικήν σου, θὰ εἶχε λόγον ἡ τοιαύτη ὑπόνοια· ἐφ' ὅσον δὲ εἶναι ὑπερβολικὰ φοβισμένοι καὶ σχεδὸν ἀπέθανον ἀπὸ τὸν φόβον των, καὶ εἰς τὰ πόδια σου ἔτρεξαν δι' ἐμοῦ, καὶ τίποτε ἄλλο καθ' ἑκάστην ἡμέραν δὲν περιμένουν παρὰ τὸ βάραθρον, καὶ κοινὰς δεήσεις κάμνουν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζοντες καὶ τὸν Θεὸν παρακαλοῦντες νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ βοηθήσῃ μαζὶ μὲ ἡμᾶς εἰς τὴν μεσιτείαν ταύτην καὶ ὅπως οἱ εὑρισκόμενοι εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς των, **E** ἕκαστος ἐξ αὐτῶν περὶ τῶν οἰκείων του ἔδωκε τὰς τελευταίας παραγγελίας, πῶς δὲν εἶναι περιττὸς οὗτος ὁ φόβος; Ἐὰν ἐδίδετο διαταγὴ νὰ σφαγῶσι, δὲν ἤθελον πάθει τόσα, ὅσα πάσχουν τώρα ἐπὶ τόσας ἡμέρας, μὲ φόβον καὶ τρόμον συζῶντες, καὶ ἡ ἑσπέρα ὅταν θὰ ἔλθῃ, δὲν περιμένουν, ὅτι θὰ ἰδοῦν τὴν αὐγὴν καὶ ἡμέραν πάλιν ὅταν γίνῃ, δὲν ἐλπίζουν, ὅτι θὰ φθάσουν εἰς τὴν ἑσπέραν. Πολλοὶ καὶ μέσα εἰς τὰ θηρία ἔπεσαν, τρέχοντες εἰς τὰς ἐρήμους καὶ εἰς ἄβατα μέρη μετοικήσαντες, ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ παιδία μικρὰ καὶ γυναῖκες ἐλεύθεραι καὶ κόσμιαι, αἱ ὁποῖαι πολλὰς νύκτας καὶ ἡμέρας εἰς σπήλαια καὶ φάραγγας 221 **A** καὶ τρύπας τῆς ἐρήμου κατεκρύπτοντο. Νέος δὲ τρόπος αἰχμαλωσίας κατέχει τὴν πόλιν· διότι ἂν καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ τὰ τείχη εἶναι ὀρθά, χειρότερα πάσχουν ἀπὸ τὰς πυρποληθείσας πόλεις· ἂν καὶ κανεὶς βάρβαρος δὲν εἶναι παρὼν καὶ κανεὶς ἐχθρὸς δὲν φαίνεται, εἰς ἐλεεινοτέραν κατάστασιν εὑρίσκονται ἀπὸ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἐκυριεύθη ἡ πόλις, καὶ φύλλον μόνον κινούμενον εἰς ὅλους τούτους φόβον προκαλεῖ καθ' ἑκάστην

ἡμέραν. Ταῦτα δὲ γνωρίζουσιν ὅλοι· καὶ ἐὰν αὐτὴν θὰ ἔβλεπον νὰ κατασκαφῇ, δὲν θὰ ἐσωφρονίζοντο τόσον, ὅσον τώρα, ποὺ ἀκούουν ταύτας αὐτῆς τὰς συμφοράς. Μὴ λοιπὸν νομίσῃς ὅτι χειρότεραι θὰ γίνουν αἱ λοιπαὶ πόλεις. Ἐὰν ἤθελες κατασκάψει τὰς ἄλλας πόλεις, **B** δὲν ἤθελες σωφρονήσει αὐτὰς εἰς τόσον βαθμόν, εἰς ὅσον τώρα, ὅτε διὰ τῆς ἀδήλου προσδοκίας τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν, σφοδρότερον ἀπὸ κάθε τιμωρίαν αὐτοὺς ἐτιμώρησες. Μὴ λοιπὸν πὸ πέρα ὠθήσῃς τὰς συμφορὰς αὐτῶν, ἀλλὰ ἄφησέ τους πλέον νὰ ἀναπνεύσουν. Διότι τὸ νὰ τιμωρήσῃς μὲν τοὺς ὑπευθύνους καὶ νὰ ζητήσῃς δι' ὅσα ἔγιναν ἱκανοποίησιν, εὔκολον πάντως εἶναι καὶ κόπον δὲν ἀπαιτεῖ· τὸ νὰ λυπηθῇς ὅμως τοὺς ὑβριστὰς καὶ νὰ συγχωρήσῃς ἐκείνους, ποὺ ἀσυγχώρητα διέπραξαν, τοῦτο ἴσως ἕνας ἢ τὸ πολὺ δύο ἄνθρωποι δυνηθοῦν νὰ τὸ κάμουν καὶ μάλιστα, ὅταν βασιλεὺς εἶναι ἐκεῖνος, κατὰ τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἡ ἐξύβρισις. Καὶ διὰ τοῦ φόβου δὲ νὰ ὑποτάξῃς τὴν πόλιν εὔκολον πρᾶγμα εἶναι, ἀλλὰ τὸ νὰ κάμῃς ὅλους νὰ σὲ ἀγαποῦν καὶ εὐνοϊκῶς νὰ διάκεινται πρὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ ὄχι μόνον κοινάς, ἀλλὰ καὶ ἀτομικὰς προσευχὰς νὰ κάνουν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς βασιλικῆς σου ἐξουσίας εἶναι δυσκολοκατόρθωτον πρᾶγμα. Διότι καὶ ἂν ἀναρίθμητα ξοδεύσῃ κανεὶς χρήματα καὶ ἂν πολυάριθμα κινητοποιήσῃ στρατεύματα, **C** καὶ ἂν ὅτι δήποτε ἤθελε κάμει, δὲν ἤθελε δυνηθῇ εὔκολα τόσων ἀνθρώπων διάθεσιν πρὸς τὸν ἑαυτόν του νὰ ἐφελκύσῃ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τώρα χωρὶς κόπον καὶ δυσκολίαν θὰ γίνῃ. Διότι καὶ οἱ εὐεργετηθέντες καὶ ὅσοι τὴν εὐεργεσίαν θὰ ἀκούσουν ἐξ ἴσου μὲ τοὺς εὐεργετηθέντας εὐνοϊκῶς πρὸς σὲ θὰ διάκεινται.

Πόσα χρήματα θὰ ἐξώδευες εἰς πόσους κόπους θὰ ὑπεβάλλεσο, διὰ νὰ κερδίσῃς εἰς μίαν στιγμὴν τὴν Οἰκουμένην ὁλόκληρον, καὶ πείσῃς καὶ τοὺς συγχρόνους ἀνθρώπους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ὅλους, ὅσα καλὰ εὔχονται διὰ τὴν παιδιά των, ταῦτα νὰ εὔχωνται καὶ διὰ τὴν ἰδικήν σου κεφαλήν! Ἐὰν δὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θὰ λάβῃς τοιαῦτα, σκέψου πόσον παρὰ τοῦ Θεοῦ θὰ λάβῃς μισθόν, **D** ὄχι μόνον δι' ὅσα τώρα θὰ γίνουν, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα κατόπιν ἄλλοι θὰ κατορθώσουν, ἔχοντές σε ὡς παράδειγμα. Διότι, ἐὰν ποτε ἤθελε τύχει νὰ γίνῃ παρόμοιον γεγονὸς μὲ ἐκεῖνο, ποὺ τώρα ἔχει γίνει, εἴθε δὲ ποτὲ νὰ μὴ γίνῃ, καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν ὑβρισθέντων ἤθελον σκεφθῆ νὰ τιμωρήσουν τοὺς ὑβριστάς, ἡ ἰδική σου πρᾶξις καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ πράγματος, θὰ ἐπηρεάσῃ εἰς αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ κάθε σχετικὴν διδασκαλίαν καὶ παραίνεσιν, καὶ θὰ κοκκινίσουν καὶ θὰ κατεντραποῦν, ἐνῷ ἔχουν τοιοῦτον παράδειγμα φιλοσοφίας, κατώτεροι

νὰ φανοῦν. Ὥστε τῶν μεταγενεστέρων ὅλων θὰ εἶσαι διδάσκαλος καὶ τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ἀπέναντι αὐτῶν θὰ ἔχῃς, **E** ἔστω καὶ ἂν εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τῆς φιλοσοφίας οὗτοι φθάσουν. Διότι, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον, τὸ νὰ κάνῃ κάποιος ἀρχὴν τοιαύτης πραότητος αὐτὸς πρῶτος, καί, παραδειγματιζόμενος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, νὰ μιμῆται τὰ κατορθώματα ἐκείνων. Διὰ τοῦτο, ὅσην οἱ μεταγενέστεροι ἀπὸ σὲ φιλανθρωπίαν καὶ πραότητα καὶ ἂν ἐπιδείξωσι, σὺ τὸν μισθὸν μαζὶ μὲ ἐκείνους θὰ λάβῃς, διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἔβαλε τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ ὁ χορηγὸς τῶν καρπῶν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο, μαζὶ μὲν μὲ σέ, κανεὶς δὲν δύναται νὰ λάβῃ μέρος τώρα εἰς τὸν μισθὸν τῆς φιλανθρωπίας, διότι ἀποκλειστικῶς εἰς σὲ ὀφείλεται τὸ κατόρθωμα τοῦτο· **222 A** σὺ ὅμως, μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους, ἐὰν ποτὲ ἤθελον ἀναφανῆ νὰ κάνουν τοιαῦτα, ἐξ ἴσου θὰ δυνηθῇς νὰ διαμοιρασθῇς τὸν μισθὸν τοῦ κατορθώματος, καὶ τόσον μερίδιον νὰ λάβῃς, ὅσον λαμβάνουν οἱ διδάσκαλοι διὰ τοὺς μαθητάς. Καὶ ἂν δὲ κανεὶς δὲν γίνῃ τοιοῦτος, πάλιν οἱ ἔπαινοι καὶ τὰ ἐγκώμια διὰ σὲ θὰ αὐξάνωνται καθ' ἑκάστην γενεάν. Διότι, γιὰ σκέψου, τί μεγάλο πρᾶγμα εἶναι, οἱ μεταγενέστεροι ὅλοι ν' ἀκούουν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον πόλις τόσον μεγάλη ἦτο ἀξία κολάσεως καὶ τιμωρίας, καὶ ἐνῷ ὅλοι εἶχον καταληφθῆ ἀπὸ φρίκην καὶ φόβον, στρατηγοὶ καὶ ὕπαρχοι καὶ δικασταί, καὶ οὔτε φωνὴν ἐτόλμουν νὰ ἀφήσουν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀθλίων ἐκείνων, πλησιάσας ἕνας γέρων, ἐπιφορτισμένος τὴν ἱερωσύνην τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὄψεως αὐτοῦ μόνον, καὶ δι' ἁπλῆς συναντήσεως, συνεκίνησε τὸν ἄρχοντα καὶ μετέβαλε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, **B** καὶ ὅ,τι δὲν ἐχάρισε σὲ κανένα ἐκ τῶν ὑποκόων του, τοῦτο εἰς ἕνα γέροντα ἔδωκε τοῦ Θεοῦ τοὺς νόμους σεβασθείς. Καὶ μὲ τοῦτο, ὄχι ὀλίγον, ὦ βασιλεῦ, σὲ ἔχει τιμήσει ἡ πόλις, μὲ τὸ νὰ ἀποστείλῃ ἐμὲ διὰ τὴν μεσιτείαν ταύτην. Διότι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξέφερε περὶ ὑμῶν κρίσιν ἀρίστην καὶ καλλίστην, ὅτι δηλαδὴ ἐξ ὅλων τῶν ὑποκόων τῆς αὐτοκρατορίας σου, τοῦ Θεοῦ τοὺς ἱερεῖς ἐκτιμᾷς περισσότερον, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀσήμαντοι. Δὲν ἔρχομαι δὲ τώρα ἐκ μέρους μόνον ἐκείνων, ἀλλὰ περισσότερον ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου εἶμαι ἀπεσταλμένος τὰ ἑξῆς νὰ εἴπω εἰς τὴν ἡμερωτάτην σου καὶ πραοτάτην ψυχήν· «Ἐὰν συγχωρήσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἁμαρτήματα, ποὺ ἔκαμαν εἰς σᾶς, **C** ὁ Πατήρ σας ὁ ἐπουράνιος θὰ συγχωρήσῃ καὶ εἰς σᾶς τὰ δικά σας ἁμαρτήματα» (Ματθ. 6, 14). Ἐνθυμήσου λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι θὰ λογοδοτήσωμεν διὰ τὰς πράξεις μας. Λάβε ὑπ' ὄψιν σου, ὅτι καὶ ἂν ἔχῃς ὑποπέσει εἰς κάποιο παράπτωμα, ὅλα τὰ ἁμαρτήματα θὰ δυνηθῇς

νὰ ἀποπλύνῃς διὰ τῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς γνώμης ταύτης, χωρὶς κόπους καὶ χωρὶς ἱδρῶτας. Ἄλλοι μὲν λοιπόν, ὅταν ἔρχωνται εἰς σὲ ὡς πρεσβευταί τινος, χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἄλλα τοιαῦτα δῶρα προσφέρουν· ἐγὼ δὲ μὲ τοὺς ἱεροὺς νόμους πρὸς τὴν βασιλείαν σου ἔρχομαι, καὶ ἀντὶ ὅλων τῶν ἄλλων δώρων, τούτους προτείνω καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μιμηθῇς τὸν Δεσπότην σου, **D** ὁ ὁποῖος ἂν καὶ καθημερινῶς ἀπὸ ἡμᾶς ὑβρίζεται, δὲν παύει τὰ ἀγαθά του νὰ χορηγῇ εἰς ὅλους μας, καὶ νὰ μὴ κατεντροπιάσῃς τὰς ἐλπίδας μας, μήτε νὰ διαψεύσῃς τὰς ὑποσχέσεις μας. Διότι καὶ τοῦτο μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἐπιθυμῶ νὰ γνωρίζῃς, ὅτι, ἐὰν μὲν θελήσῃς νὰ συμφιλιωθῇς μετὰ τῆς πόλεως καὶ νὰ μεταδώσῃς εἰς αὐτὴν τὴν προτέραν σου εὔνοιαν, καὶ τὴν δικαίαν ταύτην ὀργήν σου νὰ ἀφήσῃς, μὲ πολλὴν παρρησίαν θὰ ἀπέλθω· ἐὰν ὅμως ἐκβάλῃς τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν διάνοιάν σου, ὄχι μόνον δὲν θὰ πατήσω εἰς αὐτήν, οὔτε θὰ ἀντικρύσω τὸ ἔδαφός της, ἀλλὰ θὰ ἀπαρνηθῶ αὐτὴν πλέον μιὰ γιὰ πάντα καὶ εἰς ἄλλην πόλιν θὰ ἐγγραφῶ. Διότι, μὴ γένοιτο ποτέ, νὰ ἔχω πατρίδα ἐκείνην τὴν πόλιν, **E** πρὸς τὴν ὁποίαν σὺ ὁ φιλάνθρωπος καὶ πραότατος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἤθελες ἀποφασίσει νὰ συμφιλιωθῇς μετ' αὐτῆς καὶ τὴν ἀγαπήσῃς ὅπως πρότερον.

4. Ταῦτα καὶ περισσότερα ἀπὸ ταῦτα ἀφοῦ εἶπε, τόσον συνεκίνησε τὸν βασιλέα, ὥστε συνέβη ὅ,τι εἶχε γίνει κάποτε εἰς τὸν Ἰωσήφ. Καθὼς δηλαδὴ ἐκεῖνος τότε, ὅταν εἶδε τοὺς ἀδελφούς του, ἤθελε μὲν νὰ δακρύσῃ, συνεκράτει ὅμως τὴν συγκίνησίν του, διὰ νὰ μὴ καταστρέψῃ τὴν ὑπόκρισιν καὶ φανῇ ποῖος εἶναι, τοιουτοτρόπως ἀκριβῶς καὶ ὁ βασιλεύς, ἐδάκρυε μὲν κατὰ διάνοιαν, **223 A** δὲν ἐφανερώνετο ὅμως δι' ὅλους ἐκείνους, ποὺ ἦσαν παρόντες· δὲν ἠμπόρεσεν ὅμως μέχρι τέλους νὰ ἀποκρύψῃ τὴν συγκίνησίν του, ἀλλά, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἐφανερώνετο. Διότι, μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην, δὲν ἐχρειάσθη νὰ εἴπῃ ἐκ δευτέρου κάτι, ἀλλὰ ἕνα μόνον εἶπε λόγον, ὁ ὁποῖος περισσότερον ἀπὸ τὸ στέμμα του τὸν ἐστόλισε. Ποῖος δὲν εἶναι οὗτος; Καὶ τί θαυμαστὸν καὶ μεγάλο εἶναι, λέγει, ἐὰν ἀφήσωμεν τὴν ὀργὴν κατὰ ἐκείνων, ποὺ μᾶς ὕβρισαν, οἱ ὁποῖοι ἄνθρωποι εἶναι, ἄνθρωποι δὲ καὶ ἡμεῖς εἴμεθα, ἀφοῦ ὁ τῆς Οἰκουμένης Δεσπότης ἐπὶ τῆς γῆς ἐλθὼν καὶ δι' ἡμᾶς δοῦλος γενόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτοῦ σταυρωθείς, ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν παρεκάλει τὸν Πατέρα λέγων: «Συγχώρησέ τους, διότι δὲν γνωρίζουν τί κάνουν» (Λουκ. 23, 24); **B** Τί τὸ θαυμαστὸν λοιπὸν εἶναι, ἂν τοὺς ὁμοδούλους μας καὶ ἡμεῖς συγχωρήσωμεν; Καὶ ὅτι ταῦτα τὰ λόγια δὲν ἦσαν ὑποκριτικά, τὸ ἀπέδειξαν μὲν καὶ ὅλα ὅσα κατόπιν συνέβησαν, ὄχι δὲ ὀλιγώτερον

ἀπ' αὐτὰ καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον τώρα θὰ σᾶς εἴπω· ἐνῷ δηλαδὴ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἱερεὺς ἐπεθύμει ἐκεῖ ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην νὰ ἐπιτελέσῃ, τὸν ἠνάγκασε, παρὰ τὴν θέλησίν του, νὰ βιασθῇ καὶ νὰ σπεύσῃ καὶ εἰς τοὺς πολίτας νὰ ἐμφανισθῇ. Γνωρίζω, τοῦ λέγει, ὅτι τώρα αἱ ψυχαὶ αὐτῶν εἶναι συγκλονισμέναι καὶ πολλὰ ὑπάρχουν τῆς συμφορᾶς αὐτῶν λείψανα· πήγαινε, παρηγόρησον αὐτούς· ἂν ἴδωσι τὸν κυβερνήτην των, οὔτε τὴν περασμένην τρικυμίαν θὰ ἐνθυμηθοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐνθύμησιν τῶν λυπηρῶν τελείως θὰ ἐξαλείψουν ἐκ τῆς διανοίας των. **C** Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενεν ὁ Ἱερεὺς παρακαλῶν τὸν υἱὸν νὰ στείλῃ τὸν ἰδικόν του, θέλων ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποδείξῃ σαφῶς, ὅτι ὅλην τὴν ὀργὴν τελείως ἐξήλειψεν ἀπὸ τὴν διάνοιάν του, εὐχηθῆτε, εἶπε, ταῦτα τὰ ἐμπόδια νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ μέσον, νὰ παύσουν οἱ πόλεμοι οὗτοι, καὶ ὁ ἴδιος ἐξάπαντος θὰ ἔλθω.

Τί ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκείνην ἡμερώτερον δύναται νὰ γίνῃ; Ἂς ἐντρέπωνται λοιπὸν οἱ Ἐθνικοί· μᾶλλον δὲ ἂς μὴ ἐντρέπωνται, ἀλλὰ ἂς διδάσκωνται, καὶ τὴν ἰδικήν τους ἀφήσαντες πλάνην, ἂς προσέλθωσιν εἰς τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν δύναμιν, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἀπὸ τὸν Ἱερέα, μάθουν τὴν ἰδικήν μας φιλοσοφίαν. Διότι δὲν ἠρκέσθη εἰς ταῦτα τότε ὁ βασιλεύς, ἀλλ' ὅταν ἐκ τῆς πόλεως ἀνεχώρησεν ὁ Ἱερεὺς **D** καὶ τὴν θάλασσαν ἐπέρασε, ἔστειλε καὶ ἐκεῖ μερικοὺς ἀνθρώπους, θέλων νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ μάθῃ, ἀπὸ μεγάλο βέβαια ἐνδιαφέρον, μήπως λόγῳ ἀργοπορίας ἔξω τῆς πόλεως ἑορτάσῃ τὴν ἑορτὴν καὶ οὕτω συντελέσῃ ἡ πόλις νὰ αἰσθανθῇ ἡμίσειαν ἡδονήν. Ποῖος πατὴρ πρᾶος τόσον πολὺ διὰ τοὺς ὑβριστάς του θὰ ἐφρόντιζε;

Ἂς εἴπω καὶ κάποιο ἄλλο τοῦ δικαίου ἐγκώμιον. Ἀφοῦ λοιπὸν κατώρθωσε ταῦτα, δὲν ἔσπευσεν, ὅπως θὰ ἔκαμνε κάποιος ἄλλος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπεθύμει τὴν δόξαν, ὁ ἴδιος νὰ φέρῃ τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα τὴν κατήφειαν ἐκείνην, ποὺ μᾶς κατεῖχε, θὰ ἀπεμάκρυνεν, ἀλλ' ἐπειδὴ κάπως ἀργὰ ἐβάδιζε, κάποιον ἐξ ἐκείνων, ποὺ εἶναι εἰδικευμένοι εἰς τὸ νὰ ὁδηγοῦν τοὺς ἵππους, παρεκάλεσε νὰ προλάβῃ καὶ φέρῃ εἰς τὴν πόλιν τὰ εὐχάριστα νέα, ὥστε νὰ μὴ ἐπιταθῇ ἡ ἀθυμία, λόγῳ τῆς βραδύτητος τῆς ἐπανόδου του. Διότι, ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον οὗτος μόνον ἐφρόντιζε, δὲν ἦτο πῶς ὁ ἴδιος θὰ ἤρχετο φέρων τὰ καλὰ ταῦτα καὶ πολὺ εὐχάριστα νέα, **E** ἀλλὰ πῶς ἡ πατρὶς ἡμῶν θὰ ἀνέπνεε.

Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ὁποῖον τότε ἐκάματε στεφανώσαντες τὴν ἀγοράν, καὶ λύχνους ἀνάψαντες καὶ κλάδους πρὸ τῶν ἐργαστηρίων πολλοὺς τοποθετήσαντες, καὶ ὡς πρὸ ὀλίγου ἡ πόλις νὰ ἐγεννήθη, τοιουτοτρόπως πανηγυρίσαντες, τοῦτο μὲ ἄλλον τρόπον, πάντοτε νὰ κάνετε, ὄχι μὲ ἄνθη, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρετὴν στεφανώνοντες τὸν ἑαυτόν σας, τὸ φῶς τὸ ἐκ τῶν ἔργων προερχόμενον ἀνάπτοντες εἰς τὴν ψυχήν σας, εὐφροσύνην πνευματικὴν εὐφραινόμενοι,

224 **A** καὶ τὸν Θεὸν διαρκῶς ὑπὲρ τούτων ὅλων νὰ εὐχαριστοῦμεν ἂς μὴ παύωμεν, ὄχι μόνον διότι ἔπαυσε τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπέτρεπε νὰ γίνουν, καὶ πολλὴν εἰς Αὐτὸν ἂς ὁμολογῶμεν χάριν, διότι καὶ διὰ τῶν δύο τούτων τὴν πόλιν ἡμῶν ἐστόλισε.

Ταῦτα δὲ ὅλα, κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, ἀναγγείλατε εἰς τὰ παιδιά σας, καὶ τὰ παιδιά σας εἰς τὰ παιδιά των, καὶ ἐκεῖνα πάλιν εἰς γενεὰν ἄλλην (Ἰωὴλ 1, 3), ἵνα ὅλοι ὅσοι μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου θὰ ζήσουν, μαθόντες τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ἡ ὁποία εἰς τὴν πόλιν μας ἔχει γίνει, νὰ μακαρίζωσι μὲν ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι τόσην ἀπηλαύσαμεν εὔνοιαν, νὰ θαυμάζωσι δὲ τὸν Δεσπότην ἡμῶν, **B** ὁ ὁποῖος τοιουτοτρόπως ἀνήγειρε τὴν καταπίπτουσαν πόλιν μας, ὠφεληθῶσι δὲ καὶ αὐτοί, δι' ὅλων τῶν συμβάντων τούτων, πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἰσχυρῶς ὠθούμενοι. Διότι ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἐὰν ταῦτα ἐνθυμούμεθα διαρκῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν τὰ μέγιστα ἡ ἱστορία τῶν εἰς ἡμᾶς συμβάντων θὰ δυνηθῇ νὰ ὠφελήσῃ. Ὅλα λοιπὸν ταῦτα συλλογιζόμενοι, ὄχι μόνον διὰ τὴν λύσιν τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπετράπη νὰ γίνουν τὰ δεινά, ἂς εὐχαριστοῦμεν πάντοτε τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα μᾶς συνέβησαν, αὐτὸ τοῦτο ἀκριβῶς ἐμάθομεν, ὅτι ὅλα πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον μας οἰκονομεῖ μὲ τὴν ἁρμόζουσαν εἰς Αὐτὸν φιλανθρωπίαν, **C** τῆς ὁποίας εἴθε ἡμεῖς διαρκῶς ἀπολαμβάνοντες καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν νὰ ἐπιτύχωμεν, διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, εἰς τὸν Ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.